

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

VELİLERİN BAKIŞ AÇILARINA GÖRE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA ARSLAN

DANIŞMAN

DOÇ. DR. HÜLYA ÇELİK

HAZİRAN 2022

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

VELİLERİN BAKIŞ AÇILARINA GÖRE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA ARSLAN

DANIŞMAN

DOÇ. DR. HÜLYA ÇELİK

HAZİRAN 2022

BİLDİRİM

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez-Proje Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığım bu çalışmada:

- Tezde yer verilen tüm bilgi ve belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve sunduğumu,
- Yararlandığım eserlere atıfta bulunduğumu ve kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değiştirmede bulunmadığımı,
- Bu tezin tamamını ya da herhangi bir bölümünü başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Kübra ARSLAN

ÖN SÖZ

Vatandaşlık eğitimi, kültürel ve evrensel değerleri benimseyen etkin vatandaşlar yetiştirmeyi hedeflemektedir. Sözü edilen özelliklere sahip vatandaşların yetiştirilmesinde okulların yanı sıra ailede verilen vatandaşlık eğitimin etkisi daha büyüktür. Vatandaşlık bilinci, yaşantı sonucunda deneyim kazanarak içselleştirilir bu bağlamda vatandaşlık eğitimi bireylerin hayatlarının ilk dönemlerinden başlayarak ömür boyu devam eden bir öğrenme süreci olarak tanımlanmaktadır. Okullarda öğrencilere demokrasi, saygı, eleştirel düşünme ve problem çözme gibi temel vatandaşlık bilgi, beceri ve değerleri kazandırılmaya çalışılır. Öğrenciler tarafından bu vatandaşlık yeterliliklerinin içselleştirilmesi toplumsal yaşamda bu yeterliliklerin kullanılmasının desteklenmesine bağlıdır. Bu nedenle vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerinin kazandırılmasında ailelerin duygu, düşünce ve davranışları son derece önemlidir. Aileler çocukların sosyalleştiği ilk kurum ve vatandaşlık eğitiminin başladığı ilk sosyal ortamdır. Bu öneminden dolayı vatandaşlık eğitiminin en önemli paydaşlarından biri olan ailelerin vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşleri önem taşımaktadır. Bu araştırma velilerin vatandaşlık eğitimine ilişkin bakış açılarının ortaya konması amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın gerçekleştirilmesinde pek çok kişinin desteği olmuştur.

İlk olarak lisans ve yüksek lisans eğitim sürecimde örnek aldığım, akademik ve sosyal açıdan derin bilgisinden istifade ettiğim, araştırma sürecinde her daim ilgisi ve sabrıyla kendi zamanından fedakârlık yaparak büyük zaman ayıran, güçlük yaşadığım her durumda moral veren ve rehberlik eden, üzerimde çok fazla emeği olan kıymetli hocam, tez danışmanım Doç. Dr. Hülya ÇELİK'e canı gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Lisans eğitim sürecimle birlikte yüksek lisans eğitim sürecimde de her zaman anlayışlı ve samimi tavrıyla yardımlarını esirgemeyen, öğreten, yol gösteren ve tez savunma jürisinde yer alan araştırmamın gelişmesi ve alana katkı sağlaması açısından dönüt ve düzeltmeler veren kıymetli hocam Prof. Dr. Hüseyin ÇALIŞKAN'a tüm kalbimle teşekkür ederim ve minnetlerimi sunarım.

Tanıştıktan mutluluk ve onur duyduğum, araştırmamın gelişmesi ve alana katkı sağlaması açısından yeni fikirler veren tez savunma jürisinde yer alan değerli hocam Doç. Dr. Ahmet KATILMIŞ'a tüm yapıcı geri bildirimleri için samimi ve içten teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her anında olduğu gibi tez yazım sürecinde de yanımda olan, nazımı çeken, bana benden daha çok inanan, destek olan, üzüntüyü de sevinci de birlikte yaşadığım çok sevgili canım arkadaşlarım; Zarife, Büşra, Ezgi, Şeyda Nur, Özge, Nazlı, Rukiye ve Ayşenur'a sonsuz saygı, sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, bugünlere gelmemde büyük emeği olan, desteğini her zaman arkamda hissettiğim, dualarını eksik etmeyen, bana kattıklarıyla beni ben yapan, biricik canım anneciğime, varlığına her zaman şükrettiğim, sevgisini, desteğini her daim hissettiğim, gurur kaynağım canım babacığıma, hayatımdaki en büyük şansım olan, küçük kız kardeşi olmaktan daima istifade ettiğim, hayattaki doğruları görmemi sağlayan, beni hep destekleyen canım ağabeyime tüm kalbimle teşekkür ederim ve minnetlerimi sunarım. İyi ki varsınız...

ÖZET

VELİLERİN BAKIŞ AÇILARINA GÖRE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Kübra Arslan, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Hülya ÇELİK

Sakarya Üniversitesi, 2022

Dünya üzerinde kurulan her devlet siyasal varlığının devam edebilmesi için vatandaş yetiştirmeye önem vermektedir. Devletlerin bu temel amaçlarını gerçekleştirebilmek için ülkelerine özel vatandaşlık eğitimleri mevcuttur. Türkiye’ de ise vatandaşlık eğitiminin amacı hem geleneksel değerleri hem de evrensel değerleri benimseyen, eleştirel düşünme ve yaratıcı düşünme gibi üst düzey düşünme becerilerine sahip, duyarlı ve etkin vatandaşlar yetiştirmek olarak ifade edilmektedir. Vatandaşlık eğitimi, bireylerin hayatların ilk yıllarından başlayarak ömürleri boyunca devam eden ve örgün eğitim ile sınırlanamaz bir öğrenme sürecidir. Bu süreç içerisinde aileler, öğretmenler, okul, sosyal medya araçları ve toplum vatandaşlık bilinci oluşturmada önemli bir etkiye sahiptir. Esasen vatandaşlık bilinci yaşantı soncunda deneyim kazanarak içselleştirilir. Bundan dolayıdır ki aileler, çocukların vatandaşlık algılarının şekillenmesinde ve vatandaşlık eğitiminde en önemli toplumsal kurumdur. Aileler, çocukların sosyalleştiği ilk kurum ve vatandaşlık eğitiminin başladığı ilk sosyal ortamdır. Çocuklar vatandaşlık eğitimine ilişkin ilk öğrenmelerini aile bireylerini örnek alarak gerçekleştirmektedirler. Vatandaşlık eğitimi ile ilgili yapılan araştırmalar ailelerin düşünce ve davranışlarının çocukların vatandaş olarak yetiştirilmesinde önemli bir yeri olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle ailelerin vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşleri önem taşımaktadır. Bu önem doğrultusunda bu araştırmada vatandaşlık eğitiminin en önemli paydaşlarından biri olan velilerin, vatandaşlık eğitimine ilişkin bakış açılarını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırma, temel nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu; İstanbul ili içerisinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme tekniğine göre seçilen 2020-2021 eğitim- öğretim yılında 35 ortaokul velisi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler betimsel analiz ile değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda;

Velilerin, vatandaşlık kavramını ve vatandaşlık özelliklerini daha çok yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı doğrultusunda tanımladıkları ortaya çıkmıştır. Veliler vatandaşlık eğitiminin tanımını ve işlevini birlik ve beraberlik bilinci kazandırmak, vatana bağlı ve hizmet edecek çocuklar yetiştirmek ve değer öğretimini sağlamak olarak belirtmişlerdir. Kendi okul yıllarında bilgiye dayalı bir vatandaşlık eğitimi aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Vatandaşlık eğitimi için ayrı bir ders olması gerektiği görüşündedirler. Vatandaşlık eğitiminde öğretilmesi gereken değerleri saygı, sevgi, dürüstlük ve vatanseverlik olarak ifade ederken; becerileri ise eleştirel düşünme, empati, problem çözme ve karar verme olarak belirtmektedirler. Vatandaşlık eğitiminde ailelerin rol model olmasının etkili olduğunu aynı zamanda vatandaşlık eğitiminde evde ve okulda sorumlu olduklarına dair ortak görüşe sahiptirler. Veliler çocuklarına verilen vatandaşlık eğitimi çocuklarının davranışlarında gözlemlediklerini ifade etmişlerdir. Veliler vatandaşlık eğitiminde çevre ve sosyal medyadan kaynaklanan olumsuz örneklerin sorun olduğunu dile getirmişlerdir. Sorunların çözümüne ilişkin olarak öğütler vermek, sosyal etkinliklere yönlendirmek ve sosyal medyanın bilinçli kullanımı öğretmek gibi önerilerde bulunmuşlardır. Araştırma neticesinde velilerin vatandaşlık eğitimi olumlu olarak gördükleri, destekledikleri ve vatandaşlık eğitiminin değerler eğitimiyle gerçekleşeceğini düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, Vatandaşlık eğitimi, Ortaokul, Veli görüşleri

ABSTRACT

CITIZENSHIP EDUCATION ACCORDING TO PARENTS' VIEWS

Kübra ARSLAN, Master's Thesis

Supervisor: Assoc. Prof. Dr.Hülya ÇELİK

Sakarya University, 2022

Every state established in the world attaches importance to raising citizens in order to continue its political existence. In order to achieve these basic objectives of the states, there are citizenship trainings specific to their countries. In Türkiye, the aim of citizenship education is expressed as raising sensitive and active citizens who adopt both traditional values and universal values, have high-level thinking skills such as critical thinking and creative thinking. Citizenship education is a learning process that starts from the first years of individuals' lives and continues throughout their lives and cannot be limited to formal education. In this process, families, teachers, school, social media tools and society have an important effect on creating citizenship awareness. Essentially, citizenship consciousness is internalized by gaining experience as a result of experience. Therefore, families are the most important social institution in shaping children's perceptions of citizenship and citizenship education. Families are the first institution where children are socialized and the first social environment where citizenship education begins. Children realize their first learning about citizenship education by taking their family members as an example. Studies on citizenship education reveal that the thoughts and behaviors of families have an important place in raising children as citizens. For this reason, the views of families on citizenship education are important. In line with this importance, in this research, it is aimed to reveal the perspectives of parents, who are one of the most important stakeholders of citizenship education, on citizenship education.

The research was carried out in accordance with the basic qualitative research approach. The study group of the research; It consists of 35 secondary school parents selected according to the maximum diversity sampling technique, one of the purposeful sampling methods, in the province of Istanbul in the 2020-2021 academic year. Interviews were conducted using a semi-structured interview form as a data collection tool. The data obtained from the interviews were evaluated with descriptive analysis.

As a result of the research;

It was revealed that the parents defined the concept of citizenship and citizenship characteristics in line with the new republican citizenship understanding. The parents stated that the definition and function of citizenship education is to raise awareness of unity and solidarity, to raise children who are devoted to the country and to serve, and to provide value education. It was concluded that they received a knowledge-based citizenship education during their school years. They are of the opinion that there should be a separate course for citizenship education. While expressing the values that should be taught in citizenship education as respect, love, honesty and patriotism; skills as critical thinking, empathy, problem solving and decision making. They have a common view that it is effective for families to be role models in citizenship education, and that they are responsible for citizenship education at home and at school. The parents stated that they observed the citizenship education given to their children in their children's behavior. The parents stated that negative examples arising from the environment and social media are a problem in citizenship education. They made suggestions such as giving advice on the solution of problems, directing them to social activities and teaching the conscious use of social media. As a result of the research, it was concluded that the parents saw and supported citizenship education positively and thought that citizenship education would be realized with values education.

Keywords: Citizenship, Citizenship education, Secondary school, Parents' views

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Alt Problemler	3
1.4. Araştırmanın Önemi	3
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.6. Tanımlar	5
1.6.1. Vatandaşlık.....	5
1.6.2. Vatandaşlık Eğitimi	5
1.6.3. Aile	5
1.7. Simgeler ve Kısaltmalar	5
BÖLÜM II	6
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	6
2.1. Araştırmanın kuramsal çerçevesi.....	6
2.1.1. Vatandaşlık kavramı ve vatandaşlığın sınıflandırılması.....	6
2.1.1.1. Liberal vatandaşlık	11
2.1.1.2. Cumhuriyetçi vatandaşlık	14

2.1.1.3. Toplulukçu vatandaşlık	17
2.1.1.4. Yeni cumhuriyetçi vatandaşlık	19
2.1.2. Vatandaşlık kavramının tarihsel süreci	22
2.1.3. Vatandaşlık eğitimi.....	27
2.1.4. Sosyal bilgilerde vatandaşlık eğitimi.....	32
2.1.5. Vatandaşlık eğitiminde ailenin rolü.....	35
2.2. İlgili araştırmalar	39
2.2.1. Yurt içinde yapılan araştırmalar	40
2.2.2. Yurt dışında yapılan araştırmalar	46
BÖLÜM III.....	51
YÖNTEM.....	51
3.1. Araştırmanın modeli	51
3.2. Çalışma grubu.....	52
3.3. Veri toplama aracı	54
3.3.1. Görüşme formu.....	55
3.4. Verilerin toplanması	56
3.5. Verilerin analizi	57
3.6. Geçerlilik ve güvenilirlik.....	58
BÖLÜM IV	60
BULGULAR	60
4.1. Velilerin vatandaşlık kavramı ve vatandaşlık özelliklerine ilişkin görüşleri	60
4.2. Velilerin vatandaşlık eğitiminin tanımı ve işlevine ilişkin görüşleri.....	72
4.3. Velilerin kendi okul yıllarında aldıkları vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşleri.....	77
4.4. Velilerin vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında etkili olan derslere ilişkin görüşleri	80
4.5. Velilerin vatandaşlık eğitiminde çocuklara öğretilmesi gereken değer ve becerilere ilişkin görüşleri.....	85

4.6. Velilerin vatandaşlık eğitiminde etkili olan unsurlara ilişkin görüşleri	89
4.7. Velilerin vatandaşlık eğitiminde sorumlu olma durumlarına ilişkin görüşleri.....	93
4.8. Velilerin vatandaşlık eğitimini çocuklarının davranışlarında gözleme durumlarına ilişkin görüşleri.....	96
4.9. Velilerin vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunlar ve sorunların çözümlerine ilişkin görüşleri.....	99
BÖLÜM V	103
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	103
5.1. Sonuç ve tartışma	103
5.1.1. Velilerin vatandaşlık kavramı ve vatandaşlık özelliklerine ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma	103
5.1.2. Velilerin vatandaşlık eğitiminin tanımı ve işlevine ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma	106
5.1.3. Velilerin kendi okul yıllarındaki vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma	108
5.1.4. Velilerin vatandaşlık bilinci kazandırılmasında etkili olan derslere ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma	109
5.1.5. Velilerin vatandaşlık eğitiminde çocuklara öğretilmesi gereken değer ve becerilere ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma	109
5.1.6. Velilerin vatandaşlık eğitiminde etkili olan unsurlara ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma	110
5.1.7. Velilerin vatandaşlık eğitiminde sorumlu olma durumlarına ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma	111
5.1.8. Velilerin vatandaşlık eğitimini çocukların davranışlarında gözleme durumuna ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma	112
5.1.9. Velilerin vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunlar ve sorunların çözümüne ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma	113
5.2. Öneriler.....	114
5.2.1. Araştırmanın sonuçlarına ilişkin öneriler	114

5.2.2. İleride yapılacak araştırmalara ilişkin öneriler	115
KAYNAKÇA	116
EKLER	131

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcılara ait bilgiler	52
Tablo 2. Vatandaşlık Kavramına İlişkin Veli Görüşleri.....	60
Tablo 3. Kendi Vatandaşlık Özelliklerine İlişkin Veli Görüşleri.....	63
Tablo 4. Vatandaşların Sahip Olması Gereken Özelliklere İlişkin Veli Görüşleri	66
Tablo 5. Çocuklarının Sahip Olmasını İstedikleri Vatandaşlık Özelliklerine İlişkin Veli Görüşleri.....	69
Tablo 6. Vatandaşlık Eğitiminin Tanımına İlişkin Veli Görüşleri	72
Tablo 7. Vatandaşlık Eğitiminin İşlevine İlişkin Veli Görüşleri.....	75
Tablo 8. Kendi Öğrencilik Yıllarındaki Vatandaşlık Eğitimine İlişkin Veli Görüşleri.....	77
Tablo 9. Vatandaşlık Bilincinin Kazandırılmasında Etkili Olan Derslere İlişkin Veli Görüşleri.....	81
Tablo 10. Vatandaşlık Eğitiminde Çocuklara Öğretilmesi Gereken Değer ve Becerilere İlişkin Veli Görüşleri.....	85
Tablo 11. Vatandaşlık Eğitiminde Etkili Olan Olumsuz Unsurlara İlişkin Veli Görüşleri.	90
Tablo 12. Vatandaşlık Eğitiminde Evde/Okuldaki Sorumluluklarına İlişkin Veli Görüşleri	93
Tablo 13. Vatandaşlık Eğitimini Çocuklarının Davranışlarında Gözleme Durumlarına İlişkin Veli Görüşleri.....	97
Tablo 14. Vatandaşlık Eğitiminde Yaşanılan Sorunlar ve Sorunların Çözümlerine İlişkin Veli Görüşleri	100

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, amacı, önemi ve sınırlılıkları ele alınmıştır.

1.1. Problem Durumu

Devlet, belirli bir toprak, toprağın üstünde yaşayan insanlar ve egemenlik unsurundan oluşan siyasi bir güçtür (Akengin, 2017). Devleti oluşturan unsurlardan biri olan insanlar ile devlet arasında kurulan aidiyet bağı vatandaşlık olarak tanımlanmaktadır (Osler ve Starkey, 2015). Ulus devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte önem kazanan vatandaşlık kavramı günümüz hatta gelecekte de önemini koruyarak devam edecek bir unsurdur. Bu önemden dolayı vatandaşlığı daha kolay tanımlayabilmek için çeşitli vatandaşlık sınıflamaları bulunmaktadır. En kapsamlı vatandaşlık sınıflaması Gunsteren'in (1998) literatüre kazandırdığı vatandaşlık modelleridir. Gunsteren'e göre vatandaşlık; liberal, toplulukçu, cumhuriyetçi ve yeni cumhuriyetçi vatandaşlık olarak dört sınıflamaya ayrılmaktadır. Bu sınıflamalardan ilk üçü geleneksel vatandaşlık anlayışını ifade ederken, sonuncusu ise modern vatandaşlık anlayışı olarak ifade edilmektedir (Bal, 2015).

Dünya üzerinde kurulan her devlet siyasal varlığının devam edebilmesi için vatandaş yetiştirmeye önem vermektedir. Devletlerin bu temel amaçlarını gerçekleştirebilmek için ülkelerine özel vatandaşlık eğitimleri mevcuttur (Tonga, 2013). Türkiye'de ise vatandaşlık eğitimi, Tanzimat Döneminden itibaren öğretim programlarında yer almaktadır. Özellikle Cumhuriyetin ilanı ile beraber vatandaşlık bilinci oluşturabilmek, eğitimin sisteminin temel amaçlarından biri olarak ifade edilmektedir. Öğretim programları aracılığıyla; Cumhuriyete sahip çıkan, Cumhuriyet yönetiminin getirdiği yenikleri benimseyen, vatana bağlı, görev ve sorumluluklarını yerine getiren, vatani için fedakâr olan, vatansever vatandaşlar yetiştirmek amaçlanmaktadır. Özellikle 2005 yılından itibaren önceki yıllarda hâkim olan vatandaş yetiştirme anlayışı devam etmekle birlikte hem geleneksel değerleri hem de evrensel değerleri benimseyen, eleştirel düşünme ve yaratıcı düşünme gibi üst düzey düşünme becerilerine sahip, duyarlı ve etkin vatandaşlar yetiştirmek hedeflenmektedir

(Çelik, 2019). Bu bağlamda ifade edilebilir ki vatandaşlık eğitimi, bireylerin hayatların ilk yıllarından başlayarak ömürleri boyunca devam eden ve örgün eğitim ile sınırlanamaz bir öğrenme sürecidir (Ersoy, 2012). Bu süreç içerisinde aileler, öğretmenler, okul, sosyal medya araçları ve toplum vatandaşlık bilinci oluşturmada önemli bir etkiye sahiptir (Veldhuis, 1997). Okullarda öğrencilere demokrasi, hak, özgürlük, kanun, yönetim biçimleri, eleştirel düşünme ve problem çözme gibi temel vatandaşlık bilgi, beceri ve değerleri öğretilmeye çalışılır (Pykett, 2010). Bu temel vatandaşlık yeterliliklerinin öğrencilere kazandırılmasında okullar kadar toplumda bulunan her kurum da sorumludur. Esasen bu vatandaşlık yeterlilikleri yaşantı sonucunda deneyim kazanarak içselleştirilir. Bundan dolayıdır ki aileler, çocukların vatandaşlık algılarının şekillenmesinde ve vatandaşlık eğitiminde en önemli toplumsal kurumdur (Ersoy, 2012). Aileler, çocukların sosyalleştiği ilk kurum ve vatandaşlık eğitiminin başladığı ilk sosyal ortamdır. Çocuklar vatandaşlık eğitimine ilişkin ilk öğrenmelerini aile bireylerini örnek alarak gerçekleştirmektedirler (Hess, Torney ve Valsiner, 2017).

Vatandaşlık eğitimi ile ilgili yapılan araştırmalar ailelerin düşünce ve davranışlarının çocukların vatandaş olarak yetiştirilmesinde önemli bir yeri olduğu sonucunu ortaya koymaktadır (Bakioğlu ve Kurt, 2009; Güven, 2010; Tonga, 2013). Bu önem vatandaşlık eğitiminin uygulama alanı bulması ve eğitiminin nitelikli hale getirilmesine hizmet etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda ailelerin vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşleri önem taşımaktadır ancak ilgili alanyazını tarandığında ailelerin vatandaşlık eğitime ilişkin bakış açılarını ortaya koyan araştırmaların az olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde bu konuda alanyazında eksiklikler tespit edilmiştir ve giderilmesinin alanyazına katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca eğitim programlarının geliştirilmesine ve öğretmenlerin uygulamalarına katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada velilerin, vatandaş eğitimine ilişkin düşünceleri ve algılarının tespiti amaçlanmıştır. Bu amaçla “Velilerin vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşleri nelerdir?” ana probleminden hareketle aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

1.3. Alt Problemler

- 1.Velilerin vatandaşlık kavramı ve vatandaşlık özelliklerine ilişkin görüşleri nelerdir?
- 2.Velilerin vatandaşlık eğitiminin tanımı ve işlevine ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Velilerin kendi okul yıllarında aldıkları vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşleri nelerdir?
- 4.Velilerin vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında etkili olan derslere ilişkin görüşleri nelerdir?
- 5.Velilerin vatandaşlık eğitiminde çocuklara öğretilmesi gereken değer ve becerilere ilişkin görüşleri nelerdir?
- 6.Velilerin vatandaşlık eğitiminde etkili olan unsurlara ilişkin görüşleri nelerdir?
- 7.Velilerin vatandaşlık eğitiminde sorumlu olma durumlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
- 8.Velilerin vatandaşlık eğitimini çocuklarının davranışlarında gözleme durumlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
- 9.Velilerin vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunlar ve sorunların çözümlerine ilişkin görüşleri nelerdir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Toplumsal bir varlık olan insanın yaşadığı süre boyunca bazı temel ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlardan biri yaşamlarının devam edebilmesi için gerekli olan temel bilgileri edindikleri eğitim ihtiyacıdır. Eğitim sistemi bireylerin yaşantıları boyunca ihtiyaç duyacakları temel bilgilerin öğretildiği sürekli bir sistemdir. Sürekli değişim ve dönüşüm içinde olan bu sistem içerisinde okul, öğretmenler, aile ve toplumun yer aldığı birçok ayaktan oluşmaktadır. Bu sistem içerisinde eğitim gören bireyler hayata hazırlanmaktadır (Güven, 2010). Okuma, yazma ve matematiksel işlemleri öğrenmek gibi yeterliliklerin yanı sıra vatandaşlık eğitimi sonucunda vatandaşlık bilinci de kazanılmaktadır (Genç, 2018). Vatandaşlık eğitimi çocukları sorumluluklarını yerine getiren, aidiyet duygusu gelişmiş, haklarını bilen, değerlere sahip, etkin bireyler olarak yetiştirilmesini sağlamaktadır. Bu sayede toplumun ve ülkelerin gelişmesi ve devletlerin sürekliliği sağlanmaktadır. Bu durumda vatandaşlık eğitiminin önemi daha fazla göze

çarpmaktadır. Vatandaşlık bilincinin sadece okullar ve öğretmenler aracılığıyla kazandırılması mümkün değildir. Bireylerin hayatlarının büyük bir kısmını birlikte geçirdikleri, duygu, düşünce ve tutumlarını örnek aldıkları anne ve babaları vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında okuldan ve öğretmenlerden daha etkilidirler. Çünkü çocuklar ilk öğrenmelerinin aile içerisinde gerçekleştirmektedirler. Bu nedenle vatandaşlık eğitimi okullardan önce aile içerisinde başlamaktadır (Acar, 2018). Bireyler okul çağına geldiği zaman ise okulda vatandaşlık eğitimi ile ilgili öğrendikleri bilgi, beceri ve değerleri sosyal yaşamlarında uygulama alanı bulunursa tam anlamıyla nitelikli bir vatandaşlık eğitimi gerçekleştirilmiş olur. Bu yüzden ki aileler yaşam boyunca devam eden vatandaşlık eğitiminin her aşamasında eğitimin ortağıdır. Nitel olarak vatandaşlık eğitiminin paydaşlarından biri olan ailelerin görüşlerine dair yapılan bu araştırma vatandaşlık eğitiminin daha nitelikli ve işlevsel hale getirilebilmesi için çok önemlidir. Bireylerin nitelikli bir şekilde aldıkları vatandaşlık eğitiminin, bireylerin hayatlarına, toplumsal sürekliliğin sağlanmasına ve devletlerin gelişmişlik düzeylerine etki ettiği düşünüldüğünde araştırmanın önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Araştırma velilerinin vatandaşlık algıları ve vatandaşlık eğitimine olan bakış açılarını incelendiği için özgün, vatandaşlık eğitimini daha nitelikli hale getirebilmek için gerekli, veli görüşlerinden yola çıkarak vatandaşlık eğitiminde etkili olan unsurları, vatandaşlık eğitiminde ailelerin sorumluluklarını, vatandaşlık eğitimine ilişkin sorunları ve çözüm önerilerini ortaya koyması ve tüm bunların analiz edilmesi bakımından işlevseldir.

Yapılan alanyazını incelemesinde vatandaşlık eğitimini ile ilgili birçok çalışanın mevcut olduğu ancak anne ve babalarının vatandaşlık algıları ve vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşlerini inceleyen araştırmaların az olması nedeniyle bu araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda vatandaşlık eğitimine yönelik araştırma birikimine ve gelecek çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma bulguları;

1. Bilgi toplamaya yönelik olarak, yarı yapılandırılmış görüşme formunu oluşturan araştırma sorularından elde edilen verilerle,
2. İstanbul'da ikamet eden ortaokul velilerin görüşleri ile,

3. 2020-2021 eğitim öğretim yılı ile sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

1.6.1. Vatandaşlık

Belirli bir devlet ile kişiler arasındaki karşılıklı görev ve sorumlulukları düzenleyen hukuksal bağıdır (Aybay, 2004, s.4).

1.6.2. Vatandaşlık Eğitimi

İnsanların vatanlarıyla, diğer vatandaşlarla ve vatan üzerindeki kuruluşlarla karşılıklı ilişkilerini düzenleyen vatandaşlık görevlerini kapsayan bilgilerin eğitim yoluyla sağlamaktır (Duman, Yavuz ve Karakaya, 2013, s.1).

1.6.3. Aile

Toplumsal örgütlenmenin temel birimidir, birbirlerine evlilik, kan yoluyla veya evlat edinme şekliyle bağlı olan insanlar grubudur (Sezal, 1981, s.17).

1.7. Simgeler ve Kısaltmalar

Akt: Aktaran

Çev.: Çeviren

Ed.: Editör

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

METK: Milli Eğitim Temel Kanunu

NCSS: Amerika Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TDK: Türk Dil Kurumu

TYÇ: Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde ilk olarak araştırmanın kuramsal çerçevesi alt başlıklar halinde ele alınmış, sonra ise araştırma konusuyla ilgili daha önce yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın kuramsal çerçevesi

Bu bölümde vatandaşlık kavramı, vatandaşlığın sınıflandırılması, vatandaşlık kavramının tarihsel süreci, vatandaşlık eğitimi, sosyal bilgilerde vatandaşlık eğitimi ve vatandaşlık eğitiminde ailenin rolü konularına değinilmiştir. Ayrıca vatandaşlık eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir.

2.1.1. Vatandaşlık kavramı ve vatandaşlığın sınıflandırılması

Vatandaşlık kavramı ilk olarak 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi ile ortaya çıkan bir kavramdır (Karaman Kepenekçi, 2008). Fransız İhtilali sonucunda ortaya çıkan milletçilik akımları doğrultusunda oluşan ulus devletler ile vatandaşlık kavramı bütün dünyaya yayılmış ve bu kavram günümüze kadar geliştirilmiştir (Ünsal, 1998). Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğüne göre vatandaşlık yurttaşlık kelimesiyle açıklanmaktadır (TDK, 2005). Yurttaşlık kelimesinin kökeni ise şehir, şehirli ve kent sözcüklerinden gelmektedir (Oğuz, 2007). Yurttaşlık ise aynı vatanda yaşayan kişiler olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005). Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere insanların vatandaş statüsüne sahip olabilmesi için aynı toprak parçası üzerinde birlikte yaşamaları gerektiği ifade edilmektedir.

Devletler vatandaşlarına siyasi, sosyal, kültürel ve dini alanlarda haklar tanımları gerekmektedir. Devletler bu hakları her bir vatandaşına tanımayabilir (Levinson, 2014). Bireylerin vatandaşlık haklarını kazabilmeleri ve kullanabilmeleri için devlete aidiyet

duygusu ile bağılı olmalar gerekir (Osler ve Starkey, 2015). Buna göre vatandaşlık statüsü kazanabilmek için aynı toprak parçası üzerinde yaşamak yeterli değildir aynı zamanda bireylerin devletlerine sadık ve bağılı olmaları gerektiğı ifade edilmektedir ancak bu özelliklere sahip kişiler vatandaş olarak nitelendirilmektedir.

Vatandaşlık genel olarak devlet ile bireyler arasındaki sosyal, siyasi ve kültürel ilişkileri tüzel olarak düzenleyen bir bağı olarak ifade edilmektedir (Aybay, 2004). Bu bağı birey ile devlet arasındaki süreçleri düzenlemekle görevlidir. Kurulan bağı sonucunda devlet bireylere bir takım haklar tanır bireylerde devlete karşı olan görev ve sorumluluklarını yerine getirir (Kaya, 2013).

Sosyal Bilimler Sözlüğüne göre vatandaşlık, kişilerin anne ve babalarının vatandaşlık bağı ile bağılı oldukları devlete göre ve doğdukları devletin yasalarına göre şekillenen bir kimlik olarak ifade edilmektedir (Demir ve Acar, 1993). Vatandaşlığı devlet ile bireyler arasında kurulan ilişki olarak tanımlayan sosyal bilimler sözlüğüne göre aynı zamanda vatandaşlığın her devletin uyguladığı yasalara göre de şekillenmekte olduğu ifade edilmektedir. Buna göre bireylerin sahip oldukları vatandaşlık hakları devletlerin yasalarına göre değişiklik göstermektedir.

Türkiye’de ise Türk vatandaşlığının tanımı hem dünya da hem de ülkede yaşanan sosyal ve siyasi olaylar doğrultusunda değişim ve gelişim göstermiştir. Yaşanılan bu değişimlerin sebepleri devlet ile bireyler arasındaki ilişkiler de yaşanan farklılıklar, toplumu oluşturan bireylerin farklı millet, ulus ve dinlere mensup olmasından kaynaklanmaktadır. Bir diğer değişim konusu ise 1980’li yıllardan beri süre gelen kimlik sorunlarının anayasal çerçevede çözülmesi gerektiğı anlayışıdır (Keyman ve İçduygu, 2005). Bu tartışmalar doğrultusunda 1982 Anayasasının 66.maddesin göre “ *Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağılı olan herkes Türk’tür.*” ve “*Türk annenin veya Türk babanın çocuğı Türk’tür.*” (T.C Anayasası) ifadeleriyle Türk vatandaşlığı tanımı yapılmaktadır. Bu tanımlara göre Türkiye Cumhuriyetinde vatandaş olabilmek için bireylerin ebeveynlerinden birinin Türk olması veya Türkiye Cumhuriyeti devletine aidiyet bağı ile bağılı olması gerektiğı ifade edilmektedir (Caymaz, 2007).

Türk vatandaşlığı tanımı anayasa çerçevesinde tanımlanmış olup bu tanımlamada bireylere özgü farklılıklar göz ardı edilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere Türkiye’de vatandaşlar cumhuriyeti değil, cumhuriyet vatandaşlık kavramını yaratmıştır (Eyüpoğlu, 1998). Bunun

sonucunda Türkiye’de cumhuriyetçi, sorumluluk sahibi, pasif bir vatandaşlık anlayışı öne çıkarılmaktadır (Kardam ve Cengiz, 2011).

Türkiye’de cumhuriyetçi vatandaşlık modeli, felsefi niteliklere ve belirli kalıplara sahip üç ilkeye dayanmakta olup bunlar aşağıda ifade edilmektedir:

1. *“Egemen özne olarak devlet ve devlet egemenliği söylemi*
2. *Ulusun toplumla birlikte hareket etmesi anlayışı üzerine kurulu olan kamusal yararın devlet seçkinleri tarafından belirlenmesini, bireysel- kolektif çıkar ve talepler üzerine empoze edilmesini sağlayan organik toplum vizyonu*
3. *Devlete karşı ödev ve sorumlulukları öncelikli olan ancak sınırlı haklara sahip cumhuriyet vatandaşı “ (Keyman ve Turnaoğlu, 2008, s.62)*

Anayasal tanım dışında vatandaşlığın bireyler için ne anlam ifade ettiğine bakıldığında ise vatandaşlık sosyal, siyasi, medeni ve kültürel boyutlardan oluşmakta olup temelde bireylerin sahip oldukları hakları ve sorumlulukları ifade etmektedir. Toplumdaki bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerini, siyasal sistemlerle karşılıklı ilişkilerdeki hak ve görevlerini, kişi özgürlüklerini ve düşünce özgürlüklerini içeren bireysel hakları, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkileri bir bütün halinde ele alıp düzenleyen bir yapıya sahiptir (Çelik, 2009). Buradan da anlaşılacağı üzere vatandaşlık bireylere çeşitli hak ve sorumluluklar yüklemektedir.

Vatandaşlık kavramını sadece bir ülkede yaşamak veya birey ile devlet arasında kurulan hukuksal bağ olarak ele alınamaz. Son yıllarda dünyada yaşanan değişimler, insanların ve toplulukların temel bazı haklar elde edebilmek için verdikleri mücadeleyi de içerir bunun sonucunda vatandaşlık tanımı da değişime uğramaktadır. (Keyman, 2008).

Bir başka vatandaşlık tanımında ise vatandaşlığı devletin siyasal iktidarına karşı kişi haklarını güvence altına alan düşünce; ifade, siyasal katılım, çalışma ve yerleşme gibi özgürlük hakları sonra ise iş, eğitim, sağlık ve güvenlik gibi sosyal haklar ile daha da görünür hale gelen insan hakları ve demokrasi kavramı ile doğrudan ilgili olan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. (Ünsal, 1998). Ünsal’ın bu tanımında vatandaşlık hukuksal bağ olmanın dışında hak ve özgürlük boyutunun ön planda olduğu görülmektedir.

Marshall'a göre vatandaşlık kavramı medeni, siyasi ve sosyal vatandaşlık hakları olmak üzere üç aşamada gelişme alanı bulmaktadır (Marshall, 2000). Marshall vatandaşlık türlerinin sırasıyla uygulama alanı bulduğunu belirten ilk kişidir. Ona göre önce sivil vatandaşlık haklarından olan kişi hakları, düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı, mülkiyet edinme gibi haklar bireyler tarafından sahip olunan ve gelişme alanı bulan ilk vatandaşlık

haklarıdır. Bireyler daha sonra siyasi vatandaşlık hakkı olan seçme ve seçilme hakkını elde etmektedirler ve en son sosyal vatandaşlık haklarından olan ekonomik ve güvenlik hakları elde edilmekte ve gelişme alanı bulmaktadır (Frazer ve Gordon, 1994). Marshall'ın yapmış olduğu bu sınıflama vatandaşlık kavramına özellikle haklar boyutunu dahil etmesiyle birlikte vatandaşlık üzerine yapılan tartışmalara yeni bir yön vermiş ve vatandaşlık kavramının gelişmesini sağlamıştır (Kaya, 2013).

Kahne ve Westheimer'e göre ise toplumlarda var olan vatandaşlık tipleri, kişisel sorumlulukları olan vatandaşlık, katılımcı vatandaşlık ve adalet merkezli vatandaşlık olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Kişisel sorumluluğu olan vatandaşlar çevresinde olan olaylara karşı ilgili ve gönüllü kuruluşlara katılan vatandaşlardır. Katılımcı vatandaşlar ülke yönetimine katılan, çevresinde bulunan kurum ve kuruluşlarda aktif rol oynayan vatandaşlardır. Adalet merkezli vatandaşlar ise çevresinde olan olaylara eleştirel bakış açısıyla bakabilen adaleti sağlamaya çalışarak çözüm bulan vatandaşlardır (akt. Bakioğlu ve Kurt, 2009). Bu sınıflamadan da anlaşılacağı üzere vatandaşlığın tanımı yapılırken, toplumdaki bireylerin sahip olması gereken nitelikler göz önüne alınarak ve bu nitelikler doğrultusunda davranışların gerçekleştirilmesiyle başka bir deyişle bireylerin aktifliği sonucunda vatandaşlık tanımları yapılmaktadır.

Dobsen ise vatandaşlığı liberal, cumhuriyetçi ve dünya vatandaşlığı olarak sınıflandırmıştır. Bu sınıflamada dört temel ölçüt kullanılmıştır bu ölçütler;

- 1) Hak ve yükümlülüklerin sözleşmeye bağlı olup olmadığı
- 2) Vatandaşlığın kamusal veya özel alanlarla sınırlı olup olmadığı
- 3) Vatandaşlığın değerlerle birleştirip birleştirilmediği
- 4) Vatandaşlığın yerel olarak kısıtlanıp kısıtlanmadığı üzerine odaklanmıştır.

Dobsen liberal ve cumhuriyetçi vatandaşlık teorilerinde vatandaşlığı yerel olarak kısıtlı, kamusal alanda sınırlı ve yükümlülüklerin sözleşmeye bağlı olduğu görüşündedir. Liberal ve Cumhuriyetçi vatandaşlığın kendi içerisinde önem verdikleri alanlar farklılaşmaktadır. Liberal vatandaşlık vatandaşlığın daha çok haklar boyutuna vurgu yaparken; Cumhuriyetçi vatandaşlık sorumluluk ve değerlere vurgu yapmaktadır. Dünya vatandaşlığı teorisinde ise vatandaşlığın özel alanlarda yapılacak eylemlerini genişletilmesi olarak tanımlar. Dünya vatandaşlığı teorisi de görev ve sorumluluklara odaklanır Cumhuriyetçi vatandaşlıktan farkı ise değer ve sorumlulukların kapsamını özel alana taşımasıdır. (akt. Mason, 2009)

Üstel (1999) vatandaşlık kavramının ilk ortaya çıktığı zamandan günümüze gelene kadar geçirdiği tarihsel süreç içerisinde siyaset felsefesi kuramcılarının ve düşünürlerinin vatandaşlık kavramına önem verdiğini ve vatandaşlığın niteliği ile ilgili anlaşmazlıkların olduğunu ifade etmiştir. Yaşanılan anlaşmazlıklara rağmen genel olarak vatandaşlık liberal ve toplulukçu vatandaşlık olarak sınıflandırılmıştır. Liberal vatandaşlık anlayışı insan haklarının etnik köken, inanç, cinsiyet, statü fark etmeksizin bütün insanlara yaygınlaştırılması gerektiğini ifade eder. Toplulukçu vatandaşlık anlayışında ise bireyin bir topluluğa olan aidiyet bağı doğrultusunda haklar elde etmesi gerektiğini ifade eder. Liberal vatandaşlık anlayışı bireyleri siyasal katılım ve kamusal alanlardaki konularda özgür bırakmaktadır. Toplulukçu vatandaşlıkta ise dayanışma, toplum oluşturma, eşitlik gibi konulara vurgu yaparken, katılımı temel vatandaşlık değerlerinin arasında görmektedir.

Benzer ama daha kapsamlı bir vatandaşlık sınıflama ise Gunsteren (1998) tarafından yapılmıştır. Gunsteren'e (1998) göre vatandaşlık liberal, toplulukçu, cumhuriyetçi ve yeni cumhuriyetçi vatandaşlık olmak üzere dört sınıfa ayrılmaktadır. Bu vatandaşlık anlayışlarından ilk üçü geleneksel vatandaşlık anlayışını ifade ederken, yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı modern, yetkin bir vatandaşlık anlayışı olarak ifade edilmektedir. Liberal vatandaşlık anlayışı insan haklarını dayalı olup, temelde bireylerin menfaatlerini esas alır. Toplulukçu vatandaşlık anlayışında vatandaşların, toplumun kuralları çerçevesinde hareket etmeleri ve toplumun oluşturulmasına katkı sağlamalıdır. Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında amaç cumhuriyet yönetimini yaşatmak ve yüceltmektir. Görev ve sorumluluk, ülke için çalışmak, fedakârlık, ülkenin ilerlemesini sağlamak cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışının temel nitelikleri arasında yer almaktadır. Yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı ise diğer vatandaşlık modellerinin çağdaş vatandaşlık anlayışını ifade etmekte eksik kalması sonucunda ortaya çıkmıştır. Değerlere sahip olmak, iyi insan olmak, yetkin olabilmek, aktif olabilmek, farklılıklara saygılı olmak yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışının temel nitelikleri arasında yer almaktadır (Bal, 2015).

Yukarıda vatandaşlık ile ilgili yapılan en yaygın vatandaşlık sınıflamalarına yer verilmiştir. Görüldüğü gibi vatandaşlık en temel olarak liberal ve cumhuriyetçi vatandaşlık olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflamanın dışında günümüzde vatandaşlığın farklı boyutlarını ele alan vatandaşlık sınıflamaları da mevcuttur. Örneğin, Purta (2001) vatandaşlığı geleneksel vatandaşlık ve sosyal aktif vatandaşlık olarak ikiye ayırmıştır. Türkiye'de ise Kadioğlu (2008) vatandaşlığı; ulusal kimlik olarak, evraklar temelinde, görev ve

sorumluluk temelinde, haklar temelinde tanımlanan vatandaşlık olarak dört sınıflamaya ayırmıştır. Esendemir (2008) ise vatandaşlığın küreselleşmeden etkilendiğini ifade ederek vatandaşlığı; küresel vatandaşlık, ekolojik vatandaşlık, yeni cumhuriyetçi vatandaşlık, çok kültürlü vatandaşlık, radikal demokratik vatandaşlık ve Avrupa vatandaşlığı olarak altı kategoriye ayırmıştır. Bu vatandaşlık sınıflandırmalarında görüldüğü gibi vatandaşlık insanların yaşamlarının farklı alanlarını etkileyen çok boyutlu bir kavram olarak kabul edilmektedir.

Tüm bu tanımlar ışığında vatandaşlık kavramı genel olarak birey ile devlet arasındaki ilişkide siyasi bağ olarak tanımlanmakla beraber devletlerinde vatandaş olarak nitelediği bireylere eşit hak ve sorumluluklar tanınması olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda da bireylerde yaşadıkları devlete karşı aidiyet duygusu oluşturulmakta ve devletlerin devamlılığı sağlanmaktadır (Polat, 2011). Vatandaşlık kavramı ilk ortaya çıktığı dönemden günümüz modern dünyasına uzandığı süreçlerde değişim ve gelişim göstermiştir. Günümüz dünyasında meydana gelen hızlı gelişmeler neticesinde görülmektedir ki vatandaşlık kavramı ilerleyen yıllarda tartışılmaya devam edilerek değişim göstermesi mümkündür.

2.1.1.1. Liberal vatandaşlık

Modern siyasi ve ekonomik kuramların ilki olan Liberalizmin tarihi Antik Yunan dönemine kadar uzanmaktadır (Yayla, 2000). Liberalizm bireylerin haklara sahip olması ve bunun sonucunda bireylerin özgür olmasını esas alan bir kuramdır. Liberalizmin temelleri Adam Smith, Thomas Hobbes, John Locke ve Immanuel Kant gibi düşünürler tarafından ortaya atılmıştır. Locke 'ye ilk insanlar doğada yaşamaktaydı ve doğada yaşayan ilk insanların "*hayat, hürriyet ve mülkiyet*" olmak üzere temel üç hak ve insanlara zarar vermeme kurallarına dayalı kanunları bunmaktaydı (Erdoğan, 2005). Bu dönemde insanlar özgürlük, eşitlik, adalet ve barış içerisinde yaşamaktaydılar, kurallara uymayan bireyler ise diğer insanlar tarafından cezalandırılıyordu. Ancak bu durum zamanla bazı karışıklıkların ortaya çıkmasına neden olmasından dolayı doğa toplumundan medeni topluma geçiş sağlandı. Medeni topluma geçişle birlikte devletler kurulmuş ve bireylerin sahip oldukları haklar hariç diğer yetkiler devlet eline devredilmiştir. Devletlerin sürekliliği bireylerin haklarını koruması ile sağlanmaktaydı. Eğer devlet bireylerin haklarını korumazsa

bireylerin devlet yöneticilerine itaat etme zorunluluğu ortadan kalkardı (Kışlalı, 1998). Buradan da anlaşılacağı üzere liberalizmin vatandaşlık anlayışı haklar temelinde olup, devletin görevi bu hakları korumak olarak sınırlandırılmıştır. İmmanuel Kant'ın evrenselci ahlak ve bunun sonucunda bireyin faydasını esas alan düşünceleri liberalizm kuramının şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir (Erdoğan, 2005). Liberal vatandaşlık algısında bireylerin hakları ve bu hakların topluluk içerisindeki yeri bireyin statüsünü belirlemektedir. Birey kazandığı statünün varlığını birey olmasından almaktadır, sahip olunan bu biriciklikten dolayı topluma karşı kendini sorumlu hissetmez. Liberal teori kendi içerisinde piyasa ekonomisi, bireycilik ve bireylerin özgürlüğü ve devletin sınırlılığı gibi üç ana kavrama ayrılmaktadır (Kaya, 2013).

Piyasa ekonomisi kavramında liberal toplum üç öğeden oluşmaktadır. Bu öğeler birey, toplum ve devlettir. Liberal toplumda devletin görevi bireylerin ve ülkenin güvenliğini sağlamak aynı zamanda yeteri kadar alt yapı üst yapı hizmetlerini yerine getirmek olarak yer almaktadır. Liberalizmi savunan düşünürler her bireyin önce kendisinin var olduğunu, bireysel kazanımların diğer bireylere zarar vermediği müddetçe fayda getirdiğini savunan demokratik, ekonomik ve eşitlikçi bir kazanma yolunu savunmaktadırlar. Liberal piyasada devletin görevi düzeni sağlamaktır. Liberalizmi ortaya atan düşünürler devletin varlığını hissetmek isterler ama müdahalesini doğru bulmazlar (Yayla, 2002). Devlet sadece gece bekçisi olsun diyen bu görüşte devletin sosyal haklara müdahale etmesini doğru bulurken, ekonomik faaliyetler konusunda kesinlikle karışmaması gerektiğini savunurlar (Coşkun, 2006).

Liberalizm düşüncesini oluşturan bir diğer kavram ise bireycilik ve bireylerin özgürlüğü kavramıdır. Bu kavramın temellerini John Locke ve Thomas Hobbes tarafından atılmıştır. Esasen liberalizm düşüncesi özgürlük kavramından hareketle bireylerin özgürlüğüdür. Özgürlük kavramını devlete indirgeyen bu düşünürler devlet ile bireyler arasındaki ilişkiyi kuran doğal durumdan toplum düzenine geçişi sağlayan toplum sözleşmesi adı altında yeni bir düşüncüyü ortaya çıkarmışlardır. Bu düşünce devlet ile bireyler arasında olan ilişkileri düzenleyebilmek için özgür bir toplumun varlığını, özgür toplumun varlığı için de özgür bireyleri gerekli olarak görmektedir. Özgür bir toplum, bireylerin tarafsızlığı ve eşitliği ile sağlanmaktadır. Bir toplumda adaleti sağlamak ve bireysel hakları korumakla görevli olan güç yargıdır. Yargı bir toplumda yönetenler ve yönetilenler tarafından idare edilen halka karşı ayırım yapmadan objektif kararlar uygularsa oluşturulan kanunların toplumda yaşayan insanlar tarafından içselleştirmesi daha kolay sağlanır. Bunun tam aksi bir durumla karşı

karşıya kalırsa vatandaşların yönetenlere karşı hiçbir bağılılığı kalmaz politik otorite geçerliliğini yitirir. Toplum kendi hukuk kurallarını oluşturmuşsa bireysel özgürlük öne çıkar, hukukun olmadığı yerlerde ise özgürlükten bahsetmek oldukça güçtür. Toplum sözleşmesi düşüncesinde cezanın toplum tarafından belirlenmesi insanların içinde yaşadıkları toplumun kültürel olarak kalkınmasını da sağlamaktadır. Bireylerin yaşadıkları topluma güvenmeden bağılı oldukları kurallara uymaları zordur. Bireylerin topluma güvenmeleri ise kültürel olarak birbirlerine saygılı, toplumdaki her bireyin eşitliğini kabul etmiş, kültürel birikime sahip bireyler aracılığıyla oluşturulmaktadır (Çapar ve Yıldırım, 2012). Liberal düşüncede zaten amaç bireylerin birlikte bir toplumda huzur içerisinde yaşamalarını sağlamaktır, bireylere ekstra bir sorumluluk yüklemeyiz (Kadıoğlu, 2008). Bireyler sadece toplumda değil ailesi, yakın çevresi ve kendisini etkileyen tüm ilişkilerde özgürdür. Liberal düşüncede bu özgürlük insan olarak yaşamının birinci şartıdır. Aynı zamanda liberal düşünürler pragmatist bir anlayışı da savunurlar. Konu toplum ve diğer bireyler olduğunda saf çıkarıcı bir anlayışına sahip olmaktadır. Onlar için bireysel faydanın olmadığı tüm yatırımlar yok hükmündedir (Kaya, 2013).

Liberalizm düşüncesini oluşturan son kavram ise devletin sınırlılığıdır. Piyasa ekonomisi ve bireysel özgürlük kavramında da bahsedildiği gibi bu düşüncede devletin görevi sadece bireysel hakları korumakla sınırlanmıştır. Liberalizm düşüncesinde devlet ülkeyi ve bireyleri korumakla görevlidir, bu görevini yerine getirirken de ülke de olan biteni bir gözlemci olarak izler. Bireyler arasında bir anlaşmazlık olursa devlet o zaman olaylara yasalarla müdahale eder. Yasalar bizzat bireyler tarafından konuşularak üzerinde uzlaşmaya varılan kanunlardır, devlette vatandaşlar tarafından oluşturulan bu yasalara göre bireyler arasında çıkan anlaşmazlıkları çözmekle görevlidir. Devlet kavramı demokrasi için vazgeçilmez bir unsurdur. Fakat liberal düşünürler devleti bireylerin özgürlüğünü kısıtlayıcı bir unsur olarak görmektedirler. Bu düşüncede devletin asıl amacı vatandaşların özgürlüklerini korumak ve toplumsal adaleti sağlamaktadır. Liberal vatandaşlık algısında bireyler seçimlerini kendi istekleri ile devletin veya başka birinin zorlaması olmadan bireysel tepkilerle gerçekleştirirler. Devletin müdahalesini özgürlüğün kısıtlanması olarak görmelerinden dolayı bu durumu olumsuz karşılamaktadırlar (Erdoğan, 2005). Bu düşünce doğrultusunda toplumun ilerleyebilmesi, vatandaşlara fayda sağlaması ve bireylerin sağlıklı ilişkilere sahip olabilmesi ve bunun sonucunda mutlu, huzurlu ve eşit bir toplum yaratabilmek için devlet otoritesinin sınırlandırılması gerekli görülmektedir (Köker, 1992).

Bu bağlamda ifade edilebilir ki liberal vatandaşlık algısında piyasa ekonomisi, bireylerin özgürlüğü, bireysel haklara sahip olmak, bireysel fayda sağlayan eylemler, devletin sınırlılığı gibi kavramlar oldukça önemlidir. Devletin görevi ise sadece bireysel özgürlükleri korumak ile sınırlandırılmış olup, herhangi bir alana müdahalesi istenmemektedir. Toplumun varlığı ise bireysel özgürlüklerin sürekliliği için gerekli görülmektedir.

2.1.1.2. Cumhuriyetçi vatandaşlık

Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışının temelleri Aristo tarafından atılmıştır (Kadioğlu, 2008). Bu nedenle cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışının temeli Yunan ve Roma vatandaşlık modellerine dayanmaktadır. Demokrasi kültürünün temeli Yunan vatandaşlık modelinden ortaya çıkmış olup, bugün ifade edilen birçok vatandaşlık modelini de bilgilendirmektedir. Bu vatandaşlık modeli her ne kadar demokrasi kültürünün temeli olmuş olsa da kadınlar ve köleler gibi toplumsal grupları vatandaşlık statüsünde saymamasından dolayı günümüzün demokratik vatandaşlık anlayışı için eksik olarak nitelendirilmektedir (Murthy, 2010). Roma vatandaşlık modelinde ise köleler de vatandaş olarak kabul edilmiştir. Bundan dolayı günümüz vatandaşlık anlayışında Roma vatandaşlık modeline daha fazla vurgu yapılmaktadır (Scott, 2002).

Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında Roma vatandaşlık modelinin uygulamaları örnek gösterilir. Roma'da halkın egemenliği yerine hukukun egemenliğini ön plana çıkaran, farklı güçlerin birbirlerini denetleyerek dengelemesine aracı olan karma bir anayasa bulunmaktadır. Roma'da insanlar kamusal görevleri dürüstçe yerine getirmeye istekli, yurttaşların erdemli davranışlar sergilemek zorunda oldukları bir rejimdir (Pettit, 1998). Vatandaşların yerine getirmesi gereken kamusal görevler ise askerlik hizmeti ve vergilerin ödenmesidir (Heater, 2007).

Cumhuriyetçi gelenekte insanlar, toplum içerisinde yaşarak anlam kazanırlar. Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında liberal vatandaşlık anlayışında olduğu gibi bireylere değil topluma önem verilmektedir (Okutan, 2006). Buradan da anlaşılacağı üzere cumhuriyetçi vatandaşlık ile liberal vatandaşlık birbirlerinin zıttı olan vatandaşlık anlayışlarını ifade etmektedir. Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında toplum içerisinde oluşturulan dayanışma önemlidir. Dayanışma ise Cumhuriyet rejiminde ortak kültürel

geçmişe sahip olan insanların oluşturduğu topluluğun otoriteye itaat etmesiyle gerçekleşmektedir (Okutan, 2006). Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında vatandaşların, topluma hizmet etme bilincinde olması, vatana aidiyet duygusu ile bağlı olması, vatanını sevmesi ve görev bilincinin oluşturulması önemlidir. Bu özelliklerinden dolayı cumhuriyetçi bazı düşünürler, vatandaşlığı bireyler arasındaki ilişkileri sözleşmeye dayandıran liberal vatandaşlık anlayışından farklı anlamda ele alarak vatandaşlığı uygulama alanı olarak görürler (Üstel, 1999).

Gunsteren'e (1998) göre cumhuriyetçi vatandaşlık algısında vatandaşlık kamusal alanın merkezinde yer alır. Bu vatandaşlık algısında asıl önemli olan erdemler ve sorumluluktur. Her birey vatandaşlığı bir görev sayar, bu görevin kamusal alanda üzerine düşen sorumluluklarını yerine getirir. Görevlerine sadık olan ve disiplinli bir asker gibi hareket eden görev adamlarının yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Cumhuriyetçi vatandaşlıkta askeri disiplinli ve sadık vatandaşlar sorumluluklarının bilincinde olup her zaman ortak faydayı bireysel faydanın üzerinde tutarlar (Peterson, 2009). Bu anlayışta vergi vermek, askere gitmek gibi vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirmek vatandaş olmanın zorunlulukları arasında yer almaktadır (Üstel, 2016).

Bu doğrultuda cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında bir vatandaşın görev ve sorumluluklarını bilen, gelenekleri benimsemiş, yaşadığı devlete bağlı ve yurduna hizmet etme bilinci kazanmış olması gerekir. Cumhuriyetçi vatandaşlık sorumlulukları yerine getirme, ortak faydayı amaçlama ve özgürlük sorunu gibi üç temel kavram üzerinde şekillenmektedir (Kaya, 2013)

Sorumluluklarını yerine getirme kavramı cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışının özünü oluşturur ve bu gelenek sorumluluk kavramı üzerine şekillenmektedir. Bu vatandaşlık anlayışında vatanda yaşayan kişiler kendisini vatani için adanmış, vatanının ilerlemesi için elinden geleni yapan vatandaşlardan oluşmaktadır. Vatandaşlığın bilincinde ve sorumluluğunda olan bu kişiler vatandaşlığın devlete karşı sorumluluk ve aidiyet bağı olduğunun da bilincindedirler (Durgun, 2010). Sorumluluk ve hak kavramlarının birbirlerine karıştırılmadığı olaylara ödev gözüyle bakıldığı bu anlayışta vatandaşlık bir uygulama alanı olarak görülmektedir. Uygulama alanı olarak görülen bu anlayışta vatandaşlık; bireysellikten uzak olmalıdır, vatandaşlar erdemli ve ahlak sahibi olmalıdır, vatandaşlığa uyan davranışlar sergilemelidir, demokrasi kültürüne inanmalı ve cumhuriyet rejiminin devamlılığı için adanmış kişilerin varlıkları esastır (Peterson, 2009). Vatandaşlığa liberalciler gibi sözleşme boyutunda değil de aidiyet sonucunda vatandaşlık

adına yapılması gereken sorumlulukların bilincinde olmak oluğunu savunan cumhuriyetçiler eylemlerinde somut olmayı görev edinmişlerdir. Görev adamlığı sayesinde ülkenin kalkınması ve ilerlemesine hizmet etmişlerdir. Bu sayede cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında toplumun kolektif sorumluluk bilinci öne çıkmaktadır (Oldfield, 2008).

Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışını oluşturan bir diğer kavram ise ortak faydayı esas almasıdır. Bu vatandaşlık geleneğinde kişiler topluma karşı sürekli olarak sorumludur. Fakat bu sorumluluk kişilerin kendi istekleri dışındadır çünkü bireyler sorumluluklarını yerine getirdikleri ölçüsünde toplumda yer edinir. Bu sorumluluğunu ise bireyler topluma, millete ve devlete karşı taşımaktadırlar. Ortak faydanın hedeflendiği bu vatandaşlık geleneğinde sorumluluklarda ortak fayda doğrultusunda yerine getirilmektedir. Bireysel düşüncelerin olmadığı ve vatandaşların ortak yarar amacına hizmet etmek için her bireyin sorumluluklarını yerine getirdiği bu anlayış sonucunda bireylerin vatandaşlık bilinci oluşturulmaktadır (Pettit, 1998). Fransız İhtilali sonucunda ortaya çıkan özgürlük ve adalet vurgusu bireylerin eşitliği düşüncesini de ortaya çıkartmıştır. Bu eşitlik düşüncesi sosyal ve siyasi anlamda oluşmasına rağmen ilk etkisini ekonomik olarak göstermiştir. Bireylerden eşit bir şekilde vergi alma anlayışı kitleler halinde toplumun bütün kademelerine yayılmış ve devlet politikası halini almıştır. Bireyler kamusal alanın çıkarlarını düşünerek aslında ortak fayda sağlamak için mücadele vermişlerdir (Tunçel, 2010). Cumhuriyetçiler tarafından ortak fayda düşüncesini korumanın en etkili yolu eğitim olarak görülmektedir. Bu eğitim insanlığın ortak çıkarına hizmet ederek vatanın ilerlemesine, bireylerin vatanına karşı aidiyet hissetmesine ve vatansever olmasında etkili rol oynamaktadır (Rousseau, 1997'den akt. Güven, 2019).

Cumhuriyetçi anlayışı oluşturan son kavram ise özgürlük sorunudur. Cumhuriyetçi anlayışın vatandaşlık kavramında baskı, zorlama kesinlikle yoktur ve özgürlük kavramına bağlılık esastır (Okutan, 2006). Cumhuriyetçi düşünürler özgürlüğün; kanunlara itaat etme, sorumluluklarını yerine getirme, askeri disiplinle hizmet etme olarak gerçekleştiğini belirtmektedirler (Şahin, 2008). Cumhuriyetçilere göre özgürlük vazgeçilmez bir unsurdur. Bundan dolayı devletin varlığını özgürlüğün teminatı olarak düşünmektedirler. Devletin özgürlüğün temelini hazırlamakta aracı olduğunu düşünen cumhuriyetçiler aynı zamanda sosyal hayata devlet müdahalesini bir zorunluluk olarak görmektedirler. Devlet toplum için vardır ve herkes için iyi toplumun inşasını sağlayan da resmi otorite olan da devlettir. Devlet kendi himayesinde bulunan vatandaşlarının her zaman iyiliğini istemektedir ve vatandaşlarının iyiliği için sosyo-ekonomik durumları ile yakından ilgilenmektedir. Devlet

toplumda ekonomik ayrışma ve heterojenleşmenin önüne geçebilmek için gerektiğinde vatandaşlarına yardım etmektedir (Pettit, 1998). Cumhuriyetçi düşünürlere göre farklılıklara karşı saygılı davranmak, özgürlük ve eşitliği tehlikeye düşüreceğini ifade etmektedirler. Onlara göre farklılıkların zenginlik olarak algılanması yanlış bir düşüncedir. Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında devlet, egemen özne yerine kendisine koyarak, vatandaşların zihninde iyi vatandaş algısını oluşturmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında vatandaş yerine devletin egemen olduğu bir vatandaşlık anlayışı ortaya çıkmaktadır (Güven, 2019).

Görüldüğü gibi cumhuriyetçi vatandaşlık modelindeki vatandaşlık algısı liberal vatandaşlık algısının zıttı olacak şekilde gelişim göstermiştir. Cumhuriyetçi vatandaşlık geleneğinde vatandaşlık; merkezinde sorumluluk bilinci olan, devletin ilerlemesini kendime amaç edinmiş bu amaç uğruna kendini adayan, vatanına bağlı kişiler olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda farklılıkların hoş karşılanmadığı bir anlayış olarak görülmektedir.

2.1.1.3. Toplulukçu vatandaşlık

Toplulukçu vatandaşlık anlayışının kaynağı kültürel temelde tanımlanan bir topluluktur (Delanty, 2002). Bundan dolayı toplulukçu vatandaşlık anlayışı, vatandaş olabilmek için tarihsel olarak gelişmiş bir topluma mensup olmayı vurgulamaktadır. Bu anlayışta bireysellik topluluktan türetilir ve onun çevresinde yine bir topluluk çizilir. Bu bağlamda vatandaş, topluluk için kabul edilebilir olanın sınırları içerisinde kaldığı takdirde vatandaş statüsünü kazanmayı hak eder (Gunsteren, 1998).

Gunsteren'e (1998) göre toplulukçu vatandaşlık anlayışını savunmayı gerektiren iki sebep bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, bu vatandaşlık anlayışının liberal vatandaşlık anlayışından uzak oluşudur. Bu anlayışa göre bireyler, topluluk tarafından biçimlendirilir, topluluk içinde edindikleri davranış kodları sayesinde toplumun varlığının sürekliliği sağlanmış olur. Toplulukçu vatandaşlık geleneğinde vatandaşlar topluluğun doğmasını ve yaşamasını sağlayan başarılı formülün kodlarını izlerler. Oluşturulan bu kodlarda sapma kesinlikle kabul edilemez bir bozulma hali olarak kabul edilir. Bozulma yaşayan bir topluluk ise başarılı formülün kodlarını tekrar hatırlayarak bozulma ile baş edebilir ve özüne dönerek ayakta kalabilir. Toplulukçu vatandaşlık teorisini savunmayı gerektiren ikinci neden ise; kişisel gelişimin, kimlik ve istikrarın, toplumda yaşayan kişileri

desteklemeden sağlanamayacak olmasıdır. Güçlü karaktere sahip olan kişiler değişen toplumsal şartlara ayak uydurabilir ve dengesini kolaylıkla kaybetmez. Fakat toplumsal hayatta bu dayanıklılık, aynı hayat tarzı ve aynı düşünce yapısına sahip olan topluluğun varlığına bağlıdır (Gunsteren, 1998).

Toplulukçu vatandaşlık anlayışında vatandaşlık birleştirici ve bütünleştiricidir. Vatandaşlar toplumun tarihini ve geleneksel kaidelerini benimseyerek toplumla bütünleşirler. Bundan dolayı toplulukçulara göre kişiler, toplumun kurallarına uyduğu ve toplum içinde yaşadığı müddetçe anlam kazanır. Toplulukçu gelenek, insanların birbirlerinden ve topluluktan farklılaşmadığı gibi insanların diğer insanlar ile paylaştıkları ve onları toplulukla bütünleştiren özellikler üzerinde durur (Bilgin, 1998).

Devlet bizzat düzenlediği topluluklarla özdeşlemek zorunda olmayıp, sadece toplulukların oluşması için uygun ortamı hazırlamakla sorumludur. Fakat topluluklar özgürlükleri tehdit etme noktasında aşırı davranışlar sergilerse, bu aşırılıkları engelleyerek onları hizaya çekmek zorundadır. Devletin bu müdahaleyi yapmasına imkân sağlayan unsur ise halk topluluğu ya da cumhuriyetçi anlayıştır (Gunsteren, 1998).

Bu nedenle, cumhuriyetçi vatandaşlık toplulukçu vatandaşlık düşüncesinin özel bir alanı olarak görülür. Bu teoriler, siyasal hayatın merkezine tek bir topluluğu yerleştirilmektedir, teorilere göre önemli olan halk topluluğudur. Fakat aralarındaki fark ise toplulukçu vatandaşlıkta vatandaşlık, toplumun kurallarına bağlı olarak yaşamak, toplumsal düzeni bozmamak olarak ifade edilirken; cumhuriyetçi vatandaşlıkta ise cesaret, adanma, askeri disiplin, fedakârlık, bağlılık ve devlet adamlığı gibi özelliklere bireylerin sahip olmasını istemesi ve vatana karşı belirli sorumluluklarını yerine getirme zorunluluğu olduğu düşüncesidir (Bal, 2015).

Toplulukçu vatandaşlık modelinin temel anlayışı, insanların doğaları gereği sosyo-kültürel topluluğun bir parçası olduklarıdır. Toplulukçu modelde kişiler, ait oldukları toplum ve aileye olumlu katkıları temelinde bir değer ifade ederler. Topluma yapılacak olumlu katkı ise çatışmadan uzak düzen içinde yaşamını devam ettiren topluluğun varlığıdır. Dolayısıyla bu modele bireysel değil, ortak veya toplumsal amaçlar önemli ve belirleyicidir (Bal, 2015).

2.1.1.4. Yeni cumhuriyetçi vatandaşlık

Liberal, cumhuriyetçi ve toplulukçu vatandaşlık modelleri geleneksel vatandaşlık anlayışlarıdır. Modern çağın vatandaşlık anlayışını tanımlayabilmek için yeni bir vatandaşlık anlayışına ihtiyaç vardır buda yeni cumhuriyetçi vatandaşlık modelidir (Gusteren, 1998).

Yeni cumhuriyetçi vatandaşlık modelinde halk topluluğunun merkezi bir önemi vardır. Bu anlayışta topluluğun görevi, diğer toplulukların gelişmesine imkân sağlayacak yapıyı kurmak ve korumaktır. Kurulan bu yapı içerisinde yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışın en önemli görevi ise bireyler ve toplum içerisinde çoğulculuğu organize etmektir. Bundan dolayı bu geleneğin ayırıcı özelliği diğer topluluklara müdahale etmesidir. Yeni cumhuriyetçi anlayışın öngördüğü sosyal siyasal örgütlenmenin müdahalesi, bireylerin topluluklar oluşturma, onlara katılma ve istediğinde de topluluktan ayrılabilme özgürlüğünü sağlama amacı taşımasıdır (Gunsteren, 1998). Vatandaşlığın boyun eğme ve otoriteye karşı bağımlılık hissetme özelliklerini saf dışı bırakan bu gelenekte bireyler kendilerini idare etmeyi becerebilen rasyonalist kişilerdir. Katılımın önemli olduğu bu vatandaşlık anlayışında sorunların çözümünde bireysel iradelerin bütünlüğü ile toplumsal başarıyı mümkün kılmak meselenin özünün oluşturmaktadır (Douaud, Portelli ve Solomon, 2002). Siyasal olarak aktif olmak, oy kullanmak, politik hassasiyet bu anlayışın özellikleri arasında yer almaktadır. Burada bireylerin, toplumda yaşanan gelişmeler hakkında yeterli derecede katılımı ve bilinci ön plana çıkarılmaktadır (Nie, Junn ve Stehlik Barry, 1996).

Yeni cumhuriyetçi vatandaşlık modelinde değerler önemli bir yere sahiptir. Bu değerler cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışındaki geleneksel askeri çağrışımları olan değerlerden değildir. Aksine burada evrensel, akılcı, çoğulculuğa saygı, hoşgörü, adalet gibi özellikler yoluyla, barışçıl bir kamusal hizmet amacı taşımaktadır. Yeni cumhuriyetçi teoride değerler kavramı, sırf kurallara uymaktan daha fazlasına ihtiyaç olduğunu ifade eder. Burada önemli olan, topluluk üyelerinin otoriteyle duyarlılık ve yeterlilik ilkeleri temelinde ilişki kurmalarıdır. Vatandaşlığın kullanılması için yetkinlik, etkin olmak zaten temel özelliktir (Bal, 2015) .

Yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı içerisinde liberal bireyin konumu ise şöyle ifade edilmektedir. Bu gelenekte vatandaşlık, kamusal toplulukta bir görevi gerçekleştirir. Bu da vatandaşın ne sıradan bir kişiyle ne de tek bir kişilik ile özdeşleştirilemeyeceği anlamına

gelir. Bu durumda vatandaşlığın bireyler tarafından içselleştirilmesi ve kabul edilebilmesi için gereken bazı şartların olduğu anlamına gelir. Yeni cumhuriyetçi gelenekte sadece topluluğa katılmayı kolaylaştırmakla yetinmez, aynı zamanda bu şartları düzenlemekle de görevlidir. Vatandaşların kendilerini gelişigüzel bir şekilde vatandaş olarak takdim etmelerini beklemez; ayrıca kişilerin yetkin ve bağımsız vatandaşlar olarak gelişmelerine de katkıda bulunur. Bireyler doğal olarak belirlenmiş değil, sosyal olarak inşa edilmiş varlıklarıdır. Bu yüzden bu gelenek sadece vatandaşların yeniden üretiminin mevcut topluluklara bırakmaz, ayrıca bu topluluklar tarafından verilen sosyal eğitimin gerçekte vatandaşlığa kabule olanaklı olup olmadığına da kontrol eder. Yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında bireylerin bazı görevleri bulunmaktadır. Bu görevleri yerine getirenler vatandaş olarak sayılmaktadır. Bu görevler neticesinde bireyler sıradan insanların yapamayacakları bazı şeyleri yapabilirler bunun sonucunda mükemmel, aktif ve iyi insanlar olmaları sağlanır. Yeni cumhuriyetçi vatandaşlık modelinin temel unsurlarını kamusal alan, çoğulculuğu organize etme ve eylem olmak üzere üç kavram oluşturmaktadır (Gunsteren, 1998).

Yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışını oluşturan ilk kavram kamusal alandır. Bu anlayışta vatandaşlık kamusal alanın merkezinde yer alır. Çünkü bu geleneğe göre vatandaşlık bir kamusal kurumlar ve kamusal etik meselesidir. Siyasal yapıda vatandaşlık hem bir görev hem de bir kurumlar düzenlemesidir. Her vatandaşın bu görevi üstlenmeye hak ve yetkisi vardır ve bunu yaptığı da onun otoritesi, diğer vatandaşlardan farklılık göstermez. Siyasal eşitlik vatandaşlığın bir gereği olduğu için, politik duruş ve söz hakkı açısından tüm vatandaşlar eşittir (Gunsteren, 1998).

Yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışını oluşturan ikinci unsur ise çoğulculuğu organize etmedir. Yeni cumhuriyetçilere göre çoğulculuğu organize etme onların en önemli erdemlerinden biridir. Bu gelenekte çoğulculuktan kastedilen şey, bir topluluğu paylaşan insanların aralarındaki farklılıklardır. Bu farklılıklar çok değişik türlerde olabilir. İyi, şairtıcı, heyecanlı, tehlikeli, sinir bozucu ve anlaşılmaz olabilirler. Aynı zamanda kişisel, kültürel ve fiziksel de olabilirler. Burada önemli olan nokta, insanların birbirleri karşısında, farklılıklarına saygılı bir şekilde davranmalarıdır (Gunsteren, 1998).

Vatandaşların kendilerinin içinde buldukları toplulukta yapmaları gereken şey, insanlar arasındaki mevcut ilişkileri anlamak, yorumlamak ve dönüştürmektir. Ama bunu yerine getirirken de iki unsura dikkat etmeleri gereklidir. İlk olarak, bu ilişkiler ilgili herkes tarafından istenecek veya tercih edilecek kadar önemli olmalıdır. İkincisi ise, yeni-

cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında örgütlenmiş olan bir toplumda her bireyin tercihlerinin dikkate alınacağı bir siyasal eşitlik pozisyonuna sahip olmalıdır. Vatandaşların görevi, topluluğu bir cumhuriyete dönüştürmektir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için, öncelikle vatandaşlık vasfı taşıyan herkesin bunu istemesi gerekir (Gunsteren, 1998). Yeni-cumhuriyetçilere göre bunu başarabilmek için, insanların yetkin olmaları gerekir. Vatandaşlık yetkinliği asla bireysel değildir, çünkü yetkinlikleri ilgili olan herkes arasında uygun hale getirmek önemlidir. Vatandaşlık yetkinliği insanlar arasındaki mevcut ilişkileri, herkes için bir anlam ifade edecek vatandaşlık doğrultusunda dönüştürme istek ve yeteneğidir. Bunun içinde vatandaşların, vatandaşlıklarını yeniden üretecek şekilde davranmaları gerekir. Bu durumda yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışının son temel unsuru olan eylem kavramına vurgu yapılmaktadır (Bal, 2015).

Gunsteren'e (1998) göre vatandaşlık eylem yoluyla yaratılır ve yeniden üretilir. Her ne kadar birçok teori vatandaşlığın şartları ve sınırları üzerine odaklanmış ise de, yeni-cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı vatandaşlığın özellikle güncel kullanımı ile ilgilenir. Yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı içerisinde, toplumsal ve bireysel koşullara belirleyicilik rolü atfetmekten uzak durmaktadır. Toplumsal ve bireysel şartlar önemlidir ama vatandaşlığın kurucu ögesi değildir. Doğru ve gerekli şartların varlığı, vatandaşlığın başarılı bir şekilde kullanılmasını garanti etmediği gibi, bu şartların yokluğu da vatandaşları örnek vatandaş davranışları sergilemekten alıkoymaz. Bu anlayışta vatandaşlığın en önemli şartı onun güncel kullanım biçimidir. Yetkinlik ise bilgi, birikim ve yeteneklerin sonucundan kaynaklanan yetkinliktir. Yetkin vatandaşlardan beklenen şeyler iyi niyetli, aktif ve erdemli vatandaşlar olarak, doğru davranışlarda bulunmalarıdır. Bundan dolayı burada belirleyici olan, vatandaşların vatandaşlığı oluşturacak ve geliştirecek şekilde eylemde bulunup bulunmadıklarıdır.

Yeni cumhuriyetçilik, kamusal nitelikte olanın dışındaki alanlarda müdahaleci değildir. Özel ilişkilerde müdahaleyi, sadece vatandaşlığa giriş hakkının önlendiği veya ihlal edildiği durumlarda gerekli görmektedir. Yeni cumhuriyetçi bakış açısında, özgürlük vatandaşlık eyleminin bir şartı değildir. Aksine vatandaşlık eylemi kavramı, insanların kölelikle özgürlük arasında bir yerde konumlandırır. İnsanlar doğru yöne gittikleri ve özgürlüğü bozacak eylemlerden uzak durdukları sürece bu tercih ve eylemlerin bir sonucu olarak, özgürlük vatandaşları bulacaktır. Özgürlük bir durum değildir, kendisini edim yoluyla ortaya koyan bir eylem biçimidir (Gunsteren, 1998). Özgürlük her zaman, herkes

için baştan var olmuş bir lütuf değil, insanların onu elde etmeye yönelik çaba ve eylemlilikleriyle varlık kazanabilecek bir sonuçtur (Bal, 2015).

Görüldüğü gibi yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı kamusal alan, çoğulculuğu organize etmek ve eylem gibi temel unsurlardan oluşmaktadır. Bu vatandaşlık anlayışında vatandaşların aktif, yetkin ve iyi insanlar olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda toplumdaki farklılıkların hoş karşılandığı ve değerlerin önemli olduğu bir anlayış olarak görülmektedir.

2.1.2. Vatandaşlık kavramının tarihsel süreci

Vatandaşlık kavramı ilk olarak Yunan şehir devletinde ortaya çıktığı bilinmektedir. Yunan şehir devletlerindeki vatandaşlık anlayışına göre toplum köleler, yabancılar ve yurttaşlar olmak üzere üç sınıfa ayrılmaktadır. Bu gruplar içerisinde sadece yurttaşlık grubunda olan bireyler vatandaş olarak sayılmıştır (Heater, 2007). Vatandaşlık kavramı Yunan şehir devletleri ile Roma İmparatorluğu döneminde önem kazanmaya başlamış ve vatandaşlık nedir? sorusuna cevap aranmıştır. Bu dönemlerde vatandaşlık anlayışı etrafında şekillenen tanımlar cumhuriyetçi ve liberal vatandaşlık tanımlamalarını ortaya çıkartmıştır (Bellamy, 2015). Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışının savunucusu Aristoteles'dir. Aristoteles vatandaşların dünyada nasıl daha ahlaklı bir şekilde yaşayabileceği üzerine düşünmüş ve vatandaşlığın gerektirdiği davranışları öğretebilmede eğitimin etkili olduğunu vurgulamıştır. Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışına göre; bir bireyin vatandaş olarak adlandırılabilmesi için yönetime katılabilmesi ve düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi gereklidir (Bakır, 2008). Aristotelen' in tanımladığı vatandaşlık anlayışında vatandaşların da devletten beklentileri vardır. Vatandaşlar devletten, ahlaki kurallara uygun bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli toplumsal kuralların oluşturulmasını ve devletin adil bir şekilde yönetilmesini beklemektedirler (Urhan, 2016). Roma İmparatorluğu döneminde insanlar soy bağlarına göre toplumsal gruplara ayrılmaktaydılar. Toplumda plepler, patriciler ve köleler olmak üzere üç grup bulunmaktaydı. Bu gruplar içerisinde vatandaşlık hakları bulunanlar Patriciler grubuna ait erkek bireylerdir. Plepler ise ülke yönetimine katılmayan ama mülk edinme hakkına sahip olan gruptur. Köleler ise bütün özgürlükleri elinden alınmış diğer insanlar için çalışan gruptur. Plepler zamanla patricilerle girdikleri mücadeleyi kazanarak vatandaşlık haklarını elde etmişlerdir (Ağaoğulları ve

Kökler, 2004). Vatandaşlık kavramının ilk ortaya çıktığı iki dönemde de vatandaşlığa bakış açısı farklı olmuştur. Antik Yunan da sadece yurttaşlık grubuna ait olan bireylerin vatandaşlık hakları mevcut iken, Roma İmparatorluğunda ise zamanla toplumun büyük bir kesimine vatandaşlık statüsüne sahip olma hakkı tanınmıştır. Roma İmparatorluğu döneminde devlet ve vatandaşlar arasında karşılıklı yerine getirmekle yükümlü oldukları haklar ve görevler bulunmaktaydı. Devlet, vatandaşlarının hukuktan yararlanmasını sağlamak ve korumak ile görevliyken; vatandaşlarında devlete karşı askerlik görevinin yerine getirmek ve vergisini vermek gibi toplumsal görevleri bulunmaktaydı (Heater, 2007).

Roma İmparatorluğu döneminden sonra Orta çağda yaşanan feodal sistem ve kilisenin insanlar üzerindeki etkisinden dolayı vatandaşlık hakları geri plana bırakılmıştır (Akın, 2013). Feodal sistemde asiller, ruhban ve köylüler olmak üzere toplum üç sınıftan oluşmaktaydı. Köylüler sınıfı tarım ile uğraşan, askerlik görevini yerine getiren kişilerden oluşmaktaydı. Asiller sınıfın da bulunanlar ise feodal sistem içerisinde bulunan bireylere hükmeden, toplumsal kuralları ve cezaları belirleyen feodal beylerdi. Feodal sistem, yerelliğin ön plana çıkarıldığı siyasal bir sistemdir (Alptekin, 2005). Orta çağın feodal sistem düzeninde vatandaşlık ihmal edilen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum 13.yüzyıla gelindiğinde İngiltere’de imzalanan Magna Carta ile değişiklik göstermeye başlamıştır. 1199 yılında İngiltere kralı 1.Richard’ın ölümü üzerine yeni kral John, hükümdarlığının ilk yıllarında kilise ve soylular sınıfı ile anlaşmazlıklar yaşamıştır. Bunun sonucunda 1215 yılında İngiltere de baronlar adı verilen soylular sınıfı ile Kral John arasında kralın yetkilerini kısıtlayacak olan Büyük Sözleşme imzalanmıştır. Anlaşma dönemin şartlarına göre insan ve vatandaşlık haklarından bahseden ilk belge olma özelliği taşımaktadır bu yüzden vatandaşlık tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir (Kapani, 1996). Bu anlaşma ilerleyen yıllarda insan hakları ve demokrasi konusunda atılacak adımların öncüsü olarak kabul edilmektedir.

Avrupa’da yeniden doğuş anlamına gelen Rönesans döneminde, toplumda sosyal ve kültürel alanlarda yenilikler yaşandığı gibi siyasi alanda da yenilikler yaşanmıştır. Yaşanılan bu yenilikler vatandaşlık kavramının da değişmesine neden olmuştur. Bu dönemde aynı zamanda devletler, sahip oldukları coğrafi sınırlarını vatan olarak adlandırmaya başlamışlardır (Polat, 2011). 17.yüzyıla gelindiğinde Rönesans döneminin etkileriyle beraber oluşan vatandaşlık anlayışına göre; bireyler sadece insan oldukları için herhangi bir ayrıcalık veya kan bağı olmaksızın eşit haklara sahip olmaları ve sahip olunan

bu hakların devlet tarafından korunması gerektiği düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır. Bu vatandaşlık anlayışına Liberal Vatandaşlık adı verilmektedir. Bu anlayışın iki büyük temsilcisi vardır bu kişilerden biri Locke diğeri ise Rousseau'dur. Rousseau'ya göre insanların bir arada yaşayabilmeleri için belirli toplumsal kurallara ihtiyaç vardır. Liberal vatandaşlık anlayışına göre; toplumsal kuralların vatandaşlar tarafından belirlenmesi ve kuralların koruyuculuğunu da devletin üstlenmesi gerektiği ifade edilmektedir. (Rousseau, 1762, çev. 2010).

Modern anlamda vatandaşlık kavramının şekillenmesini sağlayan gelişme ise Fransız İhtilali'dir. 1789 yılında yaşanan Fransız İhtilali ve yayınlanan İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi neticesinde ülkede yaşayan halk, ulus devletin vatandaşı statüsüne sahip olmuştur (Altunya, 2003). Dönemdeki vatandaşlık anlayışı; bütün insanların eşit olduğunu kabul eden aynı hak ve sorumluluklara sahip kişiler olarak tanımlanmaktadır. Geçmişten günümüze vatandaşlık kavramı değişim ve gelişim göstermiştir. Fransız ihtilali ile birlikte ulus devlet anlayışı içerisinde mana kazanan vatandaşlık kavramı günümüzde farklı olan unsurları da kapsayacak şekilde değişime uğramaktadır (Tunçel, 2010). Bu değişiminin temel sebepleri arasında küreselleşme yani dünya vatandaşlığı kavramı gelmektedir (Gündüz ve Gündüz, 2002). Ulus devlet vatandaşlığının geride kalması gerektiğini artık modern zamanda küresel vatandaşlık anlayışının hakim olması gerektiğini belirten görüşlere rağmen dünya üzerinde ulus devlet anlayışı hala önemini korumakta ve devletler için önemli bir güç unsuru oluşturmaktadır (Ateş, 2008).

Türkiye'de ise vatandaşlık kavramının gelişim seyri dünyada meydana gelen olaylardan etkilenip şekillenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti devletinde Türk vatandaşlığı tanımlarına bakılmadan önce Osmanlı Devleti'nde var olan vatandaşlık kavramının incelenmesi gerekmektedir. Vatandaşlık kavramın değişimde yaşanan en önemli gelişme ulus devlet anlayışının yaygınlaşmasıdır (İbrahimoglu, 2014). Osmanlı Devleti'nin 14.yüzyıldan itibaren çok uluslu bir toplum yapısına sahip olduğu bilinmektedir. Bundan dolayıdır ki ulus devlet anlayışından en çok etkilenen ve bu çerçevede vatandaşlık anlayışının değişim gösterdiği devletlerden biri olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar toplumsal yapı yönetenler ve yönetilenler olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Yönetilenler yani reaya grubunda bulunan, toplumu oluşturan halk ise kendi içerisinde Müslümanlar ve Gayrimüslimler olarak sınıflandırılmaktaydı. Müslümanlar devletin asli tebaasını oluştururken gayrimüslimler ise zimmet altında anlamına gelen, zimmi statüsünde Osmanlı Devleti'nin tebaası içerisinde yer almaktaydılar (Osmanoğlu,

2004). Gayrimüslim tebaa ait oldukları dinlere göre sistemleştirilmişti bu sisteme millet sistemi adı verilmekteydi (Aybay, 2004). Millet Sistemi içerisinde bulunan gayrimüslimlere hoşgörü anlayışı temel alınarak yaklaşmış ve kendilerini yönetecek yöneticileri seçme, ticaretle uğraşabilme, dinlerini özgürce yaşama gibi hukuksal ve sosyal haklar tanınmıştı (Özcoşar, 2006). Osmanlı Devleti'nin en temel geçim kaynağını vergiler oluşturmaktaydı. Yönetenler sınıfı vergi vermez vergiden muaf tutulan sınıftı. Vergi vermekle sorumlu olan grup ise reaya sınıfıydı. Müslüman olan halktan zekât ve öşür vergileri alınırken, gayrimüslim halktan ise haraç vergisi ve askerlik bedeli alınan cizye vergisi alınmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde yaşayan tüm reayadan çeşitli vergilerin alınması halkın devlete karşı sorumlulukların olduğunun göstergesidir bu sayede bireylerin devlete vatandaşlık bağı ile bağlanmalarını ve kendilerini Osmanlı vatandaşı olarak görmeleri sağlanmaya çalışılmıştır (Ekici, 2018). Genel olarak bakıldığında Tanzimat dönemine kadar Osmanlı Devleti'nde vatandaşlık politikasında farklılıklara saygı ilkesi benimsemiştir. Toplum içerisinde yaşayan diğer milletlere hoşgörü anlayışı ile yaklaşmış kendi dilleri, dinlerini, ekonomik ve sosyal hayatlarını yaşamalarına izin verilmiş ve koruma altına alınmıştır. Bu sayede Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan milletlerin vatandaşlık bağı ile devlete bağlı olmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Fransız İhtilalinin getirdiği milliyetçilik akımı doğrultusunda dünyada ulus devlet anlayışı önem kazanmaya başlamıştır. Milliyetçilik akımının getirdiği olumsuzlukları önlemek amacıyla Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir. Fermanının ilanı ile de sosyal yapıda din temelli toplumsal sınıflar ortadan kalkarak ister Müslüman olsun ister gayrimüslim bütün Osmanlı halkı eşit kabul edilmiştir (Osmanoğlu, 2004). Tanzimat Fermanının ilanı ile Osmanlı Devleti'nde vatandaşlık kavramı değişime uğramış ve anlam bulmuştur. Fermanının asıl amacı dağılmakta olan Osmanlı İmparatorluğunu kurtarmaya çalışmak ümidiyle Osmanlı topraklarında yaşayan bütün halkın din, dil, ırk ayırt etmeksizin eşit statülere sahip olmalarını sağlamak ve Osmanlı vatandaşlığı anlayışını oluşturmaktır. Vatandaşlık anlayışı bakımından yaşanan bir önemli gelişmede Islahat Fermanı'nın ilanıdır. Islahat Fermanı, daha önce ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın getirdiği toplumdaki eşit vatandaşlık statüsünün kapsamının genişletilmiş halidir. Ayrıca fermanında gayrimüslim vatandaşlara verilen siyasi, eğitim, ekonomik ve toplumsal haklar neticesinde toplumda Müslümanların ve gayrimüslimlerin eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır (Turan, Safran, Hayta, Çakmak Dönmez ve Şahin, 2013). İlan edilen fermanların ortak amacının toplumda birbirleriyle kaynaşmış Osmanlı halkı oluşturma çabası olduğu

görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde 1876 yılında I. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Meşrutî yönetiminin bir gereği olarak Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi hazırlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde Kanun-i Esasi'nin ilanı vatandaşlığın hukuksal bir boyut kazanmasında etkili olmuştur. Kanun-i Esasi'de vatandaşlık hak ve özgürlükleri anayasal güvence altına alınıp düzenlenmiştir, yapılan bu düzenleme daha önce ilan edilen fermanların ilkeleri doğrultusunda hareket edilerek yapılmıştır. 1876 Anayasası Osmanlı Devleti'nin bütün vatandaşlarına dil, din ve ırk ayrımı yapmaksızın eşit hak ve özgürlükler tanımıştır, toplumun her kesiminin sosyal, siyasi, ekonomik alanlarda eşit olması düşüncesiyle bir Osmanlı halkı yaratmak amaçlanmıştır (Karaman Kepenekçi, 2014). Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Osmanlılık anlayışı içerisinde vatandaşlık düşüncesi gelişmiştir. Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulduğunda ise Osmanlı devletinden kalan yönetim sistemi de dahil olmak üzere sosyal, ekonomik, hukuksal birçok alanda değişiklikler yaşanmıştır. Yaşanılan bu değişimlerin odak noktasını ise vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi politikaları oluşturmaktadır (Kılıç, 2012). Türkiye Cumhuriyeti'nde Türk vatandaşlığı anlayışı ilk olarak 1924 Anayasasının 88. maddesinde yer almıştır bu anayasaya göre: *“Türkiye’de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese ‘Türk’ denir”* ifadesiyle açıklanmıştır. Türkiye’de Türk bir babadan dünyaya gelen veya Türkiye’de yaşayan yabancı bir babadan dünyaya gelen memleket içinde oturan ve erginlik yaşına geldiğinde resmi olarak Türk vatandaşlığını isteyen herkes Türk’tür (T.C. 1924 Anayasası) ifadeleriyle de Türk vatandaşlığın ayrıntılı tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Yapılan bu tanımlamaya göre; Türk vatandaşlığı devlete aidiyet duygusu ile bağlı olan ve dil, din, ırk ayırt etmeksizin Türkiye’de doğmuş herkesin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak ifade edilebileceği belirtilmektedir (Durgun, 2010). Bu dönemde eğitim aracılığıyla ülkesini seven ve Cumhuriyet yönetimi benimsemiş, kendi milli kimliği ile gurur duyan kendini Türk milletine ait hisseden vatandaşlar yetiştirmek amaçlanmıştır. 1924 yılından 1982 yılına kadar Türk vatandaşlığı tanımı dönem dönem tartışma konusu olmuş ve belirli değişikliklere uğramıştır. Genel olarak bu dönemlerde hedeflenen vatandaşlık anlayışına göre; Demokratik değerleri benimsemiş, ahlaklı ve her dönemin ve çağın gereklerine uygun modern vatandaşların yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Caymaz, 2007). 1982 yılında yapılan anayasa değişikliği ile de vatandaşlık tanımı yeniden düzenlenmiştir. 1982 anayasasının 66. maddesine göre vatandaşlık *“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür”* ifadesiyle açıklanmıştır. Türk bir babanın veya Türk bir ananın çocuğu Türk’tür. Vatandaşlık, kanunda yazıldığı şekilde kazanılır ve kanunda yazıldığı hallerde kaybedilir. Hiçbir Türk vatandaşı, vatana bağlılık ile bağdaşmayan bir eylemde

bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz (T.C. Anayasası) ifadeleriyle de Türk vatandaşlığının ayrıntılı tanımı yapılmaya ve vatandaşlığın hangi nedenlerle kaybedileceği konusunda açıklama yapılmıştır. Bu bağlamda ifade edilebilir ki Türkiye’de vatandaşlık devlet ile bireyler arasında kurulan aidiyet bağı olarak ifade edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulduğundan itibaren anayasalarda Türk vatandaşlığı tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Bu tanım genel olarak Türkiye Cumhuriyeti’nde doğmuş olmak ve ülkeye vatandaşlık bağı ile bağlı olmak şeklinde ifade edilmektedir. Bu bağlamda 1982 Anayasasının ilanından sonraki dönemlerde vatandaşlık anlayışı, hem milli hem de evrensel değerleri bir arada barındıran Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı oluşturma amacı taşımaktadır (Civan, 2007). Vatandaşlık anlayışının oluşturulmasında ise önemli rol oynayan unsurlardan birinin vatandaşlık eğitimi olduğu bilinmektedir.

2.1.3. Vatandaşlık eğitimi

Vatandaşlık eğitiminin ne olduğu ve nasıl öğretilmesi gerektiğine ilişkin çalışmalar 20. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar eğitim sistemi içerisinde tartışma konusu olmuştur. Günümüz dünyasında vatandaşlık eğitimi bir ülkenin tüm bireylerini, kurumlarını, aileleri ve okulları ilgilendiren bir eğitimidir (Alkın, 2007). Vatandaşlık eğitiminin tanımı devletlerin hedefledikleri vatandaş tipi, devletlerin sosyal, siyasi ve ekonomik durumları aynı zamanda dünyada meydana gelen siyasi, sosyal ve ekonomik olaylardan, uluslararası gelişmeler ve sorunlardan etkilenip değişme uğramaktadır (Ersoy, 2007). Vatandaşlık eğitimi devlet ile bireyler arasında gerçekleşen kasıtlı bir iletişimidir. Bu iletişimin kasıtlı olmasının sebebi; vatandaşlık eğitiminin en önemli amaçlarından biri olan devlete bağlı bireyler yetiştirebilmek adına yürütülen planlı faaliyetlerden kaynaklanmaktadır. Her devletin vatandaşlık eğitimi tanımları farklı olmakla beraber, ülkelerin vatandaşlık eğitiminden ortak beklentisi: devlete aidiyet duygusu ile bağlı bireyler yetiştirmek olarak tanımlanmaktadır. Bundan dolayı devletler, vatandaşlarının aidiyet duygusu kazanabilmeleri için vatandaşlık eğitimine ayrı bir önem vermektedirler. Vatandaşlık eğitimi toplumun bir arada adil, barış içerisinde ve demokratik değerlere sahip olarak yaşayabilmesi için gerekli olan değerlerin öğretilme sürecidir. Vatandaşlık eğitimi ile huzurlu bir toplum yapısı oluşturulmaktadır ve bu sayede ülkelerin gelişmesi sağlanmaktadır (Osler ve Starkey, 2003).

Scott ve Lowson'a (2002) göre vatandaşlık eğitimi bireylerde toplumsal bir kimlik oluşturulmasını sağlamakla beraber, vatan ve millet sevgisi oluşturma eğitimidir. Vatandaşlık eğitiminin öncelikli amaçları arasında yer alan vatan ve millet sevgisi oluşturmak, ulus devletlerinin kurulma sürecinde bireylere milli his kazandırmakta önemli bir rol üstlenmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere vatandaşlık eğitimi bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarını etkileyerek değişmesinin sağlayan çok boyutlu bir eğitimidir (Mhlauli, 2012). Vatandaşlık eğitimi birlik ve beraberliği sağlama, bireylerin milli hedefler doğrultusunda birleşmelerinde yardımcı olma, toplumun huzur ve güven içerisinde yaşayabilmeleri için gerekli olan değerlerin öğretilme sürecidir. Bireylerde birlik ve beraberlik bilincini oluşturabilmek vatandaşlık eğitiminin, eğitimin sitemine sağladığı en önemli katkılardan biridir (Ragan ve McAulay, 1964'ten akt. Tonga, 2013). Vatandaşlık eğitimi, toplumun örf ve adetlerini, kültürel değerlerini öğreten, demokrasi yönetimini özümsemeleri için gerekli olan bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasında yardımcı olan, vatandaşlık bilincinin oluşturulmasını sağlayan, sorumluluk sahibi bireyler yetiştirme eğitimidir (Ersoy, 2007). Osler ve Starkey'e (2011) göre vatandaşlık eğitimi, hak ve sorumluluklarının farkında olan, ahlaklı, toplumsal kurallara uyan, eleştirel bakış açısına sahip etkin bireyler yetiştirme eğitimidir. Bir başka tanıma göre; vatandaşlık eğitimi, yaşanan çağın gerektirdiği koşullara ayak uydurabilen hem kendini hem de çevresini tanıyabilen, çevresine saygılı, ulusal ve uluslararası yaşanan gelişmelere karşı duyarlı bireyler yetiştirme eğitimi olarak tanımlanmaktadır (Acun, Demir ve Göz, 2010). Bu bağlamda söylenebilir ki vatandaşlık eğitimi aynı zamanda ulusal ve uluslararası boyutları bulunan çok yönlü bir eğitimidir.

Görüldüğü gibi vatandaşlık eğitime ilişkin birçok farklı tanım bulunmaktadır. Vatandaşlık eğitiminin ortak bir tanımının yapılması zor olmakla beraber vatandaşlık eğitiminin bireylere kazandırmayı amaçladığı bilgi, beceri ve değerlere göre yetiştirilen çocuklar, günümüz toplumlarının çok hızlı değişim ve bozulma gösterdiği bu dönemlerde toplumsal hayatlarında daha az sorun yaşayan ve karşılaştıkları sorunlara çözüm üretici bir bakış açısına sahip bireyler olmaktadır. Bu sayede de daha mutlu bireyler ve birlik ve beraberlik bilinci olan toplumlar inşa edilmektedir (Davis ve Fernlund, 1995). Bu bağlamda söylenebilir ki vatandaşlık eğitimine verilen önem devletlerin sürekliliğinin sağlanmasında etkili olmasından kaynaklanmaktadır.

Bugünü anlamak geçmişi anlamaktan geçer anlayışından hareketle vatandaşlık eğitiminin bugünkü konumunu ve önemini daha iyi anlaşılabilmesi için vatandaşlık eğitiminin

tarihinin bilinmesi gerekir. Vatandaşlık eğitimi de tıpkı vatandaşlık kavramının değişiminde rol oynayan siyasi, sosyal ve ekonomik olaylardan etkilenip gelişim göstermiştir. Vatandaşlık eğitiminin tarihi ilk insanların topluluklar halinde yaşamaya başladığı dönemlere kadar uzanmaktadır ama ilk sistemli bir şekilde eğitim programlarının içerisinde yer alması ulus devletlerin kurulmaya başlamasıyla eş zamanlıdır. Dünyada vatandaşlık eğitiminin gerekli ve önemli olarak görülmesi şu yüzyıllarda gerçekleşen olaylar doğrultusunda olduğu bilinmektedir. İlk olarak 15.yüzyıldan itibaren Avrupalı devletlerin yönetim yapısının feodal beyliklerden güçlü merkezi krallıklara dönüşmesi ile beraber vatandaşlık eğitimi de önem kazanmaya başlamıştır. 17.yüzyıla gelindiğinde ise din adamlarının yönetimdeki etkisi azalmış ve bu gelişme ile beraber dindar vatandaşlar yetiştirme amacından uzaklaşarak aklın ön plana alındığı vatandaşlık anlayışı gelişmiştir. 18.yüzyıla gelindiğinde ise insan hakları ve vatandaşlık konusunda diğer milletlere de örnek teşkil edecek iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmeler önce Amerika'da sonra da Fransa'da meydana gelen ulusal ayaklanma sonucunda oluşan bireylerin bağımsızlıklarını ve insan haklarını elde etmesinin yolunu açan ihtilallerdir. Yaşanılan bu ihtilaller sonucunda güçlü merkezi imparatorluklar yerini ulus devletlere bırakmıştır. Yeni oluşan ulus devletler ile birlikte vatandaşlık anlayışı da değişime uğramıştır. Bu dönemde vatandaşlık anlayışının kalıcı olması ve ülkede yaşayan bütün bireylere aidiyet duygusu kazandırabilmek için vatandaşlık eğitime önemli görevler yüklenmiştir (Oğuz, 2007). Dünyada yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda vatandaşlık eğitiminin temelleri atılmıştır. 19.yüzyıla gelindiği zaman ise vatandaşlık eğitimi, eğitim sisteminin asıl amacı ve ayrılmaz bir parçası olarak görülmeye başlanmıştır. Vatandaşlık eğitiminin gelişmesi ve sistemli bir şekilde ders kitaplarında yer almaya başlaması ise yine aynı yüzyılda yaşanan gelişmeler arasındadır. Bu gelişmelerin yaşanmasında dünya devletlerinin yönetsel ve düşünce yapısında meydana gelen üç önemli gelişme etkili olmuştur. Birincisi modern ulus devletlerinin ortaya çıkması ve eğitim yeni bir devlet inşa edilirken toplum üzerindeki dönüştürücü etkisinin keşfedilmesidir. İkincisi ise devletlerin laikleşmesi ile beraber devlet yönetiminde ulus egemenliği kavramının güçlenmesidir. Son olarak ise dünyada çocuğa olan bakış açısının değişmesidir, çocukların bir devletin devamlılığının sağlanması açısından belirleyici aktörler olarak görülmesi ve çocuğun değerinin artmasıdır (Üstel, 2016). Modern vatandaşlık eğitiminde devlete aidiyet duygusu ile bağlı olan, siyasal yaşama katılım gösteren, sorumluluklarının bilincinde olan, aktif bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Heater, 2007). Bu amaçlar planlanırken okulların yanı sıra öğrencilerin günlük hayatlarının çoğunu geçirdikleri çevreleri ile birlikte yaşayış

biçimlerini ve düşünce yapılarını etkileyen aile ve kültür yapısı da vatandaşlık eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayıdır ki vatandaşlık eğitimi programları hazırlanırken aile, kültür, çevre ve okul ekseninde şekillendirilmesi gerektiği görüşü benimsenmiştir (Dauenhauer, 1996, çev.2001). 18.yüzyılda gerçekleşen sosyal ve siyasi olayların etkisi 19. ve 20.yüzyıllarda da devam etmiştir. Özellikle Fransız Devriminin getirmiş olduğu milliyetçilik akımları, ulus devletlerin yaygınlaşması ve devletlerin vatandaş yetiştirmelerine verdikleri önem sonucunda vatandaşlık eğitimi ilk ortaya çıktığı dönemlerden itibaren önemini ve değerini koruyarak günümüze kadar gelmektedir (Duman ve Doğdu, 2010).

Türkiye’de ise vatandaşlık eğitiminin tarihi Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti’nde vatandaşlık eğitimi, vatandaşlık kavramının önem kazandığı 19.yüzyıldan itibaren okullarda zorunlu ve ayrı bir ders olarak yer almıştır. Vatandaşlık eğitiminin içeriği Osmanlı Devleti’nin hedeflediği vatandaşlık anlayışı ve mevcut akımlara göre şekillendiği söylenebilir. 19.yüzyılda yayımlanan Tanzimat ve Islahat Fermanlarının etkisi ile Osmanlı Devleti’nde vatandaşlık anlayışı Osmanlıcılık fikir akımı etrafında şekillenmiştir ve bu doğrultuda okullarda okutulan vatandaşlık eğitimi programının esasları bu fikir akımına göre düzenlenmiştir (Işın ve İşyar, 2005).

1876 yılında ise Meşrutiyetin ilanıyla birlikte Osmanlıda tebaadan vatandaşlığa geçiş dönemi yaşanmıştır. Meşrutiyet döneminde vatandaşların görevleri: askerlik yapmak, vergi vermek ve kanunlara uymak olarak belirtilmiştir. Bu dönemde hedeflenen vatandaşlık anlayışının oluşturulmasında en önemli görev Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Medeniyye derslerine düşmektedir. Malumat-ı Medeniye ders kitabına göre; “*Vatan bir evdir ve vatandaşların her biri vatanın birer evladıdır*”. Bu ders kitabına göre her bireyin vatani için üstelenmesi gereken belirli sorumlulukları vardır ve vatandaşların üstlerine düşen sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiği ifade edilmiştir. İlkokul öğrencileri için hazırlanan bu derslere göre vatandaşların kültürel değerleri öğrenmeleri gereklidir. Bu doğrultuda çocuklara hitap şekli, sofrada adabı, konuşma kuralları ve yaşlılara karşı saygılı olunması gibi sosyal yaşam ile ilişkili kuralların öğretilmesi vatandaşlık eğitiminin temel ilkeler arasında yer almaktadır (Üstel, 2016). Bu dönemde vatandaşlık eğitimi aracılığıyla yaşadıkları vatani benimsemiş, kültürel değerlerine sahip çıkan aynı zamanda uygulayan ve yaşanan çağın gereklerini yerine getirebilen modern vatandaşların yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğunda ise devletin temellerinin sağlam atılabilmesi ve güçlü bir devlet olabilmesi için hem devlet yöneticileri hem de

eğitim sistemi tarafından vatandaşlık eğitimine ayrı bir önem verilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında hazırlanan eğitim programında eğitim sisteminin asıl amacı şu şekilde ifade edilmektedir: “İlk mektebin başlıca maksadı, genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmektir” (Dönmez, 2003). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere eğitim sisteminin asıl amacı vatandaşlar yetiştirmektir. Okullar ve dersler vatandaş yetiştirmede bir araç olarak kullanılmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında vatandaşlık eğitimin amacı milletini, vatanını ve bayrağını seven, bağımsızlık, özgürlük ve doğruluk gibi değerleri benimsemiş, kendi öz kimliğine sahip çıkan, Türklüğü yüceltmek için çalışan, ahlaki değerlere sahip bireyler yetiştirmek olarak ifade edilmiştir. Bu dönemde eğitim aracılıyla ağdaş, demokratik ve sınıfsız bir toplum yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Dönemde vatandaşlık eğitimi ile ilgili dersler Musahabat-ı Ahlakiye, Malumat-ı Vataniyye, Yurt Bilgisi ve Yurttalışlık Bilgisi dersleridir (elik, 2019). Bu derslerin ortak amacı devleti, milleti ve yurdu sevdirmek aynı zamanda devlete aidiyet duygusu ile bağlı bireyler yetiştirmek olarak ifade edilmiştir. 1950’li yıllara gelindiği zaman ise tek parti dönemi bitmiş çok partili siyasal yaşama geçiş sağlanmıştır. Siyasal anlamda yaşanılan bu gelişme vatandaşlık eğitimini de doğrudan etkilemiştir. Dönemde vatandaşlık eğitimi ile ilgili olan dersler Toplum ve lke İncelemeleri, Sosyal Bilgiler ve Vatandaşlık Bilgileri dersleridir. Dönemdeki vatandaşlık eğitiminin amacı ise demokratik değerlere sahip, insan haklarına saygılı, kurallara uyan bireyler yetiştirilmesi şeklinde ifade edilmiştir (Caymaz, 2007). 2005 yılına gelindiğinde ise ğretim programlarında köklü değişimler yaşanmıştır. Yaşanılan değişimler sonucunda vatandaşlık eğitimi ayrı bir ders olarak değil Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Türkçe, Matematik ve Fen ve Teknoloji derslerinde ara disiplin şeklinde yer almıştır. Hazırlanan yeni ğretim programları arayıcıyla eleştirel düşünme becerisine sahip, sorumluluk duygusu gelişmiş, etkin vatandaşların yetiştirilmesi hedeflenmiştir (Tezgel, 2008). 2018 yılında ise ğretim programlarının ve ders kitaplarının yeniden revize edilmesi sonucunda günümüzdeki vatandaşlık eğitimi oluşturulmuştur. Öğretim programlarında gerçekleşen son değişiklikler ile birlikte okulöncesi eğitiminden başlayarak ortaöğretim eğitimine kadar bütün eğitim kademelerinde vatandaşlık eğitimi yer almaktadır. Öğretim programlarının hepsinde ortak yer alan kök değerler ve Türkiye Yeterlilik erevesinde (TY) bulunan anahtar yetkinlikler de doğrudan vatandaşlık eğitimi ile ilişkilidir (elik, 2019). Türkiye’ de genel olarak vatandaşlık eğitimi ile doğrudan bağlantılı olan ders sosyal bilgiler dersidir. Hazırlanan yeni sosyal bilgiler ğretim programına göre; Türk kültürünü benimsemiş, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluk sahibi, demokratik

değerleri benimsemiş, erdemli ve etkin vatandaşların yetiştirilmesi hedeflenmiştir (MEB, 2018). Geçmişten günümüze kadar öğretim programları birçok kez değişime uğramıştır. Bu değişimlerden en çok etkilenen derslerden biri vatandaşlık eğitimidir öyle ki dersin adı bile birçok kez değiştirilmiştir. Yaşanılan bu değişimlerin hiç birinde vatandaşlık eğitimi önemini ve değerini kaybetmemiştir. Eğitim sisteminin genel amacı olan etkin vatandaşlar yetiştirme hedefi her zaman devam ettiği görülmektedir. Bu bağlamda ifade edilmektedir ki vatandaşlık eğitimi geçmişten günümüze kadar hem dünya da hem de Türkiye’de önemini korumaktadır (Köksal, 2007).

2.1.4. Sosyal bilgilerde vatandaşlık eğitimi

Devletler, vatandaşlarının aidiyet duygusu gelişmiş, vatanına karşı görev ve sorumluluklarını bilen bireyler olmalarını arzu ettikleri bilinmektedir (İçen, 2017). Bu doğrultuda etkin vatandaşlar yetiştirebilmek için eğitim bir araç olarak kullanılmaktadır. Eğitim sistemlerinin temel amacı vatandaşlar yetiştirmektir. Öğretim programları incelendiğinde bu amaçlarla en çok örtüşen öğretim programının Sosyal Bilgiler dersine ait olduğu görülmektedir (Doğanay, 2005). Sosyal Bilgiler dersi ilk olarak, 1916 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde, sosyal alanda yaşanan değişimler sonucunda ortaya çıkan sorunlara çözüm amacıyla sosyal bilimlerin birleştirilmesi sonucu oluşturulmuş bir ders olarak ortaya çıkmıştır. 20.yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri’nde sanayinin gelişmesine bağlı olarak köyden kentlere göçler başlamış bunun neticesinde de toplum yapısı değişmiş ve farklı kültürdeki insanların bir arada yaşama zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu zorunluluk sonucunda sosyal bilgiler dersi toplumun vatandaşlık bilinci ile bir arada yaşayabilmesini sağlamak amacıyla öğretim programlarında yerini almıştır (Tonga, 2013). Sosyal Bilgilerin üzerinde uzlaşıya varılan ortak bir tanımı bulunmamakla beraber en temel amacının vatandaş yetiştirmek olduğu ifade edilmektedir (Sağlam, 2012). Vatandaş yetiştirme amacı olan Sosyal Bilgilerin vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler, sosyal bilim olarak sosyal bilgiler ve yansıtıcı araştırma olarak sosyal bilgiler olmak üzere üç farklı öğretim yaklaşımı bulunmaktadır. Yaklaşımların birincisi vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler yaklaşımına göre; Vatandaşlık eğitimi, kültür aktarımının gerçekleştirilmesi için gerekli olan bilgi, beceri ve değerlerin öğretilmesi ve gelecek nesillere aktarılması ile gerçekleşir. Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler yaklaşımına göre ise; Sosyal bilimlerin etkin vatandaş yetiştirmek amacına uygun olan bilgi, beceri ve

değerlerinin öğretilmesi anlayışına dayanmaktadır. Bu yaklaşımda sosyal bilgileri oluşturan sosyal bilimlerin öğretilmesi etkin vatandaşlık bilincinin kazanılmasında etkili olduğunun önemi vurgulanmaktadır. Üçüncü yaklaşım ise yansıtıcı araştırma olarak sosyal bilgiler yaklaşımıdır. Yaklaşımın temel esaslarını John Dewey'in düşünceleri oluşturmaktadır. Bu yaklaşım göre vatandaşlık eğitimi, bireylerin gündelik hayatlarında problem çözme ve karar verme süreçlerinde gerekli bilgi, beceri ve değerlerin ve aynı zamanda demokratik değerlerin benimsetilmesi ile öğretilmektedir (Doğanay, 2005). Günümüzde sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler ve yansıtıcı araştırma olarak sosyal bilgiler yaklaşımları vatandaşlık eğitiminde çağdaş yaklaşımlar olarak adlandırılmakta ve sosyal bilgiler öğretim programları bu yaklaşımlar etrafında şekillenmektedir. Sosyal Bilgilerin öğretim yaklaşımları incelendiğinde üç yaklaşımda temel amacının vatandaş yetiştirmek olduğu görülmektedir.

Amerika Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) Sosyal Bilgileri, vatandaşlık becerilerinin kazanılmasına yardımcı olmak maksadı ile oluşturulan, kapsamında toplum, matematik ve doğa bilimlerini bulunduran bir çalışma alanı olarak ifade etmektedir (NCSS, 1993'den akt. Ersoy, 2007). Doğanay (2005) Sosyal Bilgileri: Sosyal bilimlerin yöntemlerini kullanarak bireylerin sosyal ilişkilerini zaman bağlamında ele alan disiplinler arası bir çalışma alanı olarak ifade ederken Sosyal Bilgilerinin amacının demokratik değerleri benimseyen vatandaşlar yetiştirmek olarak ifade etmektedir. Bir başka tanımına göre Sosyal Bilgiler, doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin yöntemlerinden faydalanarak oluşturulmuş, değişen ve gelişen dünya şartlarına uyum sağlayacak nitelikte etkin vatandaşlar yetiştirmeyi kendine amaç edinmiş bir ilköğretim dersi olarak tanımlanmaktadır (Dönmez, 2003). Sosyal Bilgilerin tanımlarına bakıldığında ise en kapsayıcı tanımın 2005 MEB öğretim programında yer aldığı görülmektedir. Tanıma göre Sosyal Bilgiler: Bireyleri hayata hazırlamak amacıyla tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, felsefe, siyaset, hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını içeren öğrenme alanları bir ünite ya da tema altında toplanan geniş alan tasarımı uygulanarak oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (MEB, 2005) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler, içerisinde birçok bilim dalını bulunduran temel konusu insan davranışları olan bir derstir.

Sosyal Bilgilerin amacı ise, bireyleri hayata hazırlamak, çağın şartlarına uyum sağlayan vatandaşlar olarak yetiştirilmelerine yardımcı olmaktır. Aynı zamanda toplumsal yaşamaya uyum sağlayabilen ve farklı kültürlere saygı duyan geleceğin etkin vatandaşlarını

yetiştirmektedir (Öztürk, 2006). Bir başka ifadeyle Sosyal Bilgilerin en temel amacı günümüz çocuklarının gelecekte sorumluluk bilincine sahip, eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi kazanmış, demokratik değerleri benimsemiş, milli ve manevi değerlerine sahip çıkan aynı zamanda devletine de aidiyet duygusu ile bağlı etkin bireyler yetiştirmektedir (Doğanay, 2005). Bu bağlamda da Sosyal Bilgiler dersinin vatandaşlık eğitiminin amaçları ile örtüştüğü görölmektedir. Bundan dolaydır ki vatandaş yetiştirmenin gereği olarak Sosyal Bilgiler dersi önemli olarak görölmektedir.

Türk eğitim sisteminde ise vatandaş yetiştirmek önemli olarak görölmüş ve bu amaçla vatandaşlık eğitime özel bir önem verilmiştir (Safran, 2008). Bu önem 1739 sayılı milli eğitim temel kanununda yer alan eğitim sisteminin genel amacında da ifade edilmektedir. Kanuna göre eğitim sisteminin genel amacı; Türk milletinin bütün çocuklarının, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve davranış haline görüştüren; Türk milletinin sahip olduğu ahlaki ve kültürel değerlerini benimseyen ve koruyan; ailesini, vatanını, milletini seven ve her daim yüceltmek için çalışan vatandaşlar yetiştirmektedir. Beden ve ahlak bakımından sağlıklı bir şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, insan haklarına saygılı etkin kişiler yetiştirmektedir. Aynı zamanda ilgi, yetenek ve istekleri doğrultusunda topluma yararlı olacak işlerde meslek sahibi olmalarını sağlamak olarak ifade edilmektedir (METK, 1973). 1739 sayılı kanun maddelerinden de anlaşıldığı üzere eğitim sisteminin en temel amacı ülkesini seven ve koruyan etkin vatandaş yetiştirmek olduğu görölmektedir. Özelden ise Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının genel yapısı itibarı ile vatandaşlık değer ve becerilerinin kazandırılmasında etkin bir ders olarak görölmektedir ama sosyal bilgiler dersi vatandaşlık eğitiminde tek başına yeterli değildir (Ersoy, 2007). Vatandaşlık eğitimi tek başına okulda verilen bir eğitim olarak düşünülemez bireylerin içerisinde de yer aldıkları sosyal ve kültürel ortamlar, aile ve çevre de vatandaşlık eğitiminde belirleyici ve etkili unsurlardır (Grand ve Vansledrigt, 1996). Vatandaşlık eğitimi bireylerin doğumu ile başlayan bir süreçtir. Bundan dolaydır ki vatandaşlık eğitiminin ilk ve en önemli görölen basamağını aile kurumu oluşturmaktadır. Aileler vatandaşlık eğitiminin başladığı ilk yerdir, bireylerin yaşamlarında vatandaşlık eğitimi aile, çevre ve okul birlikteliği ile yaşam boyu devam etmektedir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012). Bu bağlamda vatandaşlık eğitimi bir bütün olarak ele alınmalı, çevredeki her kurumun ve bireyin sorumluluğu olduğu bilinmelidir.

2.1.5. Vatandaşlık eğitiminde ailenin rolü

Aile, toplumda belirli kurallarla oluşturulmuş aralarında kan bağı bulunan toplumun temel yapı taşlarından biridir (Kır, 2011). Aile kurumunun geçmişten günümüze gelene kadar birçok değişim ve gelişim geçirdiği bilinmektedir. Bundan dolayı ailenin tanımına bakıldığı zaman ortak bir tanımı bulunmamakla beraber tıpkı vatandaşlık kavramında olduğu gibi toplumların içerisinde bulunduğu mevcut sosyal, ekonomik ve siyasi durumlara göre anlam kazanmaktadır. Aile kurumu, bütün toplumlarda belirli işlevleri yerine getirmek üzere bir araya gelen toplumsal kurumların en önemlisi olarak görülmektedir. Toplum içerisinde bulunan her kurum bir ihtiyaca dayanır ve bir ihtiyaç sonucunda ortaya çıkmaktadır. Aile kurumu, insanları topluma bağlamak bu doğrultuda da toplumların ve devletlerin sürekliliğini sağlamak amacıyla bireyler yetiştirmekle görevlidir (Turgut, 2017). Toplumun sürekliliğini sağlamak amacıyla bireyler yetiştirirken aile kurumunun toplum içerisinde biyolojik, psikolojik, ekonomik, eğitim, toplumsal ve kültürel işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevler arasında biyolojik işlev, nesillerin devamını sağlamak, psikolojik işlev çocukların sevgi ihtiyacının karşılanması ve mutlu toplumlar oluşturmak, ekonomik işlev ise bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli becerileri ve değerlerin öğretilmesi görevlerini üstlenmektedir. Eğitim, toplumsal ve kültürel işlevler ise çocukların sosyalleşmesini sağlamak ve kültür aktarımının gerçekleştirilmesi görevlerini üstlenmektedir (Kır, 2011). Aile kurumu, bireylerin her yönden gelişmesine yardımcı olmakla beraber bireylerin duygu ve düşüncelerini etkilemekte ve onları hayata hazırlamaktadır (Aslanargun, 2007). Son yüzyıllarda teknolojinin hızla gelişmesi neticesinde toplumsal hayatta değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimlerden aile kurumu da etkilenmekle beraber toplum içerisindeki ve çocukların hayatları içerisindeki rolü ve önemi her zaman yerini koruyarak devam etmektedir (Tezel Şahin ve Özbey, 2007). Aile kurumu, geleceğin yetişkinleri olan çocukları kültürel değerlerine sahip çıkan, etkin, sorumluluklarının bilincinde vatandaşlar olarak yetiştirilmelerine katkı sağlayan en etkili toplumsal kurumdur (Caymaz, 2007). Aile kurumunun en temel işlevleri arasında eğitim, toplumsal ve kültürel işlevler gelmektedir ve bu işlevler aynı zamanda eğitim kurumunun işlevleri arasında da yer almaktadır. Bu bağlamda aile ve eğitim kurumunun toplumda üstlendikleri işlevlerinin birçok noktada benzerlikler gösterdiği görülmektedir.

Eđitim kurumu, toplumdaki eğitim ilişkilerini dzenleme gdevini ustlenmektedir. Dzenleme gdevini yerine getirirken de ağık ve gizli işlevleri olmak üzere temel de iki grupta yer alan işlevleri bulunmaktadır. Eđitim kurumu ağık ve gizli işlevleri ile birlikte kltür aktarımını gerdeleştirerek toplumun devamını sağlayabilecek etkin, sorumluluk sahibi, problem çzme becerisi gelişmiş, eleştirel dűřünme becerisine sahip bireylerin yetiştirilmesini sağlayarak toplumların gelişmesini ve devletlerin devamlılığını sağlama gdevini ustlenmektedir. Eđitim sistemi her toplum iđin önemli gdevler ustlenen, her zaman yenilenen ve geliştirilen dinamik bir sistemdir (Güven, 2010). Eđitim sisteminin toplumlar iđin ustlendiği gdevleri tek başına yerine getirmesi olanaklı değildir bu yzdedir ki eğitim sistemi toplum iğerisinde bulunan birdeok kurumla birlikte hareket etmesi sonucunda kendisinden beklenen işlevleri yerine getirebilmektedir. Eđitim sisteminin birlikte hareket etmek zorunda olduğu kurumların başında aile kurumu gelmektedir. Epstein'a (1995) göre eğitimin dört temel unsuru vardır bunlar: öğretim, eğitim programı, ortam ve ailelerdir. Dört temel unsur birbirleriyle etkileşim iğerisinde olmaları durumunda gelişmiş bir eğitim sistemi olabileceğini ifade etmektedir. Ülkelere eğitim sistemlerinin genel amacı nesiller boyu süregelen kltür aktarımını gerdeleştirmek, milli değerlerine sahip çıkan, vatansever, haklarını bilen, demokratik değerlere sahip bireyler yetiştirmektir. Aynı zamanda devletlerin istekleri doğrultusunda ülkesine faydalı, etkin, topluma uyum sağlamış, toplumun ilerlemesine katkı sağlayacak nitelikli bireyler yetiştirmektir (Akbaşlı, 2009). Bu amağlar eğitim sistemlerinin genel amağları olmakla beraber özelde vatandaşlık eğitiminin bireylere kazandırmak istediği hedeflerdir.

Eđitim sistemi, vatandaşlık eğitimi aracılıyla etkin vatandaşlar yetiştirme amacını yerine getirirken en etkili ve önemli faktör ailelerdir. Çocuklar dünyaya geldiklerinde ilk karşılaştıkları kişiler olan ebeveynleri aynı zamanda çocukların ilk öğretmenleridir ve aile kurumu eğitimin başladığı ilk yer olma özelliği taşımaktadır (Biniciođlu, 2010). Bundan dolaylıdır ki vatandaşlık eğitiminin bireylere kazandırmak istediği beceri ve değerler ilk aileleri aracılıyla çocuklara öğretilmektedir ve çocuklar ilk ailelerini model olarak vatandaşlık bilincini kazanmaktadırlar (Hess, Torney ve Valsiner, 2017). Toplumdaki aile yapıları temel de birbirlerine benzemekle beraber her ailenin dűřünce yapısı, hayat görüşü, gelenekleri farklılık gösterir bundan dolaydır ki çocukların öğrendikleri beceri ve değerler birbirlerinden farklılık göstermektedir. Yaşanılan bu farklılıkları en aza indirebilmek ve bir ülkede her birey iđin geğerli bir vatandaşlık eğitimi oluşturabilmek amacıyla, öğretim programlarının iğerisinde vatandaşlık eğitiminin bir ders olarak veya diğer derslerin

içerisinde entegre edilerek yerini almaktadır. Okullar aracılığıyla vatandaşlık eğitiminin aktarılmasının nedeni sistemli, düzenli ve devletlerin istekleri doğrultusunda vatandaşlar yetiştirmek amacı taşımasından ileri gelmektedir. Oysaki vatandaşlık eğitimi bireylerin aileleri ile ilk iletişim kurmaya başladıkları zamanlarda başlamaktadır. Çocuklar okul çağına geldiği zaman halihazırda aileleri aracılığıyla öğrendikleri vatandaşlık eğitimi ile ilgili bilgi, beceri ve değerlerle okula başlamaktadırlar (Holden, 2004) ve okullarda öğretmenleri aracılığıyla daha önce öğrendikleri bilgiler üzerine inşa edilerek öğrenme süreçlerini gerçekleştirmektedirler (Som ve Karataş, 2015). Vatandaşlık eğitiminde okullar, öğretmenler etkili olmakla birlikte vatandaşlık eğitimi bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutları olan çok boyutlu bir eğitimidir. Bireyler bilişsel, duyuşsal ve davranışsal öğrenmelerini ilk aile içerisinde gerçekleştirmektedir (Aslanargun, 2007). Aile kurumu duygusal bağlarla birbirine bağlı ve duygusal öğrenmelerin en etkili öğretildiği tek kurumdur. Bundan dolayıdır ki vatandaşlık eğitiminde aileler daha etkili ve önemlidir (Ersoy, 2007; Shelly, 1996; Zaman, 2006). Bireylerin vatandaşlık eğitimlerinin temeli aile içerisinde atılmaktadır ve hayatları boyunca kazandırılması beklenen vatandaşlık eğitimi ile ilgili beceri ve değerlerde de aile kurumunun etkisi okul ve öğretmenlerden daha fazladır (Ersoy, 2012).

Vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında aile kurumunun önemini daha iyi açıklayabilmek için aile kurumunun ve vatandaşlık eğitiminin amaçlarına birlikte bakılması gerekmektedir.

Bireylerin hayatlarında örgün eğitim kurumlarının var olmasının temel sebeplerinden biri aynı yaş grubunda olan çocukların sosyalleşmesini sağlayarak belirli bir toplumda, toplumsal kurallara uyan bireyler yetiştirmek ve bir toplum yaratma amacı taşımasından ileri gelmektedir. Aile kurumunun öncelikli işlevi bireylerin sosyalleşmesi sağlamaktır. Bireylerin ilk sosyalleşmeye başladıkları yer aileleridir. Sosyalleşme süreci daha sonradan çevre ve okulun da dahil olması ile beraber bireylerin hayatları boyunca devam eden bir süreçtir. Bireyler sosyalleşme ile beraber demokrasiyi, toplumsal kurallara uymayı, haklarını ve özgürlüklerini öğrenir ve davranışa dönüştürmektedirler (Genç, 2018). Bundan dolayıdır ki bireylerin sosyalleşme süreciyle beraber vatandaşlık eğitimleri de başlamaktadır. Vatandaşlık eğitiminin ulaşmak istediği en temel amaç bireylerin sosyalleşmesini sağlayarak bir toplum inşa etme düşüncesidir. Bu amacın gerçekleştirilmesindeki ilk görev ailelere düşmektedir.

Vatandaşlık eğitimi birçok ülkede önemli görülmekte ve öğretim programlarında yer almakla beraber içeriği ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Vatandaşlık eğitiminin

içeriğini ülkelerinin mevcut kültürleri belirlemektedir. Bundan dolayıdır ki birçok ülkenin vatandaşlık eğitimi birbirlerinden farklı içeriklere sahiptir. Vatandaşlık eğitimi aynı zamanda kültür eğitimidir ve genel kapsamda da eğitim sistemlerinin temel amacı kültür aktarımını gerçekleştirmektir. Bireyler içerisinde buldukları kültürü ilk başta aileleri aracılığıyla tanımaktadırlar. Çocuklar ilk öğrenmelerini ailelerinin sözleri ve davranışları doğrultusunda model alarak gerçekleştirmektedirler (Keskinoğlu, 2008). Bundan dolayıdır ki çocuklar içerisinde buldukları toplumun kültürünü ilk ailelerini gözlemleyerek öğrenmektedirler. Vatandaşlık eğitiminin bir diğer önemli amacı olan kültür aktarımını gerçekleştirebilmek için de ailelere önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Aile kurumunun vatandaşlık eğitiminde önemli yer tutan bir diğer amacı ise milli sembol ve değerlerin öğrencilere benimsetilmesini sağlayarak demokrasi bilincinin oluşmasına katkı sağlamaktır (Kesim, 2008). Demokrasiyi benimsemek bu doğrultuda tutum ve davranışlar sergileyebilmek sadece ders kitapları aracılığıyla bireylere öğretilmesi olası değildir. Demokratik davranışların hakim olduğu bir toplum yaratmanın temel koşulu, demokratik ilkelere dayalı bir öğretim programı ve demokratik davranışların hüküm sürdüğü bir sosyal çevre oluşturulması ile mümkündür. Toplumda demokrasi kültürün yerleştirilebilmesi için bireylerin küçük yaşlardan itibaren önce aileleri aracılığıyla sonra da eğitim hayatları boyunca okullarda demokratik davranışlarla karşı karşıya kalmalıdır ve bu sayede bireylerde demokratik kültür bilinci kazandırılmaktadır. Bilinmelidir ki demokratik davranışlar ancak yaşantı yoluyla öğretilmektedir (Semiz, 2004). Aile kurumunun, çocuklara demokrasi kültürü ve bilincinin kazandırılmasında etkili olmasının sebepleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Aile kurumunun hayat boyu devam eden, doğal ve diğer kurumlara göre duygusallığın ön planda olduğu, içten bir eğitim kurumu olması,
2. Bireyler için ailelerinin duygu, düşünce ve davranışlarının önemli olması,
3. Aileler bireylerin kişiliklerinin şekillenmesinde ve zihinsel gelişimlerinde ilk ve en etkili kurum olması,
4. Bireylerin çevreyi ilk tanımaya, anlamaya ve yorumlamaya başladıkları zaman aile ortamında olmaları ve sosyalleşme süreçlerinin ilk aile içerisinde gerçekleşiyor olması,
5. Bireylerin aile içerisinde duygusal bağlarla birbirlerine bağlı olmaları (French, 1996). Demokrasi kültür ve bilincinin benimsetilmesi vatandaşlık eğitiminin amaçlarından biri olan birlik ve beraberlik içerisinde mutlu bir toplum yaratma amacının da

gerçekleştirmesinde yardımcı olmaktadır. Mutlu ve sağlıklı bir toplum oluşturabilmek için birçok faktör etkili olmakla beraber bu faktörler içerisinde en önemlisini aile kurumu oluşturmaktadır. Çünkü mutlu bir toplumun oluşturulmasının en temel şartı mutlu ailelerin varlığıdır (Topkaya, 2014). Bireyler çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde toplumsal birçok olaya karşı kayıtsız kalmaktadırlar (Ağca, 2012). Bu bağlamda toplumsal birçok sorun ile karşı karşıya kalınmakta ve huzursuz bir toplum oluşturulmasına zemin hazırlanmaktadır. Sorumluluk sahibi ebeveynlerin demokrasi kültürüyle yetiştirdikleri çocuklar toplum içerisinde birlik ve beraberliği sağlamada yardımcı, mutlu toplumların oluşturulmasında da en temel faktördür (Yeşil, 2001).

Temelde vatandaşlık eğitiminin bireylere kazandırmayı amaçladığı hedefler, açık veya gizli faaliyetlerle ilk aile içerisinde öğretilmektedir ve bireylerin eğitim süreçleri boyunca okullar aracılığıyla öğrendikleri vatandaşlık eğitiminde de aileler her zaman önemli ve etkindir (Uğurlu, 2011). Aileler nasıl ki eğitimin saç ayaklarından bir tanesiyse aynı zamanda vatandaşlık eğitiminin de ayrılmaz ve bütünleyici bir parçasıdır. Her bireyin çocukluk çağlarından itibaren ilk öğrenmeleri aile içerisinde gerçekleşmektedir. Bireylerin öğrenme süreçlerinde ailelerinin duygu, düşünce ve davranışları en etkili unsurdur. Aileler çocukların hayatlarında, eğitimlerinde ve karakterlerinin şekillenmesinde etkilidir. Bundan dolayı ailelerin eğitimin her kademesinde olması, okul aile iş birliğinin yapılması vatandaşlık eğitiminin nitelikli olması açısından da önemli görülmektedir (Topkaya, 2014). Bu bağlamda ifade edilmektedir ki aileler vatandaşlık eğitiminin en önemli paydaşlarından biridir. Çocukların vatandaş olarak yetiştirilmesinde ailelerin duygu, düşünce ve davranışları en etkili unsurdur.

2.2. İlgili araştırmalar

Türkiye ve yurtdışında vatandaşlık eğitimin farklı boyutlarıyla ilgili yapılan birçok araştırma bulunmaktadır. Bu bölümde tez konusu ile doğrudan ilgili olan vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşlerle ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

2.2.1. Yurt içinde yapılan araştırmalar

Altay (2021) “*Öğrenci Velilerinin Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Hakkındaki Görüşleri*” adlı araştırmada öğrenci velilerinin vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmaya üniversite mezunu 45 öğrenci velisi katılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; veliler iyi vatandaşı pasif vatandaşlık becerileri üzerinden tanımlamaktadırlar. Gelecekte de benzer becerilerin gerekli olduğuna inanmakla birlikte dijital ve küresel vatandaşlık becerilerine de ihtiyaç duyulacağını düşünmektedirler. Vatandaş yetiştirmede eğitim sisteminin eksiklikleri olduğunu düşünen veliler, kendi öğrencilik yıllarındaki vatandaşlık eğitiminin şimdiki sisteme göre daha iyi vatandaş yetiştirdiğini ifade etmektedirler.

Karasu Avcı, Faiz ve Turan (2020) tarafından gerçekleştirilen “*Etkili Vatandaşlık Eğitiminde Değerler Eğitimi: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Düşünceleri*” adlı araştırmada vatandaşlık eğitiminde değerler ve değerler eğitimine yönelik Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin düşüncelerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma olgubilim deseninde tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye’nin çeşitli illerinde görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; Sosyal Bilgiler öğretmenleri değerlerin vatandaşlık eğitiminin şekillenmesine katkı sağladığı görüşündedirler. Etkili bir vatandaşın vatanseverlik, sorumluluk, dürüstlük, çalışkanlık, bilimsellik, saygı ve eşitlik gibi değerlere sahip olması gerektiği görüşündedirler. Sosyal Bilgiler dersinin yine benzer değerlerle etkili vatandaşlık eğitimine katkı sağladığı ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda verilen değerlerin etkili vatandaşlık eğitimi için yeterli olduğu görüşündedirler.

Akhan, Çiçek ve Mert (2018) tarafından gerçekleştirilen “*Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değişen ‘İyi Vatandaşlık’ Algısı*” adlı araştırmada ülkemizde Cumhuriyetten günümüze (1924- 2017) Sosyal Bilgiler Öğretim Programında değişen iyi vatandaşlık algısını incelemek amaçlanmıştır. Araştırmanın sonuçları şu şekildedir; Sosyal Bilgiler öğretim programında geçmişten günümüze vatandaşlık aktarımı önemli olarak görülmüştür. Bu doğrultuda programda yer alan iyi vatandaşlık algısı: Cumhuriyet ideolojisini benimsemiş, devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen, ülkesi için canla başla mücadele eden, üretken, hak ve sorumluluklarını bilen, demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan insanlar yetiştirmek olarak yer almaktadır.

Ekici (2018) “*Ortaokullarda Vatandaşlık Eğitiminde Yaşanan Sorunlara İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri*” adlı doktora tezinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık eğitimine ilişkin ders içinde yaşadıkları sorunları tespit etmek ve bu sorunlara ilişkin önerilerde bulunmak amaçlanmıştır. Araştırmaya 97 Sosyal Bilgiler öğretmeni katılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; vatandaşlık eğitimi ile ilgili konuların sınıf ve ünite düzeyinde eşit dağıtılmadığı tespit edilmiştir. Öğretim programlarında vatandaşlık eğitimine yönelik yer verilen kazanımların, toplum içindeki çeşitliliği görmezden gelerek hazırlandığı ve bilgi basamağında kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Vatandaşlık eğitimi için belirlenen kazanımların toplumsal faktörden dolayı günlük hayatta uygulanamayacağı ortaya çıkmıştır. Bölgesel sorunların vatandaşlık eğitimini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bölgesel sorunların yol açtığı toplum içi güvensizlik ortamı, toplum bilincini engellediği ve güven sorununu ortaya çıkardığı ifade edilmiştir.

Genç (2018) “*Türkiye ve İran’daki Vatandaşlık Eğitiminin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*” başlıklı yüksek lisans tezinde Türkiye Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti’nde verilen vatandaşlık eğitiminin farklı branş öğretmenlerinin bakış açılarına göre karşılaştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada 10 Türk ve 10 İranlı branş öğretmeni ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir; Türk ve İranlı farklı branş öğretmenleri vatandaşlık eğitiminin bireysel boyutunun öğrenciler için gerekli olduğunu, toplumsal boyutun ise toplumsal kabul ve uzlaşının sağlanması açısından önemli olduğu görüşündedirler. Türk branş öğretmenleri vatandaşlık eğitiminde kültürel değerleri ön plana çıkartmakla kendilerini sorumlu hissederken, İranlı branş öğretmenler ahlaki değerleri ortaya çıkartmakta kendilerinin sorumlu olduklarını belirtmektedirler. Türk branş öğretmenleri öğrencilerin vatandaşlık bilincinin oluşmasında aileleri etkili bulurken, vatandaşlık eğitimini etkisiz görmektedirler. İranlı branş öğretmenleri ise öğrencilerin vatandaşlık bilincinin oluşmasında eğitimin etkili olduğunu ve vatandaşlık eğitimine çok güvendiklerini belirtmektedirler. Türk ve İranlı branş öğretmenleri vatandaşlık eğitimine ilişkin sorunları dile getirmiş ve sorunların çözümüne ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Dere, Kızılay ve Alkaya (2017) “*İyi Vatandaş Kavramı, Ailede ve Okulda ‘İyi Vatandaşlık’ Eğitimi Hakkında Velilerin Görüşleri Ve Algıları*” adlı araştırmada velilerin iyi vatandaş kavramı, ailede ve okulda iyi vatandaş yetiştirme süreci hakkında düşüncelerini ve algılarını tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada 16 öğrenci velisi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; veliler hem ülke hem

de toplum için iyi vatandaş yetiştirmek istediklerini göstermektedir. Velilerin iyi vatandaşlık algıları kamu mallarını korumak, kurallara ve yasalara uymak, ailesi ve diğer insanlarla iyi ilişkiler kurmak, askere gitmek, vergi ödemek ve başkalarına yardım etmek gibi iyi davranışlar olduğunu belirtmektedirler. Velilere göre iyi vatandaş yetiştirme sürecinde hem öğretmenler hem de ebeveynler ortak sorumluluğa sahip oldukları görüşündedirler.

Kuş ve Aksu (2017) tarafından gerçekleştirilen “*Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Hakkında Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İnançları*” başlıklı araştırmada vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin inançlarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, 12 farklı Sosyal Bilgiler öğretmeniyle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin tamamı sosyal bilgiler öğretiminin temel amacının vatandaşlık eğitimi, değer aktarımı ve sosyal bilimlerin öğretimi olduğuna inanmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmenleri Türk Tarihi ve milli günler ile ilgili yapılan etkinliklerden büyük gurur duymaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tamamı Sosyal Bilgiler ile etkili vatandaş yetiştirme arasında doğrudan bir ilişki olduğuna inanmaktadırlar.

Ersoy (2014) “*Sosyal Bilgiler Dersinde Etkin ve Demokratik Vatandaşlık Eğitimi ve Sorunlar*” başlıklı araştırmada Sosyal Bilgiler dersinde etkin ve demokratik vatandaşlık eğitimi uygulamalarını ve bu süreçte karşılaşılan sorunları açıklamak hedeflenmiştir. Araştırmaya 6 öğretmen ve 30 öğrenci katılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir; öğretmenlerin vatandaşlık algısı, siyasal görüşü ve eğitim geçmişi vatandaşlık eğitimine etki etmektedir. Bireysel vatandaşlık algısına sahip olan öğretmenler hak ve özgürlük gibi kavramları vurgularken, toplumcu vatandaşlık algısına sahip olan öğretmenler daha çok devlete karşı olan sorumlulukları yerine getirme vurgusu yapmaktadır. Öğretmenlerin çoğunun toplumcu vatandaşlık algısına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin ise yaşı, cinsiyeti ve sosyal çevresinin etkin vatandaşlık eğitiminde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sınav merkezli eğitim sistemi, geleneksel okul kültürü ve yönetmelikler vatandaşlık eğitimi üzerinde olumsuz bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaya (2013) “*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Algıları İle Politik İlgisi ve Katılımları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*” adlı doktora tezinde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının vatandaşlık algıları liberal, cumhuriyetçi ve küresel vatandaşlık olarak ortaya konulmaya çalışılmış ve ayrıca vatandaşlık algıları ile politik ilgi ve katılım arasındaki bağ

ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada karma araştırma metodu kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, vatandaşlık kavramını öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu özellikle erkek öğretmen adayları, vatandaşlık görevlerini yerine getirme, dayanışma ve devlete bağlılık gibi kavramlarla ifade ederek cumhuriyetçi vatandaşlık özelliklerine vurgu yapmışlardır. Öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu iyi vatandaşın, vatandaşlık görevlerinin farkında olan, bu görevleri yerine getiren ve ülkesine faydalı olan kişi olduğunu belirtmişlerdir. Liberal vatandaşlık ve cumhuriyetçi vatandaşlık algısı boyutunda öğretmen adaylarının üniversiteye gelmeden önce yaşadıkları coğrafi bölgeye göre anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu eğitim- öğretim hayatları boyunca aldıkları vatandaşlık eğitimi ile ilgili derslerin teorik olarak işlendiğini belirtmişlerdir. Eğitim görülen şehrin büyüklüğüyle orantılı olarak öğretmen adaylarının öğrenci kulüplerine, sivil toplum kuruluşlarına ve konferanslara daha fazla katıldıkları belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu küreselleşmeyi ülkelerin birbirine benzemesi, ülkeler arasında serbest dolaşımın, ilişkinin ve ticaretin artması şeklinde ifade etmiştir. Öğretmen adayları, küresel bir vatandaşı tarif ederken evrensel değerlere sahip olma, farklı ülkelerde yaşayan insanların sorunlarına duyarlı olma, dünyanın iyiliği için çalışma ve insanlara karşı hoşgörülü olma gibi özellikleri ön plana çıkarmışlardır.

Kılınç ve Dere (2013) “*Lise Öğrencilerinin ‘İyi Vatandaş’ Kavramı Hakkındaki Görüşleri*” adlı araştırmada lise öğrencilerinin iyi vatandaşlık kavramından ne anladıklarını ve iyi vatandaşlık kavramı ile ilişkili davranışlarını şekillendiren unsurların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma 552 lise öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; lise öğrencilerinin en çok sosyal kaygı içerikli maddeleri iyi vatandaşın temel özellikleri arasında gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Lise öğrencilerinin iyi vatandaşlık ile ilgili bilgi edinme, değer kazanma ve davranışları şekillendirilmesi sürecinde en çok ailelerinden ve öğretmenlerinden etkilendikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Ersoy (2012) “*Annelerin Vatandaşlık Algısı, Çocuklarında Vatandaşlık Bilinci Geliştirme Uygulamaları ve Karşılaştıkları Sorunlar*” adlı araştırmada annelerin vatandaşlık algısını, çocuklarında vatandaşlık bilincini geliştirmek için yaptıkları uygulamaları ve bu süreçte karşılaştıkları sorunların incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada 29 anne ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; annelerin çoğunluğu vatandaşı toplum tarafından kabul edilen ahlak ve değerleri benimseyen kişiler olarak algılamakta bu

özelliklere sahip olan kişileri iyi vatandaş olarak belirtmektedirler. Annelerin çoğu çocuklarını iyi vatandaş olarak yetiştirmek için temel ahlaki kural ve değerleri öğrettiklerini belirtirken; az sayıda anne ise çocuklarına siyasi okuryazarlık kazandırdıklarını belirtmektedirler. Anneler çocuklarını iyi vatandaş olarak yetiştirirken ekonomik, eğitim, sosyal çevre, yazılı ve görsel basından kaynaklı sorunlar olduğu görüşündedirler.

Güven (2010) “*İlköğretim Birinci Kademedeki Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir Durum Çalışması*” adlı doktora tezinde insan hakları ve vatandaşlık ara disiplini kazanımları çerçevesinde ilköğretim 5.sınıf öğretmenlerinin vatandaşlık eğitimi, öğrencilerin bu kazanımlara ulaşma düzeyleri ile öğretmenlerin eğitim programlarındaki vatandaşlık anlayışına yönelik algı ve görüşlerini tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma 2074 öğrenci ve 28 öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma da elde edilen sonuçlara göre; öğretmenler insan hakları ve vatandaşlık ara disiplini kazanımları doğrultusunda vatandaşlık eğitimi gerçekleştirdiklerini ve öğrencilerin bu kazanımları kazandıklarını belirtmektedirler. Öğretmenler vatandaşlık bilincinin oluşmasında aile, çevre ve medyanın olumsuz etkisinin olduğu görüşündedirler.

Çelik (2009) “*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık Eğitiminin Bugünkü Durumu ve Geleceğine İlişkin Görüşleri*” adlı doktora tezinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık eğitiminin var olan durumuna ve geleceğine ilişkin görüşlerini oraya koymak amaçlanmıştır. Araştırmanın verilerini 605 öğretmene uygulanan “*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Bugünkü Durumu ve Geleceğine İlişkin Görüşlerini Belirleme Anketi*” ve 30 sosyal bilgiler öğretmeni ile gerçekleştirilen görüşme soruları oluşturmaktadır. Araştırmanın sonuçları şu şekildedir; Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık eğitimi tanımlarında vatandaşlık görev ve sorumluluklarının öğrenilmesini vurgularken, beceri ve değer boyutunu geri plana atmaktadırlar. Öğretmenler okulda verilen vatandaşlık eğitiminin birey ve toplum açısından önemli olduğunu vurgularken öğrencilerin vatandaşlık anlayışları üzerinde en etkili unsurun aile olduğu görüşündedirler. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğu küresel düzeyde geçerli vatandaşlık özelliklerinin vatandaşlık eğitiminde yer almasını gerektiğini düşünmekle beraber öğrencilerinin iyi vatandaş özelliklerinden en çok vatana ve millete bağlı olmak özelliğini kazandırmak istemektedirler. Sosyal bilgiler öğretmenleri vatandaşlık eğitiminin ayrı bir dersinin olması gerektiği görüşündedirler. Sosyal bilgiler öğretmenleri vatandaşlık eğitimi ile ilgili en çok ailelerle iş birliği yapmaktadırlar. Öğretmenler öğrencilerine iyi vatandaş olma konusunda

en çok yaşantı ve davranışlarıyla örnek olmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunların başında çevre ve medyadan kaynaklı olumsuz örnekler gelmektedir. Vatandaşlık eğitimini daha etkin hale getirebilmek için ise ailelerin desteğine ihtiyaç olduğu görüşündedirler.

Doğanay (2009) “*Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Algısı ve Eylemlerin Siyasal Toplumsallaşma Bağlamında Değerlendirilmesi*” başlıklı araştırmada öğretmen adaylarının vatandaşlık algıları ve eylemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında üniversite üçüncü ve dördüncü sınıfta okumakta olan 494 öğretmen adayına “*Vatandaşlık Algısı Ölçeği*” ve “*Aktif Vatandaşlık Ölçeği*” uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlar şu şekildedir; öğretmen adaylarının vatandaşlık algıları ile eylemleri arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Öğretmen adaylarının daha çok geleneksel vatandaşlık anlayışını benimsedikleri, sosyal- aktif vatandaşlık anlayışını benimseyen öğretmen adaylarının geleneksel vatandaşlık anlayışı benimseyen öğretmen adaylarına göre daha aktif ve katılımcı oldukları sonucuna ulaşılmaktadır.

Güven, Tertemiz ve Bulut (2009) tarafından gerçekleştirilen “*Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimine Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri*” adlı araştırmada ilköğretim sınıf öğretmenlerinin vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi ile ilgili görüşlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmaya 30 sınıf öğretmeni katılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; öğretmenler vatandaşı hak ve sorumluluklarını bilen ve vatansever kişiler olarak tanımlamaktadırlar ve iyi vatandaşın sahip olması gereken özelliklerin en fazla hak ve sorumlulukları bilme, vatanseverlik ve toplumsal değerlerin olduğunu ifade etmektedirler. Öğretmenler erken yaşta gerçekleştirilecek vatandaşlık eğitimiyle hak ve sorumlulukların daha erken öğrenileceğini ve daha kalıcı olacağını ve bu nedenle ilköğretim düzeyinde bu eğitimin verilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Kurt (2007) “*Öğretmenlerin Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatanseverlik Algılarının Nitel Olarak İncelenmesi*” adlı yüksek lisans tezinde öğretmenlerin demokrasi, vatandaşlık ve vatanseverlik ile ilgili görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma 45 öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; öğretmenlerin vatandaşlık algılarının Westheimer ve Kahne ‘nin tanımladıkları vatandaşlık türleri olan şahsi sorumluluğa sahip vatandaş, katılımcı vatandaş, adalet merkezli vatandaş türlerine benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu vatandaşlık türlerine ek olarak bilinçli- aktif vatandaşlık türüne ilişkin bulgular da elde edilmiştir. Bilinçli- aktif vatandaşlık türü bu üç vatandaşlık

tipinin karşımı niteliğinde ancak fedakâr, yerel ve küresel bilince sahip, aktif vatansever ve demokratik bir anlayışı temsil eder. Öğretmen görüşlerine göre vatanseverlik eğitimi verilmelidir. Vatanseverlik anlayışının gelişiminde okul, çevre ve ailelerin birlikte hareket etmelerinin gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır.

Yeşil (2001) tarafından gerçekleştirilen “*İlköğretim Düzeyinde Okul ve Ailenin Demokratik Davranışlar Kazandırmadaki Etkisi*” başlıklı doktora tezinde okul ve aile ortamlarının demokrasi eğitimine uygunluğu açısından değerlendirmek ve öğrencilerin demokratik davranışları kazanmalarında aile ve okulun etkilerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma da 880 öğrenci, 865 veli ve 208 öğretmene anket uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir; demokrasi eğitiminde etkili olan unsurların başında öğretmenlerin ve aile bireylerinin davranışları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Okul aile iş birliğinin demokrasi eğitiminde etkili olduğu vurgulanmaktadır. Aile ortamının okul ortamına göre demokrasi eğitimde daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilere göre aile ortamı fiziksel, bilgi ve kural boyutunda; velilere göre ise kural, ifade, katılım ve sosyal ilişkiler boyutunda daha demokratik olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

2.2.2. Yurt dışında yapılan araştırmalar

Beckwith (2021) “*Parents’ Perceptions of Global Citizenship Education in Rural Aotearoa New Zealand*” [Yeni Zelanda’da Rural Aotearoa’da Ebeveynlerin Küresel Vatandaşlık Eğitimi Algıları] adlı araştırmada Yeni Zelanda’daki vatandaşlık eğitiminde ebeveynlerin küresel vatandaşlık anlayışı ve katkılarını araştırmak amaçlanmıştır. Araştırma 5 yaşında çocuğu olan 5 veli ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; ebeveynler arasında ortak bir küresel vatandaşlık anlayışı tanımlı olmadığı ancak çocuklarının gelişmelerine yönelik küresel vatandaşlık eğitimi beklentileri olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Saputri ve Marzuki (2021) “*The Role of Parents and Society in Value Education and Civic Education*” [Değer Eğitimi ve Yurttaşlık Eğitiminde Ebeveynlerin ve Toplumun Rolü] adlı araştırmada değerler eğitimi ve yurttaşlık eğitiminde anne, baba ve toplumun rolünü incelemek amaçlanmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; aile ortamında ilk eğitimci olarak anne babanın rolü çocukların kişilik gelişmelerini etkilediği ve çocukların eğitimini desteklediğini göstermektedir. Toplumun değerler eğitimi ve yurttaşlık

eğitimindeki rolü, toplumdaki günlük yaşamda kaliteli eğitimin düzenleyicisi ve uygulayıcısı olmasıdır. Değer oluşumunu desteklemeyen hem aile hem de toplum değer eğitimi ve yurttaşlık eğitiminin yerleştirilmesinde bir engel olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anne babaların ve toplumun, çocukları kötü davranışlarından dolayı azarlamak yerine karşılıklı iş birliği kültürünü hayata geçirerek değer eğitimi ve yurttaşlık eğitimi çocuklara uygun şekilde yerleştirme çabalarının daha önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Waluyandi, Trihastuti, ve Muchtarom (2020) *“Implementation of Parental Involvement in Learning Civic Education”* [Yurttaşlık Eğitimi Öğrenmede Ebeveyn Katılımının Uygulanması] adlı araştırma yurttaşlık eğitime ebeveyn katılımını sağlamanın alternatif yollarını önermektedir. Yurttaşlık eğitiminde öğretmenlerin, okulun ve ebeveynlerin oynayacağı roller sınıflandırılmaktadır.

Silvane'in (2016) *“Plural Moral Philosophical Perspective on Citizenship Education”* [Vatandaşlık Eğitime Çoğul Ahlaki Felsefik Bakış Açısı] adlı araştırmasında vatandaşlık eğitimi felsefi açıdan incelenmiştir. Pek çok toplum eğitim aracılığıyla sorgulayan, katılımcı ve etkin vatandaşlar yetiştirmeyi hedeflemektedir ancak bu konuda başarılı olamamaktadır. Araştırma bu durumu felsefi yaklaşım eksikliğine dayandırmaktadır. Buna göre vatandaşlık eğitiminde ahlak eğitimi çalışmalıdır. Öğretmenler vatandaşlık eğitiminde ahlak öğretimine önem verirse kurallara uyan ve toplumla uyum içerisinde yaşayan vatandaşlar yetiştireceği ifade edilmektedir.

McFarland (2014) tarafından gerçekleştirilen *“How Moral Education Instilled in Adolescents From Parents and Teachers Improves Educational Achievement and Citizenship”* [Ebeveynlerin ve Öğretmenlerin Ergenlere Verdiği Ahlaki Eğitim, Eğitim Başarısını ve Vatandaşlığını Nasıl Geliştirir] adlı çalışmada veliler ve öğretmenlerin ergenlerde ahlaki eğitimi geliştirmek amacıyla yaptıkları etkinlikleri tanımak amaçlanmıştır. Araştırma 5 öğretmen 5 veli ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları şu şekildedir; öğretmenler vatandaşlık eğitimi manevi ve ahlaki davranışlarla birleştirilmek, dini ve manevi ilkeleri kullanmak, saygı göstermek, doğru ve ahlaki olanı göstermek ve sevgi göstermek olarak belirtmektedirler. Ebeveynler ise vatandaşlık eğitimi dini ve manevi ilkeleri öğretmek, ahlaki davranışlarda model olmak, ergenlerin bağımlılıktan kaçınmasını sağlamak ve saygı öğretmek olduğunu belirtmektedirler.

Giron (2012) tarafından gerçekleştirilen *“Educating Good Citizens: A Case Study of Citizenship Education in Four Multicultural High School Classrooms in Ontario”* [İyi

Vatandaşları Eğitmek: Ontorio’da Dört Çok Kültürlü Lise Sınıflarında Vatandaşlık Eğitimine İlişkin Durum Çalışması] adlı araştırmada Ontorio’da vatandaşlık eğitiminin nasıl uygulandığı, öğretmenlerin öğretiminin Kanada toplumu ve sınıflarındaki çeşitliliğe nasıl karşı verdiğini araştırmak amaçlanmıştır. Araştırmada 4 ayrı okulda 10.sınıf öğrencilerinin tamamı ve öğretmenleriyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları şu şekildedir; vatandaşlık eğitiminde öğretmenlerin kişisel iyi vatandaşlık algılarının etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin çoğu vatandaşlık bilgisinin kazanımını ve etkin vatandaşlık eğitimini vurgulamıştır, bir kısım öğretmen ise kişisel sorumluluk sahibi vatandaşlık ve adalet merkezli vatandaşlık eğitimi anlayışına vurgu yapmıştır.

Mary (2008) “*Parents’ Views on The Importance of Personal, Social and Citizenship Education*” [Ebeveynlerin Kişisel, Sosyal ve Vatandaşlık Eğitiminin Önemine İlişkin Görüşleri] adlı araştırmada vatandaşlık eğitimi ve çocukların benlik saygısı üzerine hem evde hem de sınıfta ebeveynlerin kişisel, sosyal ve vatandaşlık eğitimine ilişkin algılarını incelemek amaçlanmıştır. Araştırma 2007-2008 eğitim-öğretim yılında Fransa’da iki okulda gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; bazı veliler öğrencilerin sorumlu vatandaş olmalarında öğretmenlerin olumsuz rolü olduğunu, çoğu veli ise öğretmenlerin sınıf içinde etkili uygulamalarla olumlu rolü olduğunu savunmuştur.

Holden (2007) “*Heaven Help the Teachers!’Parents’ Perspectives on the Introduction of Education for Citizenship*” [Tanrı Öğretmenlere Yardım Etsin! Vatandaşlık Eğitiminin Tanıtımına İlişkin Ebeveynleri Bakış Açıkları] adlı araştırmada ebeveynlerin vatandaşlık eğitiminin tanımına ilişkin bakış açılarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada 36 veli ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları şu şekildedir; ebeveynlerin çoğu okullar tarafından gerçekleştirilen sosyal ve ahlaki eğitim çalışmalarını desteklemekte olduğunu vurgularken yapılanlar hakkında daha fazla bilgi istediklerini belirtmektedirler. Ebeveynlerin çocuklarının toplum katılım ve siyasi okuryazarlık öğretimi için daha az destek verdikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

Lee ve Fouts (2005) tarafından gerçekleştirilen “*Education for Social Citizenship: Perceptions of Teachers in the USA, Australia, England, Russia and China, Hong Kong*” [Sosyal Vatandaşlık için Eğitim: Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, İngiltere, Rusya ve Çin’deki Öğretmenlerin Algıları] başlıklı araştırmada iyi vatandaşın özellikleri, kişinin vatandaşlığı üzerindeki etkiler, çocuğun vatandaşlık anlayışı üzerindeki olumsuz unsurlar, çocuğun vatandaşlık anlayışını geliştirmeye yardımcı olacak sınıf etkinliklerini incelemek amaçlanmıştır. Araştırma verilerini 3868 öğretmene uygulanan anket ve 137 öğretmen ile

gerçekleştirilen görüşme soruları oluşturmaktadır. Araştırma elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir; ortak görüşe göre vatandaşlık kamu yararına yapılan işlerdir. Araştırmaya dahil edilen bütün ülkelerdeki öğretmenler vatandaşlığın sosyal boyutunu belirtmektedirler. Vatandaşlığın insani boyutuna siyasal boyuttan daha fazla önem verilmektedir. Vatanseverlik olgusu, vatandaşlık eğitiminin bilgi boyutu Çin ve Rusya’da yüksek çıkarken İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya’da düşüktür. Bireysellik ve tüketim Rusya ve Çin’de toplumun çıkarı için tehdit olarak görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğu vatandaşlığın küresel boyutunu göz ardı etmektedirler. Vatandaşlık eğitiminde ailelerin okuldan daha etkili olduğu görüşündedirler.

Wildrim (2005) *“Educating for Citizenship Within Social Studies: an Interpretive Inquiry”* [Sosyal Bilgiler içinde Vatandaşlık Eğitimi: Yorumlayıcı bir Araştırma] adlı araştırmada Kanada Alberta’daki Sosyal Bilgiler öğretim programının temel yönergesi olan vatandaşlık eğitiminin karmaşık yapısını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir; etkin ve katılımcı vatandaşlığın oluşumu için yalnızca okulların sorumlu olmayacağı aynı zamanda aile ve toplumunda önemli olduğu belirtilmektedir.

Davies, Gregory ve Riley (1999) *“Good Citizenship and Educational Provision“* [İyi Vatandaşlık ve Eğitime Yansımaları] adlı araştırmada, öğretmenlerin iyi vatandaş kavramını nasıl algıladıkları ve vatandaşlık eğitimine bakış açılarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada 679 ilköğretim öğretmenine anket uygulanmış ve 40 öğretmen ile de görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre; öğretmenler iyi vatandaşın toplum içerisinde iyi özelliklere sahip olması gerektiğini vurgularken iyi insan özelliklerinin vatandaşlık eğitiminden daha önemli olduğunu belirtmektedirler. Öğretmenler iyi vatandaş yetiştirmede yaşanan temel sorunları uyuşturucu kullanımı, ailedeki çatışma, akran baskısı ve toplumdaki olumsuz örnekler olduğu görüşündedirler.

Shelly (1996) *“Perceptions Concerning the Characteristics of Good Citizenship by Secondary Public School Teachers in the State of Washington”* [Washington Eyaletindeki Devlet Ortaokulu Öğretmenlerinin İyi Vatandaşlığın Özelliklerine İlişkin Algıları] adlı araştırmada ortaokul öğretmenlerinin vatandaşlık eğitimi algılarını ve öğrencilerin iyi vatandaş olmalarındaki engelleri ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Araştırma verileri Washington eyaletindeki 391 öğretmene uygulanan anket ve 22 öğretmen ile gerçekleştirilen görüşme soruları ile elde edilmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlar şu şekildedir; öğretmenlerin çoğu iyi vatandaş oldukları düşünmektedirler. Bunun nedenini

ise çocuklarına ve öğrencilerine iyi vatandaşlar olarak örnek olmaları gerektiğine inandıklarından kaynaklı olduğunu belirtmektedirler. İyi vatandaşlığın gelişiminde ahlaki davranışlar etkili olmaktadır. Öğrencilerin vatandaşlık değerlerini aileleri şekillendirmektedir. Uyuşturucu ve alkol gibi zararlı davranışların öğrencilerin vatandaşlık anlayışlarında sorunlar oluşturduğunu belirtmektedirler.

Yukarıda kısaca değinilen araştırmalara bakıldığında vatandaşlık eğitimi farklı boyutlarıyla birçok araştırmaya konu olmuştur. Araştırmalar genel hatları ile incelendiğinde vatandaşlık eğitimi öğretim programları, ders kitapları; öğretmenler, öğretmen adayları ve öğrencilerin vatandaşlık algıları ve vatandaşlık eğitime olan bakış açılarını inceleyen birçok araştırmaya rastlanmasına rağmen ailelerin bakış açılarını inceleyen araştırmaların az olduğu görülmektedir. Birçok araştırma sonucu bize şunu göstermektedir vatandaşlık eğitiminde, vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında en önemli unsur aileler, ailelerin davranışları ve düşünceleridir. Bu doğrultuda tez konusu olan velilerin vatandaşlık eğitimine olan bakış açılarının ayrıntılı olarak incelenmesi ayrıca önemli olarak değerlendirilmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve verilerin analizi gibi konular yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın modeli

Ortaokul velilerinin vatandaşlık eğitimine ilişkin bakış açılarını belirlemek amacıyla yönelik olan bu araştırma, görüşme verilerine dayalı nitel bir araştırmadır.

Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olay, olgu ve davranışların doğal ortamda genelleme amacı taşımadan gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.39). Nitel araştırmalarda asıl amaç insanların dış dünyayı nasıl algıladıkları ve dünyada ne gibi deneyimler yaşadıklarıyla ilgilendir. Esasen insanların zihinlerin oluşturdukları anlamları tarif etme sürecidir. Nitel araştırmaların ortak noktası “*deneyim, anlam ve anlamlandırma*” süreçlerini odak noktası almalarıdır (Merriam, 2009, çev. 2018).

Bu araştırma temel nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak tasarlanmıştır. Araştırma, temel nitel araştırma yaklaşımına dayanmaktadır. Nitel araştırmaların temel özelliği, bireylerin gerçeği sosyal dünyalarında nasıl inşa ettiği üzerine yoğunlaşmasıdır. İnşa etmek temel nitel araştırmalının altında yatmaktadır. Bu araştırma yaklaşımında araştırmacı, bir fenomenin anlamını, fenomene katılanlara göre anlamaya çalışır. Anlamlar insanlar tarafından yorumlanan dünyada inşa edilir. Bu yüzden temel nitel araştırmalarda; insanların yaşamlarını nasıl yorumladıklarıyla, dünyalarını nasıl inşa ettikleriyle ve deneyimlerine ne anlam kattıklarıyla ilgilenilmektedir. Temel nitel araştırmalarda esas amaç ise insanların inşa ettikleri bu anlamları açığa çıkarmak ve yorumlamaktır (Merriam, 2009, çev. 2018). Bu araştırmada temel nitel araştırma yaklaşımının seçilme nedeni, velilerin vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşlerini içsel dünyalarında nasıl inşa ettiklerini anlamlandırma sürecine ve araştırmacının amacına uygun olmasıdır.

3.2. Çalışma grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 eğitim öğretim yılında İstanbul İlinde ikamet eden 35 ortaokul velisi oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu için amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, rastgele olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır. Amaçlı örnekleme yaklaşımında araştırmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak sağlar. Bu örnekleme yönteminde araştırmacı, seçilen durumlar bağlamında olaylar veya olguları anlamaya ve bunlar arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009, s.88).

Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ise araştırmanın amacı bağlamında maksimum çeşitlilik örnekleme tekniğinin kullanılmasına karar verilmiştir. Maksimum çeşitlilik tekniğinde temel amaç, araştırmanın amacıyla tutarlı olarak belirlenen farklı durumlar arasındaki ortak ya da ayrılan yönlerin, örüntülerin ortaya çıkarılması ve problemin daha geniş bir çerçevede betimlenmesini sağlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Buna göre araştırmanın çalışma grubunu eğitim durumu, mesleği, sosyo- ekonomik düzeyi farklı gruplardan oluşan ortaokul velileri oluşturmaktadır. Araştırmaya gönüllü olarak katılım gösteren velilerin bilgileri Tablo 1’ de verilmiştir.

Tablo 1.

Katılımcılara ait bilgiler

Kod	Veli	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Sosyo- Ekonomik Durumu	Çocuğunun Sınıf Düzeyi
V1	Anne	45	Ortaokul	Ev Hanımı	Yüksek	6.Sınıf
V2	Baba	41	İlkokul	İşçi	Orta	8.Sınıf
V3	Anne	43	Lisans	Memur	Orta	6.Sınıf
V4	Baba	42	Lisans	Özel Sektör	Yüksek	5.Sınıf
V5	Anne	44	Ortaokul	İşçi	Düşük	6.Sınıf

V6	Baba	38	Ortaokul	İşçi	Düşük	7.Sınıf
V7	Anne	35	Lisans	Öğretmen	Orta	5.Sınıf
V8	Baba	36	Ortaokul	İşçi	Düşük	5.Sınıf
V9	Anne	45	Lisans	Esnaf	Yüksek	6.Sınıf
V10	Baba	45	Ortaokul	Esnaf	Yüksek	6.Sınıf
V11	Anne	38	Ortaokul	Ev Hanımı	Düşük	6.Sınıf
V12	Baba	43	Lisans	Özel Sektör	Yüksek	5.Sınıf
V13	Anne	42	Lisans	Öğretmen	Yüksek	8.Sınıf
V14	Baba	38	İlkokul	İşçi	Düşük	7.Sınıf
V15	Anne	32	Ortaokul	Ev Hanımı	Düşük	7.Sınıf
V16	Baba	42	Lise	Esnaf	Düşük	5.Sınıf
V17	Anne	40	Lisans	Özel Sektör	Yüksek	6.Sınıf
V18	Baba	39	Ortaokul	İşçi	Orta	6.Sınıf
V19	Anne	36	İlkokul	Ev Hanımı	Yüksek	5.Sınıf
V20	Baba	35	İlkokul	Esnaf	Yüksek	6.Sınıf
V21	Anne	45	Ortaokul	Ev Hanımı	Yüksek	8.Sınıf
V22	Baba	47	İlkokul	Memur	Orta	8.Sınıf
V23	Anne	45	Ortaokul	Ev Hanımı	Düşük	6.Sınıf
V24	Baba	41	Lise	İşçi	Orta	5.Sınıf
V25	Anne	41	Lise	İşçi	Orta	8.Sınıf
V26	Baba	46	Lise	İşçi	Yüksek	7.Sınıf
V27	Anne	40	İlkokul	Ev Hanımı	Orta	8.Sınıf
V28	Baba	41	Lise	İşçi	Orta	8.Sınıf
V29	Anne	41	İlkokul	Ev Hanımı	Yüksek	8.Sınıf
V30	Baba	39	Lise	Memur	Orta	6.sınıf

V31	Anne	45	Lise	Ev Hanımı	Düşük	5.Sınıf
V32	Baba	43	Lise	Memur	Orta	8.Sınıf
V33	Anne	40	İlkokul	İşçi	Orta	6.Sınıf
V34	Baba	40	Lise	Memur	Orta	7.Sınıf
V35	Anne	39	İlkokul	Ev Hanımı	Orta	7.Sınıf

Tablo 1’de görüldüğü gibi çalışma grubunda 18 anne ve 17 baba bulunmaktadır. Katılımcıların en küçüğü 32, en büyüğü ise 47 yaşındadır. Katılımcıların eğitim durumu; 10’u ortaokul, 9’u ilkokul, 9’u lise ve 7’si üniversite mezunudur. Katılımcıların meslekleri; 11’i işçi, 10’u ev hanımı, 5’i memur, 4’ü esnaf, 3’ü özel sektörde çalışan ve 2’si ise öğretmedir. Sosyo-ekonomik durumları ise 14’ü orta düzey, 12’si yüksek düzey ve 9’u ise düşük düzeyde olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların 12’si 6.sınıf, 9’u 8.sınıf, 8’i 5.sınıf ve 6’sı 7.sınıf velilerinden oluşmaktadır. Görüldüğü gibi katılımcıların yaş, eğitim durumu, meslek, sosyo-ekonomik durum ve çocuğunun sınıf düzeyi bakımından oldukça farklı kişilerden oluşmaktadır.

3.3. Veri toplama aracı

Bu araştırmada velilerin vatandaşlık eğitimine olan bakış açılarını ortaya koymak için veri toplama aracı olarak görüşme yani mülakat yöntemi tercih edilmiştir. Görüşme yöntemi ile bireylerin duygu, düşünce, davranış, deneyim ve dış dünyayı yorumlama gibi gözle görülemeyen süreçlerini anlamaya çalışılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşme yöntemi kendi içerisinde yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme olmak üzere sınıflandırılmaktadır (Marshall, 1996). Bu sınıflandırmanın içerisinde yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde, araştırmacı önceden hazırlanmış soruları katılımcıya yöneltilir, görüşme esnasında katılımcının verdiği cevaplara göre alt sorular sorulabilir ve bu sayede katılımcının cevapları ayrıntılı bir şekilde vermesi sağlanabilir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler bu yönüyle araştırmacılara esneklik sağlar ve eğitim bilimlerinde kullanılması uygun bir yöntemdir (Türnüklü, 2000). Bu araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Eğitim bilimlerinde sıkça tercih edilen görüşme yöntemi kendi içerisinde önemli noktalar barındırır. nemli noktalara dikkat edilmeyen görüşmeler bilimsel araştırmadan uzaklaşıp sıradan bir konuşma ve dinleme durumuna dönüşebilir. Bu bakımdan görüşme yöntemi uygulandığı esnada iletişim oldukça yüksek olup, görüşmeci tüm dikkatiyle ve tarafsız bir Şekilde katılımcıya odaklanmalıdır. Görüşme formunun hazırlanmasında ise kolay anlaşılabilir sorular yazma, açık uçlu sorular sorma, yönlendirmekten kaçınma ve alternatif sorular hazırlama gibi ilkelere dikkat etmek gereklidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşme soruları araştırmacının araştırması için önemli konuları önceden tespit ederek hazırlaması veya soracağı soruların her katılımcıya aynı düzeyde sorulmasına bağlı olarak isteğe bağlı Şekilde az veya çok detaylı belirlenebilir (Patton, 2014). Bu doğrultuda araştırmanın amacı bağlamında vatandaşlık eğitimi ile ilgili gerekli literatür taraması yapılarak aynı zamanda elik (2009) tarafından geliştirilen “ğretmen Görüşme Formu” dikkate alınarak 14 soruluk bir yarı yapılandırılmış veli görüşme formu hazırlanmıştır, görüşme formu uzmanlara gösterilmiş ve görüşleri alınmıştır.

3.3.1. Görüşme formu

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formuyla gerçekleştirilen görüşmelerde, görüşme yapılan kişilere birtakım esneklikler sağlanmakta ve gerektiğinde sorular yeniden düzenlenmektedir. Bu tür görüşmelerde araştırılan kişilerinde araştırma üzerinde kontrolleri mevcuttur. Görüşme formu, benzer konulara yönelmek yoluyla farklı insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amacıyla hazırlanmaktadır (Ekiz, 2003).

Veli görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişisel bilgiler formu yer almaktadır, bu formla araştırmaya katılan velilerin yaşlarını, eğitim durumlarını, mesleklerini, sosyo-ekonomik durumlarını ve kaçıncı sınıf velisi olduklarını belirlemek amacıyla kullanılmıştır. İkinci bölüm ise görüşme formudur, bu form ile de velilerin vatandaşlık eğitimine olan bakış açılarını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Görüşme formu geliştirilirken ilgili alanyazını taranmış ve konu ile ilgili araştırmalar detaylı bir Şekilde incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda elik (2009) tarafından geliştirilen “ğretmen Görüşme Formu” literatür taramasından elde edilen bilgiler doğrultusunda velilere yönelik olarak uyarlanmıştır. Uyarlanan görüşme formu alan

uzmanları tarafından incelenmiştir ve alan uzmanlarından alınan görüşler doğrultusunda düzenlenmiştir.

Yapılan düzenleme sonucunda araştırmanın amacı doğrultusunda vatandaşlık eğitimine ilişkin ortaokul velilerinin bakış açılarını belirlemek amacıyla öncelikle açık uçlu 12 tane görüşme sorusu hazırlanmıştır. Formda yer alan sorular araştırmacılar tarafından hazırlandıktan sonra taslak yapısı ve kapsam geçerliliğini test etmek amacıyla alan uzmanları tarafından incelenmiştir. Alınan görüşler doğrultusunda form gerek içerik gerekse biçimsel açıdan yeniden düzenlenmiştir. Bu görüşme soruları araştırmacı tarafından iki ortaokul velisine (bir anne, bir baba) sorularak soruların anlaşılabilirliği, amaca hizmet etme durumları bağlamında pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulamaların tamamlanmasının ardından alan uzmanlarıyla formun tekrar değerlendirilmesi yapılmış ve araştırmanın kapsam geçerliliği bağlamında forma 2 soru eklenerek yeniden düzenlenmiştir. Düzenlenen görüşme soruları araştırmacı tarafından farklı iki ortaokul velisine (bir anne, bir baba) sorularak soruların anlaşılabilirliği ve amaca hizmet etme durumları bağlamında ikinci kez pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulamaların tamamlanmasının ardından alan uzmanlarıyla formunun tekrardan değerlendirilmesi yapılmış ve forma son biçimi verilmiştir.

3.4. Verilerin toplanması

Verilerin toplanma sürecinde araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan yarı yapılandırılmış görüşme formunun uygulanması için Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü aracılığıyla İstanbul İli Milli Eğitim Müdürlüğünden araştırma izni alınmıştır.

Araştırmanın verileri, araştırma kapsamında hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile İstanbul ilinde ikamet eden 35 ortaokul velisiyle 2020 yılının Şubat- Mayıs aylarında gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler sonucunda elde edilmiştir. Verilerin toplanması sürecinde katılımcılarla yaklaşık 1300 dakika süren görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ses kayıt cihazı aracılığıyla kayıt altına alınmıştır ve kayda alınan veli görüşleri aslına sadık kalınarak yazıya aktarılmıştır.

3.5. Verilerin analizi

Nitel veri analizi, araştırma kapsamında toplanan verilerle ilgili anlam üretmek, açıklama yapmak, değerlendirmek, kategori haline getirmek ve yorumlama işlemidir (Çelik, Başer-Baykal, Kılıç-Memur, 2020). Diğer bir ifade ile ham olarak elde edilen verilerin belirli analiz yöntemleri kullanılarak analiz edilmesi sonucunda verilerden anlam çıkarma ve araştırılan konu kapsamında temel verilerin oluşturulmasıdır (Seyidoğlu, 2009). Bu çalışmada velilerin vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla geliştirilen veli görüşme formu betimsel analiz kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analiz de araştırma kapsamında kullanılan gözlem ve görüşme gibi veri toplama araçlarında yer alan sorular veya konular ele alınarak analiz edilir. Betimsel analizde amaç, araştırma kapsamında toplanan verilerin düzenlenmesi ve yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmanın ilk kısmında görüşmelerden elde edilmiş olan ses kayıtları yazıya geçirilmiştir. Alan uzmanları tarafından ise ayrıca kontrol edilmiştir. Bu işlemler yapılarak veri kaybı ve hata oranı en aza indirilmeye çalışarak araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliğini artırılmaya çalışılmıştır. Yazıya geçirilen veli görüşmeleri iki ayrı araştırmacı tarafından öncelikle genel bir fikir edinmek için ayrıntılı bir şekilde birkaç kez okunmuştur, verilen yanıtlara göre benzer veriler belirli temalar altında kodlanmıştır. Elde edilen kodlar literatür taraması sonucunda belirlenmiş temalar altında toplanarak frekans değerleri verilerek tablo haline getirilmiştir. Oluşturulan temalar ve kodlar tablo haline getirildikten sonra iki alan uzmanının görüşleri doğrultusunda temalar ve kodlardaki eksiklikler tespit edilmiş ve düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan düzenlemeler tablo haline getirilip temalar ve sonuçlar açıklanmıştır. Aynı zamanda elde edilen bulguları desteklemek için tablolardan sonra doğrudan alıntılara da yer verilmiştir. Doğrudan alıntılarda katılımcıların kişisel verilerinin gizliliği gereği gerçek isimlerinin yerine V1, V2, ... gibi kodlar kullanılmıştır. Takma isim olarak kullanılan kodlar içinde tek sayılar anne olan velileri çift sayılar ise baba olan velileri ifade etmektedir. Katılımcılara ait kişisel bilgileri Tablo 1’de gösterilmiştir.

3.6. Geçerlilik ve güvenilirlik

Bilimsel çalışmaların en önemli unsurların biri geçerlilik ve güvenilirliktir. Bütün araştırmalar etik kurallar çerçevesinde geçerli ve güvenilir bir şekilde bilgi üretmek amacı taşımaktadır. Geçerlilik ve güvenilirlik türüne bakılmaksızın herhangi bir araştırmanın kavramsal çerçevesinin oluşturulması, verilerin toplanması, bulguların sunulması, yorumlanması ve aktarılmasıdır. Geçerlilik bir şeyin ölçmek istediğini ne derecede ölçtüğüdür, güvenilirlik ise bir çalışmanın veya deneyin benzer sonuçlar ile tekrarlanma derecesidir. Geçerlilik, iç geçerlilik ve dış geçerlilik olmak üzere ikiye ayrılır. İç geçerlilik bir araştırmanın bulgularının dış dünyadaki gerçekliğe uygun olup olmadığını ifade ederken; dış geçerlilik ise araştırmanın sonuçlarının farklı durumlarda ne derece uygulanabileceği ile ilgilidir (Sharan, 2015). Güvenilirlik türleri de kendi içerisinde iç güvenilirlik ve dış güvenilirlik olmak üzere ikiye ayrılır. İç güvenilirlik aynı veri kullanıldığında farklı araştırmacıların aynı sonuca ulaşabilmesi, dış güvenilirlik ise benzer durumlar sağlandığında aynı sonuçlara ulaşılabilmesi ile ilgilidir (LeCompe ve Goetz, 1982). Güvenilirlik yapılan araştırmaların tekrar edilebilmesi ile ilgilidir bu nedenden dolayı zor bir alandır bunun temel sebebi ise insan davranışlarının değişkenlik göstermesinden kaynaklanmaktadır (Sharan, 2015).

Araştırmanın iç geçerliliğini sağlayabilmek için, görüşmelerden elde edilen verilerin analizi ve kodlanması iki ayrı kişi tarafından yapılmış ve iki farklı alan uzmanının görüşleriyle şekillendirilmiştir. Elde edilen temalar ve kodlar farklı zamanlarda tekrar oluşturulmuştur. Ayrıca dört katılımcı ile pilot uygulama yapılmış bunun neticesinde görüşme sorularının verimliliği gözden geçirilmiştir. Araştırmanın dış geçerliliğini sağlayabilmek için de amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklem tekniği tercih edilmiştir. Bu amaçla olabildiğince farklı demografik özelliklere sahip ortaokul velileri seçilerek çalışma grubu oluşturulup, sonuçların genellenmesine hizmet edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın iç güvenilirliğini sağlayabilmek için, veri analizleri ve kodlamalar iki ayrı kişiyle, iki farklı zamanda gerçekleştirilmiştir. İki farklı alan uzmanının yaptığı analizlerden elde edilen verilerle kodlar oluşturulmuş, devamında ise temalar ortaya çıkarılmıştır. İki uzmanın oluşturduğu sonuçlar karşılaştırılmış, farklılıklar söz konusu ise tekrar incelenmeye alınmıştır. Araştırmanın dış güvenilirliğinin sağlanması için ise veri analizleri ve kodlamalar aynı uzman tarafından birer ay arayla iki defa kodlanmıştır. Verilerin

analizi, kodlamalar ve tema kontrolleri tekrar yapılmış, ilk ve son analizler karşılaştırılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamında katılımcılardan elde edilen görüşmelerin çözümlenmesi sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Buna göre ilk olarak problem durumu belirtilmiş daha sonra bu duruma ilişkin bulgulara ve her problem durumu için görüşmelerden elde edilen alıntılara yer verilmiştir.

4.1. Velilerin vatandaşlık kavramı ve vatandaşlık özelliklerine ilişkin görüşleri

Araştırma kapsamında velilere yönlendirilen birinci soru vatandaşlık kavramını nasıl tanımladıklarına ilişkindir. Velilerin vermiş olduğu cevaplardan elde edilen temalar ve kodlar tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2.

Vatandaşlık Kavramına İlişkin Veli Görüşleri

Tema	Kod	f
Yeni Cumhuriyetçi Vatandaşlık	Saygılı olmak	3
	Duyarlı olmak	3
	Çevreyi temiz tutmak	3
	Çalışkan olmak	2
	Adaletli olmak	2
	Yardımsever olmak	1
	Dürüst olmak	1
		15
Cumhuriyetçi Vatandaşlık	Vatana karşı sorumluluklarını yerine getirmek	17
	Vatana bağlı olmak	16
	Fedakâr olmak	8
	Geleneklere sahip çıkmak	3
		44
Toplulukçu Vatandaşlık	Bir ülkede yaşamak	16
	Kurallara uymak	5
		21

Tablo 2 incelendiğinde velilerin vatandaşlık kavramına ilişkin görüşleri “yeni cumhuriyetçi vatandaşlık”, “cumhuriyetçi vatandaşlık”, “toplulukçu vatandaşlık” ve “liberal vatandaşlık” olmak üzere dört tema altında toplandığı görülmektedir. Velilerin birçoğu birden fazla söylemde bulunmuştur. Bu temalardan ilki “yeni cumhuriyetçilik vatandaşlık” temasıdır. Velilerden 3’ü vatandaşlık kavramını “saygılı olmak” olarak ifade ederken, 3’ü “çevreyi temiz tutmak”, 2’si “çalışkan olmak”, 1’i ise “dürüst olmak” olarak tanımlamaktadır.

Velilerin vatandaşlık kavramını açıklamış oldukları dört farklı temadan ikincisi ise “cumhuriyetçi vatandaşlık” temasıdır. Velilerden 17’si vatandaşlık kavramını “vatana karşı sorumluluklarını yerine getirmek” olarak ifade ederken, 3’ü “geleneklere sahip çıkmak” olarak tanımlamaktadır.

Velilerin vatandaşlık kavramını açıklamış oldukları üçüncü tema ise “toplulukçu vatandaşlık” temasıdır. Velilerden 16’sı vatandaşlık kavramını “bir ülkede yaşamak”, 5’i “kurallara uymak” olarak tanımlamaktadır.

Velilerin vatandaşlık kavramını açıklamış oldukları dördüncü tema ise “liberal vatandaşlık” temasıdır. Velilerden 4’ü vatandaşlık kavramını “vatandaşlık haklarına sahip olmak” olarak tanımlamaktadır.

Vatandaşlık kavramına ilişkin duyarlı olmak ifadesini kullanan V5’in söylemleri şu şekildedir: “Çevresine karşı duyarlı olan kişilerdir. Çevresinde bir sorun olduğunda kendi müdahale edemiyorsa bile gereken, ilgili yerleri arayarak bu duyarlılığı gösteren kişiler vatandaştır”. Vatandaşlık kavramını yardımsever olmak olarak belirten V27 ise: “yardımsever insanlara vatandaş denir” ifadesiyle vatandaşlık kavramını değerlere sahip insanlar olarak açıkladığını belirtmiştir.

Velilerin çoğunluğu vatandaşlık kavramını vatana karşı sorumluluklarını yerine getirmek olarak ifade etmişlerdir. V1’in açıklamaları bu konuya örnek olacak niteliktedir: “Belirli vatandaşlık görevlerimiz vardır bu görevleri yerine getiren herkese vatandaş denmektedir” ifadesiyle vatandaşlığın bir görev bilinci olduğunu ve görevlerin yerine getirildiği müddetçe insanların vatandaş olarak sayılacağını belirtmiştir. Vatandaşlık kavramını vatana bağlı olmak olarak belirten V18’in söylemleri ise şu şekildedir: “Toplumuna,

milletine, bayrağına, vatanına ait olan, sadık olan insan, bağlı olan insanlara vatandaş denir“. V26 vatandaşlık kavramını fedakâr olmak olarak ifade etmiştir. Ona göre “*vatana millete hayırlı işler yapanlar, vatana millete hizmet edenler aynı zamanda vatana millete hizmet edecek hayırlı evlat yetiştiren kişiler bence vatandaş olur benim vatandaşlıktan anladığım bunlar*” ifadesiyle vatandaşlığın vatana hizmet etmek olduğunu belirtmiştir.

Vatandaşlık kavramına ilişkin bir ülkede yaşamak ifadesini kullanan V15’in söylemleri şu şekildedir: “*Ben bir vatandaşım, bir ülkede yaşayan herkes bir vatandaşdır, bir ülkede yaşamını devam ettiren kişilere vatandaş denir“.* V15’e göre vatandaşlık bir toplumda yaşamak ve yaşamını devam ettirmek olarak ifade edilmiştir.

Vatandaşlık kavramı için vatandaşlık haklarına sahip olmak vurgusu yapan V3 bu durumu: “*Vatandaş demek ülkenin şartlarına, ülkenin vermiş olduğu eğitim, insan haklarından yararlanan ve bunlara hak kazanmış kişilere vatandaş denir*” ifadesiyle vatandaşlık kavramını sahip olunan haklar doğrultusunda bireylere sağladığı fayda olarak belirtmiştir.

Velilerin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde vatandaşlık kavramını vatana karşı sorumluluklarını yerine getirmek, vatana bağlı olmak gibi ifadelerle tanımladıkları belirlenmiştir. Buradan hareketle velilerin vatandaşlık kavramını cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı doğrultusunda tanımladıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Veliler tarafından vatandaşlık kavramının en az tanımlandığı kod ise vatandaşlık haklarına sahip olmak olduğu belirlenmiştir. Buradan da velilerin vatandaşlık kavramını en az liberal vatandaşlık anlayışı doğrultusunda tanımladıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Görüşme sürecinde velilere kendilerini nasıl bir vatandaş olarak tanımladıkları sorulmuştur. Velilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen temalar ve kodlar Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3.

Kendi Vatandaşlık Özelliklerine İlişkin Veli Görüşleri

Tema	Kod	f
Yeni Cumhuriyetçi Vatandaşlık	Seçimlere oy kullanarak katılan	14
	Çevreyi temiz tutan	9
	Yardımseser	9
	Çalışkan	8
	Saygılı	7
	Duyarlı	6
	Merhametli	4
	Haksızlıklara ses çıkaran	3
	Çevresindeki insanlarla iyi anlaşılan	3
	Dürüst	3
		66
Cumhuriyetçi Vatandaşlık	Vatana karşı sorumluluklarını yerine getiren	24
	Fedakâr	15
	Vatana bağılı	12
		51
Toplulukçu Vatandaşlık	Kurallara uyan	17
	Aile birliğine önem veren	3
	Çevresindeki insanları uyaran	1
		21
Liberal Vatandaşlık	Karşısında yer alan bireye göre tutum alan	1
		1

Tablo 3 incelendiğinde velilerin kendi vatandaşlık özelliklerine ilişkin görüşleri “yeni cumhuriyetçi vatandaşlık”, “cumhuriyetçi vatandaşlık”, “toplulukçu vatandaşlık” ve “liberal vatandaşlık” olmak üzere dört tema altında toplandığı görülmektedir. Velilerin birçoğı birden fazla söylemde bulunmuştur. Görüşme yapılan velilerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde en çok söylemin “yeni cumhuriyetçi vatandaşlık” teması altında toplandığı görülmektedir. Velilerin 14’ü kendi vatandaşlık özelliğini “seçimlere oy kullanarak katılan” olarak ifade ederken, 9’u “yardımseser”, 4’ü “merhametli”, 3’ü ise “haksızlıklara ses çıkaran” olarak ifade etmektedir.

Görüşme yapılan velilerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde ikinci olarak en çok vurgulanan tema “cumhuriyetçi vatandaşlık” temasıdır. Velilerin 24’ü “vatana karşı sorumluluklarını yerine getiren”, 15’i “fedakâr”, 12 tanesi ise “vatana bağılı” olarak ifade etmektedir.

Görüşme yapılan velilerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde üçüncü olarak vurgulanan tema “toplulukçu vatandaşlık” temasıdır. Velilerden 17’si “kurallara uyan”, 3’ü ise “aile birliğine önem veren” olarak ifade etmektedir.

Görüşme yapılan velilerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde en az vurgulanan tema ise “liberal vatandaşlık” temasıdır. Velilerden 1’i kendi vatandaşlık özelliğini “karşısında yer alan bireye göre tutum alan” olarak ifade etmiştir.

Kendini seçimlere oy kullanarak katılan vatandaş olarak tanımlayan V16 bu durumu: “*Ben oyumu kullanıyorum bizi yönetecek insanları seçiyorum. Seçim zamanı geldiğinde oy verme hakkımı kullanıyorum*” ifadesiyle kendi vatandaşlık özelliğini seçim zamanları oy kullanmak olduğunu belirtmiştir. Kendini çevreyi temiz tutan vatandaş olarak belirten V35’in söylemleri şu şekildedir: “*çevresini temiz tutmaya çalışan bir vatandaşım. Çöplerimi çöp konteynırının yanına bile koymam içine artım ki çevreyi kirletmeyeyim diye*”. Kendini yardımsever vatandaş olarak tanımlayan V1’in söylemleri şu şekildedir: “*Ben aileme, eşime, dostuma, arkadaşlarıma, yaşlılara maddi ve manevi yardım eden bir vatandaşım. Mesela yolda yürürken hiç tanımadığım biri bile olsa yaşlı ise ona yardımcı olmaya çalışırım, karşıdan karşıya geçiririm, elinde ağır eşyaları var ise onları taşımasına yardımcı olurum. Otobüslerde, toplu taşıma araçlarında yaşlılara yer veririm, yardımcı olmaya çalışırım. Sokakta aç veya dilenen bir kadın, çocuk görürsem hemen bir şeyler alırım karnını doyurmak için*”. Kendini haksızlıklara ses çıkaran vatandaş olarak belirten V27’nin söylemleri şu şekildedir: “*Haklı ile haksızı ayırabilen, bir haksızlık olduğu zaman da siz haksızsınız diyebilen haksızlık karşısında haklıyı savunabilen bir vatandaşım*”. Kendini dürüst vatandaş olarak tanımlayan V15 bu durumu: “*Dürüst bir insanım, nasılsam öyle davranan bir vatandaşım*” şeklinde ifade etmiştir.

Kendini vatana karşı sorumluluklarını yerine getiren vatandaş olarak tanımlayan V6 bu durumu: “*Ben sorumluluklarımı yerine getiren, vergisini veren, vatana karşı olan sorumluluklarımı yerine getiren bir vatandaşım*” şeklinde ifade etmiştir. Kendini fedakâr vatandaş olarak tanımlayan V31’in söylemleri şu şekildedir: “*devletimize iyi vatandaşlar yetiştirmeye çalışan bir anneyim hem de bir vatandaşım*”. Kendini vatana bağlı olan vatandaş olarak tanımlayan V23 ise bu durumu: “*Ben vatanına bağlı, vatanını çok seven bir vatandaşım. Her yönden benim için ailemden önce vatan gelir, vatan sevgisi gelir benim için çünkü vatan olmazsa zaten ailede olmaz bizde olamayız. Bence vatan sevgisi her şeyin üzerinde ve her şeyden üstündür. Ben vatanını seven, vatanını koruyan ve vatanına sadık bir vatandaşım*” şeklinde ifade etmiştir.

V20 kendini kurallara uyan vatandaş olarak ifade etmektedir. Ona göre: “*kurallar dışına hiç çıkmıyorum, bunlara uyuyorum. Mesela şimdi berberlerin kapalı olması zorunlu bu yaşadığımız virüsten dolayı o yüzden hemen kural gelir gelmez dükkânımı kapattım. Çünkü halk sağlığı için, bizim sağlığımız için bir süre bu şekilde olması gerekiyor yani süreç zaman ne gösterir tabii bilinmez ama ben olabildiğince kurallara uymaya çalışan bir vatandaşım*”. Kendini aile birliğine önem veren vatandaş olarak tanımlayan V15 şöyle söylemektedir: “*Ben düzgün bir aile yaratmaya, ailemi bir arada tutmaya, düzgün bir şekilde yaşamaya özen gösteriyorum. Aile birliğine önem veren, ailemi her türlü kötülükten koruyan bir insanım*”. Kendini çevresindeki insanları uyaran vatandaş olarak tanımlayan V10 bu durumu: “*Ben çocuklarımın arkadaşları kötü, yanlış bir şey yaptıklarını veya söylediklerini gördüğümde uyarıyorum, öğütlerde bulunuyorum. Çünkü benim çocuklarım nasıl değerli ve kıymetli ise bu ülke içinde bütün çocuklar değerli ve kıymetli. ‘Vatanı korumak çocukları korumakla başlar’ demiş Atatürk o yüzden biz de olabildiğince etrafımızdaki çocukları korumamız gerekli, çocukları uyarmamız gerekli. Ben de böyle bir vatandaşım*” şeklinde ifade etmektedir.

Kendini karşısında yer alan bireye göre tutum alan vatandaş olarak tanımlayan V11 bu durumu: “*Ben sınırları olan biriyim, benim çizgilerim vardır bu çizgileri aşılmadığında muhteşem biriyimdir ama bu sınır aşıldığında kötü biri olabiliyorum. Ahlaksızlığa, terbiyesizliğe tahammül edemiyorum, o zaman karşımdaki kişiyle çok da iyi konuşmuyorum ama bunlar yapılmadığı zaman yani karşımdaki insan da anlayışlı, dürüst, merhametli biri olursa iyi bir insan olabiliyorum. Aslında benim nasıl olduğum karşımdaki kişiye göre değişiyor*” şeklinde ifade etmiştir.

Velilerin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde kendilerini tanımladıkları vatandaşlık özelliklerinin vatana karşı sorumluluklarını yerine getiren, vatana bağlı, çevreyi temiz tutan, yardımsever, çalışkan ve saygılı olduğu belirlenmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere velilerin kendilerini tanımladıkları vatandaşlık özelliklerinin yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı doğrultusunda değerlere sahip olan aynı zamanda cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı doğrultusunda geleneksel vatandaşlık özellikleri olduğu ortaya çıkmaktadır.

Görüşme sürecinde velilere vatandaşların sahip olması gereken özellikler sorulmuştur. Velilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen temalar ve kodlar Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4.

Vatandaşların Sahip Olması Gereken Özelliklere İlişkin Veli Görüşleri

Tema	Kod	f
Yeni Cumhuriyetçi Vatandaşlık	Dürüst olmak	13
	Saygılı olmak	11
	Çevreyi temiz tutmak	8
	Çalışkan olmak	7
	Adaletli olmak	7
	İyi niyetli olmak	6
	Duyarlı olmak	5
	Merhametli olmak	5
	Yardımsever olmak	3
	Atatürk ilkelerine bağlı olmak	1
		66
Cumhuriyetçi Vatandaşlık	Vatana bağlı olmak	17
	Vatana karşı sorumluluklarını yerine getirmek	9
	Gelenekleri yaşatmak	7
	Fedakâr olmak	7
		40
Toplulukçu Vatandaşlık	Kurallara uyan	14
		14
Liberal Vatandaşlık	Vatandaşlık haklarına sahip olmak	7
		7

Tablo 4’te vatandaşların sahip olması gereken özelliklere ilişkin veli görüşleri yer almaktadır. Tablo incelendiğinde velilerin görüşleri “yeni cumhuriyetçi vatandaşlık”, “cumhuriyetçi vatandaşlık”, “toplulukçu vatandaşlık” ve “liberal vatandaşlık” olmak üzere dört temada toplandığı görülmektedir. Velilerin birçoğu birden fazla söylemde bulunmuştur. Görüşme yapılan velilerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde en çok söylemin “yeni cumhuriyetçi vatandaşlık” teması altında toplandığı görülmektedir. Yeni cumhuriyetçi vatandaşlık teması içerisinde velilerden 13’ü vatandaşların sahip olması gereken özellikleri “dürüst olmak” olarak ifade ederken, 7’si “adaletli olmak”, 5’i “merhametli olmak” ve 1’i ise “Atatürk ilkelerine bağlı olmak” olarak ifade etmektedir.

Veli görüşleri sonucunda en çok vurgulanan diğer tema ise “cumhuriyetçi vatandaşlık” temasıdır. Velilerden 17’si vatandaşların sahip olması gereken özellikleri “vatana bağlı olmak” olarak belirtirken, 7’si “gelenekleri yaşatmak”, 7’si “fedakâr olmak” olarak dile getirmiştir.

Veli görüşleri sonucunda vurgulanan bir diğer tema “toplulukçu vatandaşlık” temasıdır. Toplulukçu vatandaşlık teması içerisinde velilerden 14’ü vatandaşların sahip olması gereken özellikleri “kurallara uymak” olarak belirtmiştir.

Veli görüşmeleri sonucunda en az vurgulanan tema “liberal vatandaşlık “ temasıdır. Velilerden 7’ si ise “vatandaşlık haklarına sahip olmak” olarak ifade etmektedir.

Vatandaşların sahip olması gereken özellikleri dürüstlük olarak ifade eden V29 şöyle söylemektedir: “*Dürüst olmalılar, açık sözlü olmalı, yalan söylememelidir vatandaşlar*“ ifadesiyle vatandaşların sahip olması gereken özelliklere ilişkin dürüstlük vurgusu yapmıştır. V8 vatandaşların sahip olması gereken özellikleri saygılı olmak olarak belirtmiştir. Ona göre: “*Vatandaşların insanlara saygılı olması gerekir, ailesine, toplumdaki çalışanlara mesela hastaneye gittiğinde doktorlara saygılı olur çünkü o doktor hastaların iyiliği için çabalıyor ve bu devletin doktoru onlara her zaman saygılı davranmamız gerekmektedir*”. Adaletli olmak görüşünü belirten V15 ise: “*Adaletli olmalıdır vatandaşlar. Davranışlarında adil olmalıdır. Çevresinde bulunan insanlara adaletli bir şekilde hak ettikleri şekilde davranmalıdır. Adaletli olmayan kişilerin vatandaş olmaması gerekir* “ ifadesiyle vatandaşların sahip olması gereken özelliklerin adalet değeri olduğu ifade etmiştir aynı zamanda adalet değerine sahip olmayan kişilerin vatandaş olarak sayılmaması gerektiği belirtmiştir. İyi niyetli olmak görüşünü belirten V35 şöyle söylemektedir: “*iyi niyetli olmaları gerekir. İnsanların bencil olmaması gerekir sadece kişiler kendileri için iyi şeyler yapmamalılar çevreleri, komşuları, eş dost içinde aynı şekilde iyi davranmaları iyi şeyler düşünmeleri gerekir*”. V7 vatandaşların duyarlı olması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre: “*Duyarlı olması lazım bir vatandaşın çevresinde bir kadın, hayvan, çocuk şiddete maruz kalıyorsa, kötü muameleye maruz kalıyorsa bir vatandaş bunu gördüğünde görmemezlikten gelmemeli devlet kurumlarına bunları bildirmeli, çevresine karşı duyarlı olmalıdır*“ ifadesiyle çevresinde bulunan herkes için duyarlı davranışlar gösteren kişilerin vatandaşlık özelliklerine sahip olduğunu belirtmiştir. V31 ise vatandaşların sahip olması gereken özelliklerin Atatürk ilkelerine bağlı olmak olduğu belirtmiştir. Ona göre: “*Atatürk ilke ve inkılâplarına sahip çıkan, koruyan bu yolda ilerleyen kişiler vatandaşlık özelliklerine sahiptir*” şeklinde ifade etmektedir.

Vatandaşların sahip olması gereken özellikleri vatana bağlı olmak olarak ifade eden V13 şöyle söylemektedir: “*Aidiyet duygusu olması lazım yoksa olamaz. Bir vatani, toprağı sevmesi, benimsemesi lazım. Bağlı olması lazım dille bir ülkeye ait olduğunu o ülkenin vatandaşı olduğunu anlatmalı kişiler hem de hareketleri ile bunu göstermelidir. Bu ülkenin*

vatandaşı isen bu ülkeyi her şeyiyle kabullenip, sahiplenmesi, koruması gerekir". Aynı görüşü V30 ise şöyle belirtmektedir: *"vatanını sevmesi, bağlı olması gerekir. Günümüze baktığımız zaman Suriye 'de Irak'ta olan olayları görüyoruz bu insanlar vatanlarına bağlı olmadıklarından ötürü, vatanına milletine sahip çıkmadığından ötürü, vatanlarının kıymetini bilmedikleri için böyleler bu durumlara geldiler. Bizim bu ülkede yaşayan herkesin olabildiğince vatanımızı sevmemiz ve kıymetini bilmemiz gerekli. Vatanımıza sahip çıkmamız gerekiyor bu gibi düşünen insanlar da vatandaşlık özelliklerine sahip olan insanlardır"* ifadesiyle vatanını seven ve vatanını koruyan kişilerin vatandaşlık özelliklerine sahip olduğunu, bu özelliklere sahip olmayan kişilerin ise vatandaş olmaması gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda bu özelliklere sahip olunmadığında nasıl sonuçların ortaya çıkabileceğine ilişkin yorumda bulunmuştur.

V10 ise vatandaşların sahip olması gereken özellikleri vatana karşı sorumlulukları yerine getirmek olarak ifade etmiştir. Ona göre: *"Aynı zamanda devlete karşı olan sorumluluklarını da yerine getiren kişiler vatandaştır işte vergisini veriyorsa vatandaştır"* ifadesiyle vergi verenlerin vatandaş olarak sayıldığını belirtmiştir. V10 bu ifadesiyle devlet ile bireyler arasında olan ilişkiye vurgu yapmaktadır. Vatandaşların sahip olması gereken özellikleri gelenekleri yaşatmak olarak ifade eden V28 şöyle söylemektedir: *"ülkenin kültürel değerlerini benimsemiş, örf ve adetlere, saygılı ve bunları yaşatan gelecek nesillere aktaran kişiler vatandaşlık özelliklerine sahiptir"*. Vatani için fedakâr olmak görüşünü belirten V4 ise bu durumu: *"Vatanın iyi olması için elinden ne geliyorsa yapan sonuçta bu toplum da yaşıyoruz burası bizim vatanımız burası bizim evimiz gidecek hiçbir yerimiz yok o yüzden elinden gelenin en iyisi olacak şekilde bu ülke için çalışanlardır. Aynı zamanda vatan için çocuk yetiştirmekte vatandaşlık özellikleri arasındadır. Böyle olan anne babalar vatandaştır"* şeklinde ifade etmektedir.

Vatandaşların sahip olması gereken özellikleri kurallara uymak olarak ifade eden V10 bu durumu: *"Kurallara uyan kişiler vatandaştır. Düzeni bozmuyorsa, sorun çıkarmıyorsa vatandaştır. Vatandaşlarla illaki din birliğimizin olmasına gerek yok bizler aynı dine mensup olmaya biliriz ama bu ülkenin kurallarına uyan kişiler vatandaştır. Yani belirli değerlerimizin ortak olmasına gerek yok bu toprak parçasında yaşıyorsa devletin koyduğu kurallara uyan, düzeni bozmayanlar vatandaştır"* şeklinde ifade etmiştir. V10'a göre insanlar kurallara uydukları müddetçe bir arada yaşarlar ve vatandaşlığın ön koşulunun toplum olarak yaşamak olduğunu belirtmiştir.

Vatandaşların sahip olması gereken özellikleri vatandaşlık haklarına sahip olmak olarak ifade eden V16 bu durumu: “*Bir insanın vatandaş olması için öncelikle bir insanın bazı haklara sahip olması gerekir hastaneye gittiğinde bir sosyal güvencesi olması lazım. Eğitim hakkının olması lazım, konuşma özgürlüğünün olması lazım, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü olması lazım bence bir vatandaşın, vatandaş olarak sayılabilmesi için bu haklara sahip olması gerekir* “ şeklinde ifade etmiştir.

Velilerin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde vatandaşların sahip olması gereken özellikleri dürüst olmak, saygılı olmak, çevreyi temiz tutmak, çalışkan olmak ve adaletli olmak olarak ifade ettikleri belirlenmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere veliler, vatandaşların sahip olması gereken özellikleri yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı doğrultusunda ifade ettikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Görüşme sürecinde velilere çocuklarının sahip olmasını istedikleri vatandaşlık özellikleri sorulmuştur. Velilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen temalar ve kodlar Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5.

Çocuklarının Sahip Olmasını İstedikleri Vatandaşlık Özelliklerine İlişkin Veli Görüşleri

Tema	Kod	f
Yeni Cumhuriyetçi Vatandaşlık	Saygılı	14
	Dürüst	13
	İyi niyetli	10
	Merhametli	7
	Adaletli	5
	Çalışkan	5
	Duyarlı	3
	Haklarını savunan	3
	Yardımseser	3
Cumhuriyetçi Vatandaşlık	Vatanına bağlı	20
	Vatani için fedakâr	19
	Vatana karşı sorumluluklarını yerine getiren	6
	Gelenekleri yaşatan	6
	Dinine bağlı	4
		55
Toplulukçu Vatandaşlık	Kurallara uyan	7
		7

Tablo 5’de çocuklarının sahip olmasını istedikleri vatandaşlık özelliklerine ilişkin veli görüşleri yer almaktadır. Tabloda görüldüğü gibi velilerin görüşleri “yeni cumhuriyetçi vatandaşlık”, “cumhuriyetçi vatandaşlık” ve “toplulukçu vatandaşlık” olmak üzere üç tema altında toplanmaktadır. Velilerin birçoğu birden fazla söylemde bulunmuştur. Velilerle yapılan görüşme sonuçlarında en çok vurgulanan tema yeni cumhuriyetçi vatandaşlık temasıdır. Velilerin 14’ü tarafından çocuklarının sahip olmasını istedikleri vatandaşlık özelliklerini “saygılı” olarak ifade derken, 10’nu “iyi niyetli” , 5’i “çalışkan” ve 3’ü “haklarını savunan” olarak belirtmektedir.

Görüşme sonuçlarında ikinci en çok vurgulanan tema cumhuriyetçi vatandaşlık temasıdır. Cumhuriyetçi vatandaşlık teması içerisinde velilerin 20’si çocuklarının sahip olmasını istedikleri vatandaşlık özelliklerini “vatanına bağlı” , 19’u “vatanı için fedakâr” ve 6’sı ise “gelenekleri yaşatan” olarak belirtmektedir.

Velilerden elde edilen görüşme sonuçlara göre toplulukçu vatandaşlık teması da önemli bir yer tutmaktadır. Velilerin 7’si çocuklarının sahip olmasını istedikleri vatandaşlık özelliklerini “kurallara uyan” olarak belirtmektedir.

Çocuklarının sahip olması istedikleri vatandaşlık özelliklerine ilişkin olarak saygılı vurgusu yapan V16 düşüncelerini şu sözlerle dile getirmektedir: “*Bir de insanlara saygılı davranmaları yaşlılara, hamilere, kadınlara, hayvanlara saygılı olmaları gerekir. Mesela ben bakıyorum şimdi otobüse binince yaşlı, hamile birini gördüğümde anında ayağa kalkıyorum ama gençlere bakıyorum hiç kalkmıyorlar. Toplum olarak da çok kötü bir yere gidiyoruz onlar yaşlı bizim atamız, annemiz, babamız veya hamile kadınlar yani onlar o otobüse mecburiyetten biniyorlar belli yoksa bile isteye binmezler o yüzden toplumdaki insanlara karşı herkese karşı saygılı olmalarını isterim*”. Çocuklarının dürüst vatandaşlar olmalarını isteyen V27 düşüncelerini şu sözlerle dile getirmektedir: “*Yaptıkları işlerde dürüst olmalarını kimseyi kandırmamalarını, doğru ve dürüst bir şekilde yaşamalarını ve böyle vatandaşlar olmalarını isterim*”. Çocuklarının iyi niyetli olmasını isteyen V14 şöyle söylemektedir: “*Ben çocuklarımın illa okumalarını, yüksek makamlarda olmalarını istemiyorum insan olsunlar, iyi niyetli insanlar olsunlar. İnsanlarla tatlı dille, üzmeden, kırmadan iletişim kurabilsinler, iyi niyetli olsunlar. İyilikler düşünsünler herkes için*”. V18 çocuklarının çalışkan vatandaşlar olmalarını istemektedir. Ona göre: “*Çalışkan vatandaşlar olsunlar ellerinden gelenin en iyisini yapsınlar bu teknoloji çağında çalışkan olsunlar. Hayatları boyunca hep çalışkan insanlar olsunlar*” ifadesiyle çocuklarının bugün ve hayatları boyunca çalışkan vatandaşlar olmalarını istediğini vurgulamıştır. V18 aynı

zamanda çocuklarının yaşanılan çağın şartlarına uygun vatandaşlar olmalarını istediğini de belirtmektedir. V5 çocuklarının hem duyarlı hem de haklarını savunan vatandaşlar olmalarını istemektedir. Ona göre: “*Duyarlı vatandaşlar olsunlar bir kulakları hep etrafından gelen seslerde olsun, etrafında ne oluyor ne bitiyor, kim aç, kim tok, kimin neye ihtiyacı var bilsin çocuklar. Aynı zamanda ki bu çok çok önemli çocuklar haklarını yedirmesinler, haklarını sonuna kadar savunabilsinler. Çocukların belirli hakları var eğitim, sağlık, yaşama gibi bu haklarını savunabilen, haklarına zarar veren insanların karşısında durabilen vatandaşlar olmalarını isterim*” ifadesiyle çocuklarının duyarlı ve haklarını savunan vatandaşlar olmalarını istediğini ifade etmiştir.

V8 çocuklarının vatana bağlı vatandaşlar olmalarını istemektedir. Ona göre: “*Vatanını, milletini seven ve koruyan vatandaşlar olmalarını isterim. En önemlisi vatanına bağlı olmasıdır. Ben böyle vatandaşlar olmalarını isterim bunun içinde çabalıyorum*” ifadesiyle çocuklarının vatana bağlı vatandaşlar olmalarını istediğini ifade etmiştir. V8 aynı zamanda çocuklarını vatana bağlı olarak yetiştirdiğini de belirtmektedir. Vatani için fedakâr söyleminde bulunan V16 şöyle ifade etmektedir: “*Kendinden önce vatana, millete hayırlı işler yapacak bireyler olmasını isterim. Kendinden önce vatanının iyiliğini düşünen vatandaşlar olmalarını isterim. Hatta gerekirse vatani için canını verecek, bu düşünce de olan vatandaşlar olmalarını isterim*”. Çocuklarının sahip olmasını istedikleri vatandaşlık özelliklerine ilişkin olarak vatana karşı olan sorumluluklarını yerine getiren ve dinine bağlı söylemlerini kullanan V12’in görüşleri şu şekildedir: “*Ben çocuğumun vatandaşlık sorumluluklarını yerine getiren vatandaşlar olmalarını isterim. İşte zamanı gelince vergilerini ödeyen, vergi kaçırmayan, askerlik görevini yerine getiren vatandaşlar olmalarını isterim. Aynı zamanda dinine bağlı olsun, din kurallarını yerine getirsin. İslam’a saygılı, Allah’ını, kitabını, peygamberini bilen sadece bilmek ile kalmayan onların söylediği Allahın ve Peygamberin sözleri doğrultusunda hareket eden vatandaşlar olmalarını isterim*”. V6 çocuklarının gelenekleri yaşatan vatandaşlar olmalarını istemektedir. Ona göre: “*Örf ve adetlerini, geleneklerini yaşatmasını, benimsemesini ve korumasını isterim. Bu şekilde vatandaşlar olmalarını isterim*”.

Çocuklarının sahip olmasını istedikleri vatandaşlık özelliklerine ilişkin olarak kurallara uyan söylemini kullanan V5 bu durumu şöyle ifade etmektedir: “*Ben çocuklarımın kurallara uyan vatandaşlar olmalarını isterim. Mesela dışarı çıktıklarında toplum kurallarına uyan yüksek ses ile konuşmayan. Okul, ev okullarına uyan, trafik kurallarına uyan yani genel olarak toplumsal bütün kurallara uyan vatandaşlar olmalarını isterim*”.

Velilerin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde çocuklarının sahip olmasını istedikleri vatandaşlık özelliklerini saygılı, dürüst, iyi niyetli, merhametli ve adaletli olarak ifade ettikleri belirlenmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere veliler, çocuklarının sahip olmasını istedikleri vatandaşlık özelliklerini yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı doğrultusunda ifade ettikleri ortaya çıkmaktadır.

Velilerin vatandaşlık kavramı ve vatandaşlık özelliklerine ilişkin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde yeni cumhuriyetçi vatandaşlık algısının öne çıktığı belirlenmiştir. Bu bağlamda veliler saygılı olmak, duyarlı olmak, dürüst olmak, çevreyi temiz tutmak, çalışkan olmak ve adaletli olmak gibi değerleri vatandaşlık ile ilişkilendirdikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.2. Velilerin vatandaşlık eğitiminin tanımı ve işlevine ilişkin görüşleri

Araştırma kapsamında velilere vatandaşlık eğitimini nasıl tanımladıkları sorusu yönlendirilmiştir. Velilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen temalar ve kodlar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6.

Vatandaşlık Eğitiminin Tanımına İlişkin Veli Görüşleri

Tema	Kod	f
Cumhuriyetçi Vatandaşlık	Vatana bağlı /hizmet edecek çocuklar yetiştirme eğitimi	8
	Kültür eğitimi	7
	Dine bağlı çocuklar yetiştirme eğitimi	3
		18
Yeni Cumhuriyetçi Vatandaşlık	İyi insan yetiştirme eğitimi	9
	Hak/ özgürlükleri öğrenme ve kullanma eğitimi	4
		13
Toplulukçu Vatandaşlık	Birlik ve beraberlik bilinci kazandırma eğitimi	13
		13

Tabloda görüldüğü gibi velilerin görüşleri “cumhuriyetçi vatandaşlık”, “yeni cumhuriyetçi vatandaşlık” ve “toplulukçu vatandaşlık” olmak üzere üç tema altında toplanmaktadır.

Velilerle yapılan görüşme sonuçlarında en çok vurgulanan tema cumhuriyetçi vatandaşlık temasıdır. Velilerin 8'i vatandaşlık eğitimini "vatana bağlı/ hizmet edecek çocuklar yetiştirme eğitimi" olarak tanımlarken, 7'si "kültür eğitimi" ve 3'ü ise "dinine bağlı çocuklar yetiştirme eğitimi" olarak tanımlamaktadır.

Görüşme sonuçlarında vurgulanan bir diğer tema yeni cumhuriyetçi vatandaşlık temasıdır. Yeni cumhuriyetçi vatandaşlık teması içerisinde velilerin 9'u vatandaşlık eğitimini "iyi insan yetiştirme eğitimi", 4'ü ise "hak /özgürlükleri öğrenme ve kullanma eğitimi" olarak tanımlamaktadır.

Velilerden elde edilen görüşme sonuçlarına göre vurgulanan bir diğer tema ise toplulukçu vatandaşlık temasıdır. Velilerin 13'ü tarafından vatandaşlık eğitimi "birlik ve beraberlik bilinci kazandırma eğitimi" olarak tanımlanmaktadır.

Vatandaşlık eğitimini vatana bağlı ve vatana hizmet edecek çocuklar yetiştirme eğitimi olarak tanımlayan V14'ün söylemleri şu şekildedir: "*Çocuklara vatana bağlı olmayı, vatani için çalışmayı, her şeyden önce vatani düşünmeyi, vatanının iyiliği için çalışmayı, bayrağımıza, milletimize, toprağımıza saygı duyma ve sevmeyi öğretme, böyle çocuklar yetiştirme eğitimi bunların öğretilmesidir*". Aynı söylemi V24 ise: "*Bence ülkesine sadık kalabilme, ülkesine bağlı olma böyle çocuklar yetiştirme eğitimidir. Çünkü benim bildiğim kadarıyla sosyal bilgiler dersi Amerika'da ortaya çıkmıştır ve oradaki bu dersin ilk amacı ülkesine sadık bir vatandaş yetiştirmektir. Baktığın zaman Amerika da toplama bir millet kendine has bir milleti yok ama oradaki insanlar ülkelerine sadıklar, vatandaşları ülkelerini satmıyorlar. Zamani gelince ülkesi için askerlik yapıyor, ülkenin kanunlarına ve kurallarına uyuyor. Oradaki herkes farklı ırktan, milletten, dinden ama ülkelerine sadık bu da verdikleri eğitimle, insanlardaki vatandaşlık bilinci ile olabilecek bir şey olduğunu düşünüyorum*" ifadesiyle vatandaşlık eğitiminin vatana bağlı ve vatana hizmet edecek çocuklar yetiştirme eğitimi olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda bu tanımı da yaparken başka bir ülkeden örnek vererek açıklamaktadır. V10 vatandaşlık eğitimini kültür eğitimi olarak tanımlamaktadır. Ona göre: "*Kendi kültürümüzü öğrenme eğitimidir. Toplum olarak biz manevi değerlerimizi, örf ve adetlerimizi unutmaya başlıyoruz veya bu gelenekler çocuklarımıza çok saçma geliyor onlarda Avrupa özentiliği başlıyor. Tabii burada izledikleri filmler, diziler, internet çok etkili bizim kendi Türk dizilerimizde bile kendi örf ve adetlerimizi kötüleyen Avrupa'nın yaşam tarzını güzel gösteren sanki onların yaşayış tarzı çok çağdaş ama bizimkiler demode olduğunu anlatan diziler var ve çocuklar bunları doğru sanıyor. O yüzden çocuklarımızın kültürümüzü öğrenmesi gerekir*". Vatandaşlık eğitimini

dine bağılı çocuklar yetiştirme eğitimi olarak tanımlayan V23 ise: “*Dine bağılı olma eğitimidir bence çünkü bir insanın imanı güçlü olursa her şey olur. İmanı güçlü olursa bir insanın vatanını sever ve iyi bir vatandaş olur bence o yüzden vatandaşlık eğitimi dine bağılı olmayı öğretmektir*” ifadesiyle dine bağılı çocuklar yetiştirmeyi vatandaşlık eğitimi olarak tanımlamaktadır. V23 göre din eğitimi ile vatandaşlık eğitimi arasında birbirlerini tamamlayan bir ilişki bulunmaktadır.

Vatandaşlık eğitimi iyi insan yetiştirme eğitimi olarak tanımlayan V1’in söylemleri şu şekildedir: “*İyi insan yetiştirme ve nasıl güzel davranışları öğrenme eğitimidir bence vatandaşlık eğitimi, insana nasıl okuma yazma gerekli ve öncelikli olarak öğretiliyorsa iyi bir insan olabilmek içinde vatandaşlık eğitimi bir o kadar gerekli ve önemli bir eğitimidir*”. Vatandaşlık özelliklerine ilişkin önceki bölümde hakların öneminden bahseden V3’ün söylemleri şu şekildedir: “*Hak ve özgürlükleri öğrenme ve bunları kullanma eğitimi olarak tanımlayabilirim. Çünkü biz bu eğitimle hak ve özgürlüklerimizi öğrenip bunları kullanmayı öğreniyoruz*” ifadesiyle vatandaşlık eğitimi hak ve özgürlükleri öğrenme ve kullanma eğitimi olarak tanımlamaktadır.

Vatandaşlık eğitimi birlik ve beraberlik bilinci kazandırma eğitimi olarak tanımlayan V15 şöyle ifade etmektedir: “*Zor şartlarda ülkede yaşayan herkesin her vatandaşın birbirimize kenetlenmemizi, bir olduğumuzu, bize sadece bizden yarar geleceğini, bizim bizden başka dostumuz olmadığını anlatma eğitimidir. Birlik olma eğitimidir ayırım yapmadan beraber olma eğitimidir. Ülkemizde yaşayan herkesin birlik ve beraberlik bilincinde olup bir olabilmelerini öğreten eğitimidir*”.

Velilerin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde vatandaşlık eğitimi birlik ve beraberlik bilinci kazandırma, iyi insan yetiştirme, vatana bağılı ve hizmet edecek çocuklar yetiştirme, kültür eğitimi ve hak/özgürlükleri öğrenme ve kullanma eğitimi olarak tanımladıkları belirlenmiştir. Veliler vatandaşlık eğitiminin farklı yönlerine vurgu yapmışlardır. Buradan da anlaşılacağı üzere velilerin vatandaşlık eğitimi önemli ve gerekli olarak gördükleri sonucuna ortaya çıkmaktadır.

Görüşme sürecinde velilere vatandaşlık eğitiminin işlevi sorulmuştur. Velilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen temalar ve kodlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7.

Vatandaşlık Eğitiminin İşlevine İlişkin Veli Görüşleri

Tema	Kod	f
Cumhuriyetçi Vatandaşlık	Vatana bağlı /hizmet edecek çocuklar yetiştirmek	15
	Ülkenin gelişmesini sağlamak	5
	Örf ve adetlere sahip çıkan çocuklar yetiştirmek	2
		22
Toplulukçu Vatandaşlık	Birlik ve beraberlik içinde yaşamayı sağlamak	16
		16
Yeni Cumhuriyetçi Vatandaşlık	Çocuklara değer öğretimini sağlamak	13
		13

Tablo 7’de vatandaşlık eğitiminin işlevine ilişkin veli görüşleri yer almaktadır. Tablo incelendiğinde velilerin görüşleri “cumhuriyetçi vatandaşlık”, “toplulukçu vatandaşlık” ve “yeni cumhuriyetçi vatandaşlık” olmak üzere üç tema altında toplandığı görülmektedir. Velilerle yapılan görüşme sonuçlarında en çok vurgulanan tema cumhuriyetçi vatandaşlık temasıdır. Velilerin 15’i vatandaşlık eğitiminin işlevini “vatana bağlı/ hizmet edecek çocuklar yetiştirmek” olarak ifade ederken, 5’i “ülkenin gelişmesini sağlamak” ve 2’si “örf ve adetlere sahip çıkan çocuklar yetiştirmek” olarak ifade etmektedir.

Görüşme sonuçlarında vurgulanan bir diğer tema toplulukçu vatandaşlık temasıdır. Velilerin 16’sı vatandaşlık eğitiminin işlevini “birlik ve beraberlik içinde yaşamayı sağlamak” olarak belirtmişlerdir.

Velilerden elde edilen görüşme sonuçlarına göre vurgulanan bir diğer tema ise yeni cumhuriyetçi vatandaşlık temasıdır. Yeni cumhuriyetçi vatandaşlık teması içerisinde velilerin 13’ü vatandaşlık eğitiminin işlevini “çocuklara değer öğretimini sağlamak” olarak tanımlamaktadır.

Vatandaşlık eğitiminin işlevini vatana bağlı/hizmet edecek çocuklar yetiştirmek olarak ifade eden V9 şöyle söylemektedir: *“Bu eğitime de ülkesini tanıyan, seven, ülkesine sahip çıkan, ülkesi için çalışan çocuklar yetiştirmek için, böyle bir nesil oluşturmak için ihtiyaç vardır”* ifadesiyle vatandaşlık eğitiminin bugün ve gelecekteki işlevine vurgu yapmıştır. V4 ise vatandaşlık eğitiminin işlevini ülkenin gelişmesini sağlamak olarak ifade etmektedir. Ona göre: *“Bu eğitime ülkemizin belirli bir seviyeye gelmesi için ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Ülkemizin ilerlemesi ve yükselmesi için bu eğitimin gerekli*

olduğunu düşünüyorum”. Velilerin vatandaşlık eğitiminin işlevine ilişkin bir diğer görüşü ise örf ve adetlere sahip çıkan çocuklar yetiştirmesidir. *“Bu eğitime de kültürümüzü, örf ve adetlerimizi, manevi değerlerimizi bilen ve örf ve adetlere uygun yaşayan çocuklar yetiştirmek için gereklidir. Kendi öz benliğimiz kaybetmemek için gereklidir”* (V20).

Vatandaşlık eğitiminin işlevini birlik ve beraberlik içinde yaşamayı sağlamak olarak ifade eden V22 şöyle söylemektedir: *“Bir bayrak altında yaşayabilmek, birlikte yaşayabilmek için bu eğitime ihtiyaç vardır. Sınıf farkı, millet farkı, din farkı ayırt etmeden herkesin birlikte yaşaması gerekiyor ve herkesin birbirine saygı duyması gerekiyor. Zaten bizim toplumumuz geçmişten beri farklı dil, din, ırktan insanlardan oluşan bir toplum bu yüzden yine böyle yaşayabilmek için bu eğitime ihtiyaç olduğunu düşünüyorum”* ifadesiyle vatandaşlık eğitiminin toplum için sağladığı yarara vurgu yapmıştır.

V33 vatandaşlık eğitiminin işlevini çocuklara değer öğretimini sağlamak olarak ifade etmiştir. Ona göre: *“Çocuklara saygı, sevgi, hoşgörü, çevresindeki insanlara yardımcı olma, görgü, büyüğe saygılı olmayı öğretebilmek için ihtiyaç vardır. Bu özellikleri çocuklara öğretebilmek için bu eğitime ihtiyaç vardır. Günümüz şartlarında da bu eğitime çok ihtiyaç vardır çünkü günümüzdeki çocuklar çok şımarık ve doyumсу, saygısız bunu yapan da aileler ama bir türlü de bundan vazgeçiremiyoruz o yüzden çocukların bu değerleri öğrenebilmeleri için bu eğitimin en güzel şekilde verilmesinin gerekli olduğunu düşünüyorum. Şimdiki çocuklar sadece menfaatleri için bir şeyler yapıyorlar çıkarları için karşısındaki insanlara saygılı davranıyorlar ama işleri bittikten sonra yine aynı davranışlarına devam ediyorlar bu şekilde de iyi vatandaş olmuyorlar, vatandaş olarak yetişemiyorlar. Çocukların vatandaş olabilmeleri için saygı, sevgi, yardımlaşmayı, görgününün öğretilmesi gereklidir. Bu yüzden vatandaşlık eğitimine ihtiyaç vardır”* ifadesiyle çocukların değer öğretimlerinin eksik olduğunu ve bunun vatandaşlık eğitimi aracılığıyla öğretilebileceğini ifade etmiştir. V33 göre değerler eğitimi vatandaşlık eğitimi aracıyla yapılmaktadır.

Velilerin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde vatandaşlık eğitiminin işlevini birlik ve beraberlik içinde yaşamak, vatana bağlı ve hizmet edecek çocuklar yetiştirmek, değer öğretimini sağlamak ve ülkenin gelişmesini sağlamak olarak ifade ettikleri belirlenmiştir. Velilerin görüşlerinden anlaşılacağı üzere vatandaşlık eğitimi işlevsel olarak görmektedirler ve vatandaşlık eğitiminin topluma, devlete, aileye ve bireye birçok faydasının olduğuna inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde velilerin vatandaşlık eğitimi tanımı ve vatandaşlık eğitiminin işlevine ilişkin görüşlerinin benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. Bu bağlamda velilerin birlik ve beraberlik bilinci kazandırmak, vatana bağlı ve hizmet edecek çocuklar yetiştirmek ve değer öğretimini vatandaşlık eğitimiyle ilişkilendirdikleri görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere velilerin, vatandaşlık eğitimini olumlu olarak gördükleri ve destekledikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.3. Velilerin kendi okul yıllarında aldıkları vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşleri

Araştırma kapsamında velilere kendi okul yıllarında aldıkları vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşleri sorulmuştur. Velilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen temalar ve kodlar Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8.

Kendi Öğrencilik Yıllarındaki Vatandaşlık Eğitimine İlişkin Veli Görüşleri

Tema	Kod	f
Öğrendikleri	Vatani sevmeyi	21
	Kurallara uymayı	20
	Vatandaşlık haklarını	12
	Askere gitmenin önemini	10
	Çevreye karşı saygılı olmayı	8
	Devletin özelliklerini	6
	Vergi vermenin önemini	6
	Dürüst olmayı	5
	Atatürk ilkelerine bağlı olmayı	5
	İstiklal Marşı ve bayrağa saygılı olmayı	3
		96
Uyguladıkları	Okul gezileri	5
	Dilekçe yazımı	4
	Sınıf başkanı seçimleri	3
	Yerli malı haftası etkinlikleri	3
	Öğrenci kulüplerine katılım	2
	Yardım kampanyalarına katılım	1
		18

Tabloda görüldüğü gibi velilerin görüşleri “öğrendikleri” ve “uyguladıkları” olmak üzere iki tema altında toplanmaktadır. Velilerin birçoğu birden fazla söylemde bulunmuştur. Tabloda görüldüğü gibi öğrendikleri teması altında velilerden 21’i “vatanı sevmeyi”, 20’si “kurallara uymayı”, 12’si “vatandaşlık haklarını”, 6’sı “devletin özelliklerini” ve 5’i ise “Atatürk ilkelerine bağlı olmayı” ifade etmektedir.

Görüşme sonuçlarına göre uyguladıkları teması altında velilerden 5’i “okul gezileri”, 4’ü “dilekçe yazımı”, 3’ü “sınıf başkanı seçimi” ve 2’si ise “öğrenci kulüplerine katılım” olarak belirtmektedir.

Kendi okul yıllarında vatandaşlık eğitimi ile ilgili vatanı sevmeyi öğrendiğini ifade eden V20 şöyle söylemektedir: “*vatan sevgisini, millet sevgisini, vatanımızı her şeyin üstünde tutarak sevmemiz gerektiğini, vatanımızı her daim korumamız gerektiğini, buranın bizim yurdumuz olduğunu ve sahiplenip korumamız gerektiğini öğrendim*“. Kurallara uymayı öğrendiğini ifade eden V6 şöyle söylemektedir: “*Kurallara uymamız gerektiği, toplum kurallarına, sınıf kurallarına, okul kurallarına uymamız gerektiğini öğrendim. Toplumun huzurunu bozmadan yaşamamız gerektiği anlatılırdı, sorun çıkarmamamız gerektiği anlatılırdı*”. Benzer şekilde V23 ise: “*Mesela bizim okul kurallarımız vardı bunlar tabii iyi insan olmamız için de gerekli kurallardı işte çevreye zarar vermeme, arkadaşlarına ve okul mallarına zarar vermeme, çevreyi temiz tutma, kendimizin temiz olmamız, saç ve tırnaklarımızın temiz olması bunlar gibi kurallar vardı biz bunlara uymayı öğrendik ve hala da hayatımda bu kurallara dikkat ederim. O zamanda terbiye, ahlak daha fazlaydı o yüzden çok güzel bir çocukluk geçirdik*” ifadesiyle vatandaşlık eğitiminde kurallara uymayı öğrendiği belirtmiştir. V23 aynı zamanda okul yıllarında öğrendiklerinin hayatı boyunca etkili olduğunu ifade etmiştir. V19 vatandaşlık haklarını ve çevreye saygılı olmayı öğrendiğini belirtmiştir. Ona göre: “*Bizim vatandaşlık bilgisi dersimiz vardı bu derste çocuk haklarını, insan haklarını öğrenirdik, haklarımızdan çok bahsedilirdi yaşam hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı bunların bizim temel haklarımız olduğunu öğrenmiştik. Aynı zamanda birçok şey de öğrenmiştik tabii mesela çevremizde bulunan kişilere anne, baba, dede, öğretmenlerimize, toplumda bulunan herkese büyüklere saygılı olmamız gerektiği öğretiliyordu. Saygının önemli olduğu anlatılıyordu ben bu dersten bunları öğrendiğimizi hatırlıyorum*”. V28 devletin özelliklerini öğrendiği şu sözlerle ifade etmektedir: “*Biz vatandaşlık bilgisi dersinde devletlerin yönetim birimleri ve yönetim şekillerini, bizim ülkemizin de yönetim şeklini, laik devlet, sosyal devlet, hukuk devleti gibi kavramları öğrenmiştik*”. V4 ise vergi vermenin önemini öğrendiği ifade etmiştir. Ona göre: “*Bizim*

zamanımızda vatandaşlık bilgisi dersi vardı. Ben vatandaşlık bilgisi dersinde vergi vermemin en önemli vatandaşlık görevi olduğu, vergilerimizle birlikte ülkemizin daha ileri gideceği ve kalkınmasına yardımcı olacağımızı öğrenmiştim. Şu yaşımdayım hala da vergisini veren bir Türk vatandaşım çünkü vergilerin verilmesinin önemli olduğunun bilincindeyim” ifadesiyle aynı zamanda vatandaşlık eğitiminde öğrendiklerinin hayatında etkili olduğunu belirtmiştir. V4’ün önceki bölümlerde vatandaşlık özelliklerine ilişkin görüşlerinde verginin önemine vurgu yapması okullarda verilen vatandaşlık eğitiminin bireylerin vatandaşlık algılarına etki ettiğini göstermektedir. Atatürk ilkelerine bağlı olmayı öğrendiği ifade eden V21 şöyle söylemektedir: *“Atatürk ilkelerini benimsememiz gerektiği, Atatürk ilkelerine uymamız gerektiği ve onun gösterdiği yolda gitmemiz gerektiği söylenirdi bizde bunlara uymaya çalışırdık hala da uymaya çalışıyoruz”*. V20 İstiklal Marşı ve bayrağa saygılı olmayı öğrendiğini belirtmiştir. Bu durumu: *“İstiklal Marşını bize öğreten sevdiren, önemi anlatan, bir yerde duyduğumuzda saygı duruşunda bulunmamız gerektiğini anlatan öğretmenimizdi. Bayrağımızın önemi anlatan, bayrağımızı yerde gördüğümüzde onu yerden almamızı ve yere atılmaması gerektiğini anlatan saygı duymamız gerektiğini öğreten öğretmenimizdi”* şeklinde izah etmiştir.

Kendi okul yıllarında vatandaşlık eğitimi ile ilgili uyguladıkları teması altında okul gezilerini ifade eden V10 şöyle söylemektedir: *“Ben Ankara da okudum bizim orada başkent olmasından dolayı da birçok yere geziler düzenlenirdi. Anıtkabir’e, eski TBMM binasına, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne, müzelere çok defa geziler düzenlemişti. Gezilerde mesela TBMM gezisinde yasama ve yürütme görevlerinin nasıl yapıldığını, hangi kurumların olduğu, milletvekillerinin görevlerini, yönetim birimlerimizi öğreniyorduk gittiğimiz geziler sonucunda”* ifadesiyle vatandaşlık eğitiminde yapılan gezilere vurgu yaparken aynı zamanda geziler sonucunda öğrendiklerini de ifade etmiştir. Dilekçe yazımı etkinliğini gerçekleştirdiğini ifade eden V35 şöyle söylemektedir: *“Bir de dilekçe yazmayı da öğrenmiştik hatta tüketici haklarına şikâyet dilekçesi yazmıştık. İşte marketten aldığımız bir ürün hatalı çıkmıştı bu sorunu market ile çözemeyince tüketici haklarına şikâyet dilekçesi yazmıştık. Hatta öğretmenimiz tarafından da kendisi tüketici haklarından bir çalışanmış gibi dilekçemize bir hafta sonra cevap vermişti sorunun çözümüne ilişkin“*. Seçim etkinliklerini gerçekleştirdiğini ifade eden V3 şöyle söylemektedir: *“Bu derste sınıf başkanı seçimleri yapardık mesela aday olanlar tahtaya çıkardı biz de kimin başkan olmasını istiyorsak kâğıtlara yazıp bir karton kutunun içine atardık sonra öğretmenimiz tarafından bu oylar sayılırdı”*. V1 öğrenci kulüplerine katılımı

ifade etmiştir. Bu durumu: “Kulüpler vardı Kızılay, sağlık, trafik, temizlik kulüplerimiz vardı bu kulüplerden istediğimiz birini seçerdik ve okulda o kulüp faaliyeti ile ilgili bir görev olduğu zaman gururla yerine getirirdik görevlerimizi. Mesela temizlik kolu bahçedeki çöpleri, yaprakları temizlerlerdi” şeklinde izah etmiştir. Kendi okul yıllarında vatandaşlık eğitimi ile ilgili yardım kampanyalarına katılımı ifade eden V13 şöyle söylemektedir: “Mesela direkt hatırladığım anı ben lisede okurken Bosna Savaşı vardı biz okulda bu savaştaki Bosnalı kardeşlerimize yardım kampanyası başlatmıştık ve yardım toplamıştık. Yani tabii ulaştı mı o paralar, ulaşmadı mı bilmiyoruz ama inşallah ulaşmıştır. Bizi çok etkilemişti bu savaş ve yardım etmemiz bizim vatandaşlık görevimizdi. Hatta Bosna’dan o soykırımdan kaçan bir öğrenci bizim okulumuza gelmişti bize o da anlatmıştı orada yaşananları çok etkilenmiştik biz. Aynı şekilde Hocalı Katliamı olmuştu biz lisedeyken ona da yardımda bulunmuştuk. Bizim kardeşlerimize yardım etmemiz vatandaşlık görevimizdi bizde elimizden geldiğince yardımda bulunuyorduk”.

Velilerin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde kendi öğrencilik yıllarında vatandaşlık eğitimi ile ilgili vatani sevmeyi, kurallara uymayı, vatandaşlık hak ve sorumluluklarını, saygılı olmayı öğrendikleri; okul gezileri ve dilekçe yazımı etkinliklerini uyguladıkları öne çıkmaktadır. Velilerin görüşlerinden anlaşılacağı üzere kendi öğrencilik yıllarında aldıkları vatandaşlık eğitimi düşüncelerini ve davranışlarını etkilediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.4. Velilerin vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında etkili olan derslere ilişkin görüşleri

Araştırma kapsamında velilere vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında etkili olan derslere ilişkin görüşleri sorulmuştur. Velilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen temalar ve kodlar Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9.

Vatandaşlık Bilincinin Kazandırılmasında Etkili Olan Derslere İlişkin Veli Görüşleri

Tema	Kod	f
Sosyal Bilgiler	Geçmişi öğretir	10
	Kültürü öğretir	6
	Değerleri öğretir	5
	Vatandaşlık hak ve sorumluluklarını öğretir	3
		24
Türkçe	İletişim becerileri kazandırır	4
	Erdemleri öğretir	3
	Milli marş ve bayrak sevgisini öğretir	3
		10
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	Değerleri öğretir	12
		12
Bağımsız Bir Ders Olmalıdır	Vatandaşlık eğitimi ayrı bir boyuttur	5
		5
Bütün Dersler Etkilidir	Vatandaşlık eğitiminde bütün öğretmenler sorumludur	4
		4
Dersler Etkili Değildir	Vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında aile etkilidir	2
		2

Tablo incelendiğinde veli görüşleri “Sosyal Bilgiler”, “Türkçe”, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi”, “bağımsız bir ders olmalıdır”, “bütün dersler etkilidir” ve “dersler etkili değildir” olmak üzere altı tema altında toplandığı görülmektedir. Velilerin birçoğu birden fazla söylemde bulunmuştur. Velilerden sosyal bilgiler temasına ilişkin olarak 10’nu “geçmişi öğretir”, 6’sı “kültürü öğretir” ve 3’ü ise “vatandaşlık hak ve sorumluluklarını öğretir” olarak ifade etmektedir.

Velilerden Türkçe temasına ilişkin olarak 4’ü “iletişim becerileri kazandırır”, 3’ü ise “erdemleri öğretir” olarak ifade etmektedir. Velilerden Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi temasına ilişkin olarak 12’si “değerleri öğretir” olarak belirtmektedir.

Velilerden bağımsız bir ders olmalıdır temasına ilişkin olarak 5’i “vatandaşlık eğitimi ayrı bir boyuttur” olarak ifade etmektedir. Velilerden bütün dersler etkilidir temasına ilişkin olarak 4’ü “vatandaşlık eğitiminde bütün öğretmenler sorumludur” olarak belirtmektedir.

Velilerden dersler etkili değildir temasına ilişkin olarak 2’si “vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında aile etkilidir” söyleminin belirtildiği görülmektedir.

Velilerle yapılan görüşler sonucunda vatandaşlık bilinci kazandırmada etkili olan derslerin başında Sosyal Bilgiler dersi gelmektedir. *“Sosyal Bilgiler dersi etkilidir. Çünkü çocukların öncelikle geçmişlerini bilmeleri gerekir çünkü geçmişini bilmeyen toplumlar bugününe ve geleceğine de sahip çıkamaz ve yön veremez o yüzden sosyal bilgiler dersi çok önemlidir. Geçmişte yapılan hatalara düşmemek için geçmişten ders çıkarabilmemiz ve geleceğimizi tayin edebilmemiz için bu dersin önemli olduğunu ve vatandaşlık bilinci oluşturmada gerekli olduğunu düşünüyorum”*(V21) ifadesiyle Sosyal Bilgiler dersinin geçmişi öğretmesine vurgu yapmıştır. V21’e göre vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında tarih bilgisinin etkisi vardır. Bir başka görüş ise Sosyal Bilgiler dersinin kültürü öğretmesidir. *“Sosyal bilgiler dersi ile verilebilir. Sosyal Bilgilerdeki kültür miras öğrenme alanı içinde çocuklar maddi ve manevi değerlerimizi, kültürümüzü, kültürel unsurlarımızı öğreniyorlar o yüzden bu dersin etkili olduğunu düşünüyorum”* (V7) ifadesiyle vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında kültürün etkisine vurgu yapmıştır. V7’in ifadelerinden anlaşıldığı üzere Sosyal Bilgiler dersinin öğrenme alanları hakkında bilgi sahibidir. V28 Sosyal Bilgiler dersinin değerleri öğretmesine vurgu yapmıştır. Ona göre: *“Sosyal bilgiler dersidir çünkü bu derste saygıyı, hoşgörüyü, yardımlaşmayı, vatan sevgisini, insanlara saygılı olmayı, eşit davranmayı, farklılıklar ile bir olmayı öğrenildiği için bu dersin etkili olduğunu düşünüyorum. Bir bireyin vatandaş olması için de bu değerlere sahip olması gerektiği için sosyal bilgiler dersinin daha etkili olduğunu düşünmekteyim. Ben iki kızımın da ders kitaplarına bakarım sosyal bilgiler ders kitaplarında hep manevi değerlerimize yönelik vatan sevgisi, aile birliği, saygı, sevgi gibi değerlerimizi konu alan bölümler, metinler mevcut o yüzden bu dersin etkili olduğunu düşünüyorum”* ifadesiyle değerler ile vatandaşlık bilincinin kazandırılacağını belirtmiştir. Sosyal Bilgiler dersinin vatandaşlık hak ve sorumluluklarını öğretmesine vurgu yapan V32 ise: *“Sosyal bilgiler dersi etkilidir çünkü bu derste vergi vermenin önemi, askerlik yapmanın önemi, askerliğin önemi, vatanın önemi, oy vermenin önemi, eğitim hakkını, sağlık hakkını, düşünce ve ifade hakkını yani vatandaşlık sorumluluklarımız ve haklarımızı öğrettiği için vatandaşlık bilincinin kazanılmasında sosyal bilgiler dersinin etkili olduğunu düşünüyorum”* ifadesiyle vatandaşlık bilincinin kazandırılması için hak ve sorumlulukların öğretilmesi gerektiğini belirtmiştir. V32’nin ifadelerinden anlaşılacağı üzere vatandaşlığı hak ve sorumluluk boyutunda görmektedir.

Vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında Türkçe dersinin etkili olduğunu düşünen V4: *“Türkçe dersinin olduğunu düşünüyorum. Sonuçta ilk başta insanların okuduğunu*

anlaması lazım, anladığını aktarması lazım, iyi konuşması lazım, karşısında bulunan kişiyi dinlemesi lazım, karşılıklı iletişimde iyi olması gereklidir. İyi konuşan bireylerin de iletişimi güçlü olur ve iyi vatandaşlar olurlar. İlk başta vatandaşlık eğitiminin temeli Türkçe dersinin olduğunu düşünüyorum” sözleri ile Türkçe dersinin iletişim becerileri kazandırmasına vurgu yapmıştır. Türkçe dersinin erdemleri öğretmesine vurgu yapan V19 ise *“Türkçe dersinde bu bilinç oluşturulur. Değerlerin, erdemlerin birçoğunu Türkçe dersi öğrettiği için işte vatan sevgisi, insanlara iyi, hoşgörülü davranmayı, insan sevgisini, yardımlaşmayı, dürüst olmayı öğrettiği için bu ders etkilidir diye düşünüyorum“* şeklinde izah etmiştir. V8 ise Türkçe dersinin milli marş ve bayrak sevgisi öğretmesine vurgu yapmıştır. Ona göre: *“Türkçe dersinin etkisi olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu derste bayrak sevgisini, bayrağın önemini ve İstiklal Marşını sevmeyi, İstiklal Marşının önemi öğretiliyor”* şeklinde ifade etmiştir.

Görüşme sürecinde ortaya çıkan görüşlerden birisi de vatandaşlık bilincinin oluşturulmasında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin etkili olduğudur. *“Aynı zamanda din kültürü dersi etkilidir bu derste de iyi insan olmayı, dürüst olmalı, adaletli olmayı, yardımsever olmayı, sabırlı olmayı öğrettiği için bu dersin etkili olduğunu düşünüyorum. Zaten bu özelliklere sahip insanların olduğu toplumlarda ne kötü insanlar ne de kötü vatandaşlar olacağını düşünmüyorum çünkü bizim dinimiz erdemli, ahlak sahibi insanlar olmamız için uğraşır bunları öğütler dürüst olmamız, yardımsever, hoşgörülü olmamız gerektiğini söyler. Zaten bunlara uyan böyle olan insanlarda vatanını sever, vatanına bağlı olur, vatanına ihanet etmez ve ideal vatandaşlar olur o yüzden din kültürü dersi çok etkilidir“*(V35) ifadesiyle değerlerin öğretilmesine vurgu yapmıştır. V35’e göre vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında değerlerin öğretimi önemlidir ve bunun için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi etkilidir.

Bir başka görüş ise vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında bağımsız bir ders olması gerektiğidir. *“Bizim zamanımızda vatandaşlık dersi vardı ben çok da etkili olduğunu düşünüyorum ama şu anda yok tekrar böyle bir ders olursa çok daha uygun olacağının düşünüyorum. Çünkü vatandaşlık tek başına bir boyut ve ekstra da bir dersinin olması gerektiği düşüncesindeyim ve bütün sınıf kademelerinde olması gerektiği düşüncesindeyim“*(V12) şeklinde ifade etmiştir. Benzer şekilde V25 de V12’nin görüşlerini destekleyen açıklamalarda bulunmuştur. *“Bence vatandaşlık ayrı bir ders olmalıdır. Mesela biz lise de vatandaşlık bilgisi dersi gördük bu dersin çok etkili ve uygun bir ders olduğunu düşünüyorum şu anda yok bu ders bence tekrardan farklı bir ders olarak*

da okullarda okutulması gerektiğini düşünüyorum. Bir de bizim zamanımızda olduğu gibi lise de değil de ortaokuldan itibaren bu dersin verilmesi gerekiyor. Çünkü lise çağındaki bir çocuğun artık belirli şeyleri öğrenmiş ve belirli düşüncelere sahiptir evet öğrendikleri aracılıyla bu düşünceleri değiştirebilir ama biz etkin vatandaşlar, bireyler yetiştirmek istiyorsak küçük yaşlardan itibaren bu eğitimin verilmesi gerektiğini düşünüyorum ailenin de desteği ile birlikte tabii. Çünkü ailenin desteği ilgisi olmadan da bir şeyler olmuyor maalesef çocuklar iyi eğitilemiyor. Vatandaşlık bilgisi dersinde nasıl vatandaş olmamız gerektiği, vatanımızı sevmememiz gerektiği, çalışkan, dürüst, yardımsever bireyler olmamız gerektiği anlatıldığı için iyi bir vatandaş olmamız bu ülke için çalışmamız ve vatandaşlık hak ve sorumluluklarımız anlatıldığı ve öğretildiği için tekrardan böyle bir ders olursa vatandaşlık bilinci oluşmasında etkili olabileceğini düşünüyorum“(V25) ifadesiyle vatandaşlık eğitimi ayrı bir boyuttur görüşüne vurgu yapmıştır. V25’ e göre vatandaşlık bilincinin kazandırılması için ayrı bir derse ihtiyaç vardır bunun nedeni ise vatandaşlık eğitiminin içeriği olarak belirtmektedir.

Vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında bütün derslerin etkili olduğunu düşünen V29 ise: “Bence belirli bir ders olmamalı yani her öğretmen kendi dersinde bunu çocuklara aşılamalıdır ne öğretmeni olursa olsun vatandaş olmayı, iyi insan, ahlaklı insan bu ülkeye faydalı vatandaşlar olmaları konusunda öğretmenler çocukları eğitmeliler. Yani bunu sosyal bilgiler öğretmeni de yapmalı, matematik öğretmeni de yapmalıdır. O konuda bütün öğretmenlerimiz bence eşit seviyede sorumludur. Her öğretmen kendi dersi, konusu kapsamında çocuklara vatandaşlık eğitimi vermeleri gerekli bence” ifadesiyle vatandaşlık eğitiminde bütün öğretmenler sorumludur söylemine vurgu yapmıştır.

Vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında derslerin etkili olmadığını düşünen V17:“ Yani bence bu eğitim evde aileler aracılıyla verilmelidir ben mesela okulun ekstra bir şey kattığını veya bir farkındalık oluşturduğunu düşünmüyorum veya ben bu eğitimi zaten verdiğim, öğütlediğim için okulun, derslerin ekstra bir katkısını göremiyorum “ ifadesiyle vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında aile etkilidir söylemine vurgu yapmıştır.

Velilerin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında Sosyal Bilgiler, Türkçe ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri öne çıkmaktadır. İkinci olarak ise bağımsız bir ders olması gerektiği görüşü hâkimdir. Velilerin görüşlerinden anlaşılacağı üzere Sosyal Bilgiler, Türkçe, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ve vatandaşlık eğitimi hakkında bilgi sahibi oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.5.Velilerin vatandaşlık eğitiminde çocuklara öğretilmesi gereken değer ve becerilere ilişkin görüşleri

Araştırma kapsamında velilere vatandaşlık eğitiminde çocuklara öğretilmesi gereken değer ve becerilere ilişkin görüşleri sorulmuştur. Velilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen temalar ve kodlar Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10.

Vatandaşlık Eğitiminde Çocuklara Öğretilmesi Gereken Değer ve Becerilere İlişkin Veli Görüşleri

Tema	Kod	f
Değerler	Saygı	23
	Sevgi	17
	Dürüstlük	8
	Adalet	5
	Vatanseverlik	4
	Merhamet	4
	Ahlak	4
	Yardımseverlik	3
	Sorumluluk	3
	Dini değerler	3
	Çalışkanlık	2
	Tasarruf	1
	Aile birliğine önem verme	1
	Özgüven	1
Temizlik	1	
		80
Beceriler	Eleştirel düşünme	10
	Empati	9
	Problem çözme	6
	Karar verme	5
	İletişim	2
	El becerileri	2
	Beceri öğretemeyiz	2
		36

Tablo 10’da vatandaşlık eğitiminde çocuklara öğretilmesi gereken değer ve becerilere ilişkin veli görüşleri yer almaktadır. Velilerin birçoğu birden fazla söylemde bulunmuştur. Tablo da görüldüğü gibi değerler teması altında velilerden 23’ü “saygı”, 8 ‘i “dürüstlük”, 4’ü “vatanseverlik”, 3’ü “dini değerler”, 2’si “çalışkanlık” ve 1’i ise “tasarruf” değerini ifade etmiştir.

Görüşme sonuçlarına göre beceriler teması altında velilerden 10’u “eleştirel düşünme”, 9’u “empati”, 5’i “karar verme” ve 2’si ise “iletişim” becerisini belirtmiştir. Velilerden 2’si ise beceriler temasına ilişkin olarak “beceri öğretemeyiz” söyleminde bulunmuştur. Veli görüşmeleri sonucunda her ne kadar vatandaşlık eğitiminde çocuklara öğretilmesi gereken beceriler nelerdir sorusu sorulmuş olsa da velilerin birkaçının vermiş oldukları cevapların (sorumluluk, adalet, saygı, ahlak) değerleri içerdiği belirlenmiştir.

Vatandaşlık eğitiminde öğretilmesi gereken değerlere ilişkin olarak saygı değerini vurgulayan V32 şöyle ifade etmektedir: *“Saygı değeri öğretilmelidir. Çünkü toplumumuzda saygı çok önemli bir değer ve gün geçtikçe de azalan bir değer. Çevremizde, haberlerde görüyoruz insanlar çok saygısızca davranıyorlar özellikle de yaşlılara, çalışanlara, sağlık çalışanlarına, kadınlara, çocuklara yapılan saygısızlıkları bu yüzden öncelikle bireylere saygı öğretilmelidir. Evet toplumda bazı şeyler çok zor olabilir ama biraz daha saygılı olabilirsek sanki her şey daha kolay ve güzel olabilir”*. Sevgi değerini vurgulayan V27 şöyle söylemektedir: *“Sevgi değeri öğretilmelidir çocuklara çünkü günümüzde baktığımda kız çocuğu olsun erkek çocuğu olsun sevgi görmediği için ya şiddet meyilli oluyor ya da o sevgiyi yanlış yerlerde yanlış insanlarda arıyor. Sonra da çocukların başlarına kötü şeyler geliyor ve toplumunun da düzeni bozuluyor, toplumsal sorunlar çıkıyor. O yüzden çocuklarımızı korumak için onların da iyi insanlar olmalarını sağlamak için öncelikle sevgi değerini kazanmaları gerekli çocukların”* ifadesiyle toplumsal düzenin sağlanması için sevgi değerinin gerekli olduğunu belirtmiştir. V29 ise dürüstlük değerini belirtmiştir. Ona göre: *“Dürüstlük öğretilmelidir. Yalan söylemenin kötü bir şey olduğu öğretilmelidir. Çünkü insanlar dürüst olursa gerisi gelir o insan iyi insan, iyi vatandaş olur toplumumuzdaki sorunların da çözüleceğini ve daha iyi bir toplum olacağımızı düşünüyorum”* şeklinde izah etmiştir. Vatanseverlik değerini belirten V2 şöyle söylemektedir: *“Vatanını sevmeyi öğretmeliyiz. Devletini, milletini, bayrağını, ülkesini sevmeyi öğretmemiz lazım çocuklara ve bunlara zarar verecek herhangi bir davranışta bulunmaması gerektiğini öğretmeliyiz”*.

V19 ise yardımseverlik değerini vurgulamıştır. Ona göre: "yardımlaşmayı öğretmeliyiz. Ülkemizde birçok doğal afet meydana geliyor işte deprem, sel gibi bu doğal afetlerde birbirimize yardım etmeliyiz. Yardım faaliyetlerine katılmamız ve çocuklarda bunları canlı örnekleri ile görmeli ve onlara da yardımlaşmayı öğretmeliyiz. Mesela şimdi ülkemiz çok zor günlerden geçiyor hatta dünya çok zor günlerden geçiyor bu zor zamanlarda birbirimize yardım etmeliyiz. Bu ülkede yaşayan herkes birbirinden sorumlu, hepimiz yardıma ihtiyacı olanlara yardım etmeliyiz. Bence çocuklar yardımlaşmayı öğrenmeliler ve daha da önemlisi bunu canlı örnekleriyle karşı karşıya kalmalılar ki gerçek olarak bunları yaşasınlar" şeklinde ifade etmiştir. V19 yardımseverlik değerini vurgularken aynı zamanda bu değerın nasıl kazandırılacağına ilişkin öneride de bulunmuştur. Veliler tarafından vurgulanan bir diğer değer ise çalışkanlıktır. "Çalışkanlık değerini öğretmeliyiz çünkü biz tembelliği seven bunu alışkanlık haline getiren çalışmaktan çok da hoşlanmayan bir toplumuz bu durumun aşılması lazım yani bizim ne iş yapıyorsak yapalım o işi severek yapmalıyız ve elimizden geldiği müddetçe iyi şekilde yapmalıyız, çalışkan olmalıyız. Mesela şimdi bir söz var işte şu sınava çalış iyi bir liseye gir rahat et veya üniversite sınavına çalış üniversiteye gir rahat edersin yani ben çocuklarıma evet iyi okullar size iyi bir gelecek sunar iyi bir yaşam sunar en önemlisi de sevdiğiniz işi yapmanıza vesile olur diye söylüyorum ama hiçbir zaman rahat edeceklerini söylemiyorum. Bu ülkenin evlatları her zaman çalışmalı, üretmeli o yüzden ben kızlarıma sınav yıllarında hani biraz daha rahat edebilsinler diye moral olsun diye söylüyorum ama akıllarının bir yerinde de her zaman çok çalışmaları gerektiğini ve çalışkanlığın hayatlarının bir parçası olması gerektiğini söylüyorum. Bence çocuklara çalışkanlık değeri öğretilmelidir" (V32). V18 ise tasarruf değerini vurgulamıştır. Ona göre: "İlk önce tasarruflu olmak öğretilmelidir çağımız tüketim çağı ve büyük bir hızla insanlar ellerindekini tüketiyorlar bu yiyecek, giyecek, enerji kaynakları, su kaynakları yani maddi şeylerde olabilir manevi şeyleri de çok çabuk tüketiyorlar böyle olmaması için çocuklara tasarrufu öğretmeliyiz. Çocuklar elinde bulunan eşyaların, kaynakların kıymetini bilmeliler. Elindekinin kıymetini bilen çocuklar, vatanının milletinin de kıymetini bilir çünkü elinde bulunanlara sınıksız sarılır çocuklar ve böyle de olmalılar ellerinde bulunanlara sınıksız sarılmalılar. O yüzden tasarrufu öğretmeliyiz". V18'e göre tasarruf değerinin öğretimi yaşanan zamanın gerekliliğidir. Özgüven değerinin öğretilmesi gerektiğini düşünen V30 ise bu durumu: "çocuklarda özgüven olmalıdır. Çocuklara özgüven verilmesi gerekir çünkü çocukların büyüğünde başaramayacağı bir şey yok eğer hayal kırıklıklarıyla çocuğu büyütürsen o çocuk bir adım geride olacak her zaman ben yapamam ki diyecek, cesaret edemeyecek devamlı ben

yapamam edemem deyip geri planda kalacak. Önce çocuklarda özgüven olacak ki çocuklar başarabileceklerine kendilerinin inanması gerekir. Sonrada o inançla iyi, yararlı vatandaşlar olacaklar” şeklinde ifade etmiştir.

Vatandaşlık eğitiminde öğretilmesi gereken becerilere ilişkin olarak eleştirel düşünme becerisini vurgulayan V4 şöyle söylemektedir: *”Beceri olarak düşünebilmelerini, yorumlayabilmelerini, eleştirel bakabilmenin öğretilmesi gerektiğini düşünüyorum. Mesela ben tartışma programı veya haberleri izlerken tek bir tarafın yaptığı haberleri izlemiyorum farklı açılardan veya farklı görüşlerden yapılan haberleri izleyip bir süzgeçten geçirip kimin ne kadar doğru veya yanlış olduğunu ifade ediyorum. Bunu evde sözlü olarak da dile getiriyorum. Çocuklarında aynı şekilde olaylara bakış açılarının bu şekilde olmasını isterim her iki tarafı da dinlesinler çünkü bir taraf mutlak doğru diğer taraf da mutlak yanlış değil iyi tarafları var kötü tarafları var bence çocuklara bu iyi tarafları ve kötü tarafları anlayabilme, düşünebilme ve yorumlayabilme becerileri kazandırmalıyız”.* Empati becerisini vurgulanan V2 şöyle ifade etmektedir: *”Beceri olarak ise de empati becerisine sahip olmalı çocuklar çünkü toplum olarak bencil olmaya, bireyci insanlar olmaya başlıyoruz, birbirimizi anlamıyoruz, anlamaya da çalışmıyoruz oda toplumsal birçok sorunu beraberinde getiriyor bunun önüne geçebilmek için empati becerisine sahip olmalıdır çocuklar”* ifadesiyle toplumsal düzenin sağlanması için empati becerisinin gerekliliğini belirtmiştir. V10 ise problem çözme becerisini vurgulamıştır. Ona göre: *”Beceri olarak da sorun çözebilmesi öğretilmelidir bir sorunla karşılaştığı zaman bir problem ile karşılaştığında kendi başına bu sorunların altından nasıl kalkabileceğinin öğretilmesi gerekir. Hayatta tecrübe etmesine de izin verilmesi gerekir. Kendi problemlerinin çözümü için uğraşması gerekir çocukların“.* V9 ise iletişim becerisini vurgulamıştır. Ona göre: *”Beceri olarak iletişim öğretilmelidir. İnsanların birbirleriyle iletişimi iyi olursa daha sağlıklı güzel nesiller yetişeceğini düşünüyorum çünkü insanların sorunu iletişim kuramamak, kavga ile bağırma ile insanlar iletişim kurduklarını sanıyor bunu çözebilirsek çocuklarımıza iletişimi öğretebilirsek daha iyi bir toplum olacağımızı düşünüyorum”.*

Vatandaşlık eğitiminde öğretilmesi gereken becerilere ilişkin olarak beceri öğretmeyiz görüşünü belirten V19 bu durumu: *”Beceri olarak bir şey öğretemeyiz biz çünkü çocuğun içinden gelecek her şey o yüzden bir şey öğretemeyiz. Kendi içinden kendi kendine öğrenecek çocuk biz tabii örnek olacağız ama yine yapanlar onlar olacak”* şeklinde ifade etmiştir. V19 becerilerin öğretilmeyeceğini düşünmektedir.

Vatandaşlık eğitiminde öğretilmesi gereken değer ve becerilere ilişkin veli görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde saygı, sevgi, dürüstlük, vatanseverlik değerleri; eleştirel düşünme, empati, problem çözme ve karar verme becerileri öne çıkmaktadır. Bu bağlamda velilerin vatandaşlık eğitiminde değer ve beceri öğretimini önemli gördükleri belirlenmiştir. Velilerin görüşlerinden anlaşılacağı üzere toplumsal düzenin sağlanması için değer ve becerilerin öğretilmesine önem verdikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.6. Velilerin vatandaşlık eğitiminde etkili olan unsurlara ilişkin görüşleri

Araştırma kapsamında velilere vatandaşlık eğitiminde etkili olan olumlu unsurlara ilişkin görüşleri sorulmuştur. Veliler vatandaşlık eğitiminde etkili olan olumlu unsurları aile (f=29), öğretmenler (f=9) ve arkadaş çevresi (f=5) olarak belirtmişlerdir. Veliler olumlu unsurların rol model alınmasından dolayı etkili olduklarını beyan etmişlerdir.

Veliler tarafından vatandaşlık eğitiminde etkili olan olumlu unsurlara ilişkin en fazla vurgulanan görüş ailedir. *“Anne ve babası etkilidir. Çünkü çocuk üzerinde anne babası etkilidir. Çocuklar ne öğrenirlerse anne ve babalarından öğrenirler. Mesela biz vatanımıza karşı olan sorumluluklarımızı yerine getiriyoruz işte vergimizi veriyoruz ve çocukların yanında bunu konuşuyoruz vergi vermenin öneminden bahsediyoruz çocuklarda bunları görüyorlar ve vatandaşlık bilinci oluştuğunu düşünüyorum ben. Sonra biz iş yerinde akşamları artan yemekleri kimsesizlere, parası olmayan kişilere dağıtıyoruz. Aynı şekilde ben mahallede de böyle kimsesizler veya yoksul kişiler varsa onlar içinde iş yerinden yemek getiriyorum çocuklarda bunu görüyorlar. Onlarda biz de gelelim baba senle birlikte diyorlar. Kendileri de böyle birilerini görünce baba şu mahallede böyle bir teyze var ona da yemek bırakalım diyorlar. Aynı zaman da sokakta kedi, köpek görünce de onlara da evden yemek götürüyorlar bu konuda yardımsever ve merhametli çocuklarım var bu da bizden bu şekilde gördükleri için bu özelliklere sahip olduklarını düşünüyorum“*(V6) ifadesiyle vatandaşlık eğitiminde ailelerin rol model alınmasının olumlu unsur olduğunu belirtmiştir.

Veliler tarafından vurgulanan bir diğer görüş ise öğretmenlerdir. *“Öğretmenleri etkilidir. Ailesi de etkili evet ama karakterli insan olmaları konusunda, iyi vatandaşlar olmaları konusunda vatandaşlık eğitiminde öğretmenlerin daha etkili olduğunu düşünüyorum. Çünkü öğretmenler çocuklara iyiyi, doğruyu, güzeli öğretirler benim çocuklarımın da*

öğretmenleri son derece iyi ve düzgün insanlar o yüzden çocuklar üzerindeki etkileri çok fazla oluyor. Çocuklar öğretmenlerini dinledikleri için, öğretmenlerinin yaptıklarını yaptıkları için öğretmenlerinin etkili olduğunu düşünüyorum. Benim de öğretmenlerim çok iyi insanlardı yani benim okumam da bir meslek sahibi olmamda, iyi insan olmamda tarihimi sevmemde, vatanımı ve bayrağımı sevmemde ortaokul ve lise öğretmenlerimin çok etkili olduğunu ve benim düşünce yapımı oluşturduklarını düşünüyorum çünkü ben öğretmenlerimi örnek alıyordum bu yüzden öğretmenleri etkilidir”(V34) ifadesiyle vatandaşlık eğitiminde öğretmenlerin rol model alınmasının olumlu unsur olduğunu belirtmiştir. V34 bu ifadeleriyle öğretmenlerin, çocukların düşünce ve davranışlarını daha çok etkilediğini vurgulamıştır.

Velilerin vatandaşlık eğitiminde etkili olan olumlu unsurlara ilişkin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde ailenin rol model alınması görüşü öne çıkmaktadır. Velilerin görüşlerinden anlaşılmaktadır ki çocukların çevresindeki olumlu örnekler, vatandaşlık eğitimi için olumlu unsur olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Görüşme sürecinde velilere vatandaşlık eğitiminde etkili olan olumsuz unsurlar sorulmuştur. Velilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen temalar ve kodlar Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11.

Vatandaşlık Eğitiminde Etkili Olan Olumsuz Unsurlara İlişkin Veli Görüşleri

Tema	Kod	Alt Kod	f
Çevre	Aile	Olumsuz rol model olması	17
	Arkadaş çevresi	Olumsuz rol model olması	10
	Öğretmenler	Olumsuz rol model olması	3
	Çevredeki diğer insanlar	Olumsuz rol model olması	3
		Farklı düşünce yapısı	3
			36
Sosyal Medya		Olumsuz rol model olması	9
		Doğru bilgi vermemesi	3
			12

Tabloda görüldüğü gibi velilerin görüşleri “çevre” ve “sosyal medya“ olmak üzere iki tema altında toplanmaktadır. Elde edilen görüşme sonuçlarına göre veliler çevreyi; aile, arkadaş çevresi, öğretmenler ve çevredeki diğer insanlar olarak belirtmişlerdir. Vatandaşlık

eğitiminde çevrenin olumsuz unsur olduğunu belirten velilerin birçoğu “olumsuz rol model olması” söylemini ifade etmişlerdir. 3’ü ise çevredeki diğer insanların “farklı düşünce yapısı” olarak belirtmişlerdir. Sosyal medya temasına ilişkin olarak ise 9’u “olumsuz rol model olması”, 3’ü ise “doğru bilgi vermemesi” söylemini belirtmiştir.

Vatandaşlık eğitiminde etkili olan olumsuz unsurlara ilişkin olarak çevre teması altında ailelerin olumsuz rol model olması görüşünü ifade eden V25 şöyle söylemektedir: *”Yine ailesidir, çevresidir aslında çocuğun. Çünkü çocuklar birer fotoğraf makinesi gibi çevreden, aileden ne görüyorsa, aile çevresine nasıl davranıyorsa çocuk da annem babam böyle davranıyor o zaman bu doğrudur deyip o da aynı şekilde davranacaktır. Eğer aile iyi insanlar değilse, vatanını, milletini sevmiyorsa bu ülkeyi kötülüyorsa, çevreyi kirletiyorsa, devlet malına zarar veriyorsa, kaçak elektrik kullanıyorsa çocuk da aynı şekilde davranacak bu yüzden de kötü vatandaşlar bireyler yetişmiş olur böyle ailelerin elinde. Şimdi bir baba hırsızlık yaparsa ve çocuğuna hırsızlık yapma derse çocuk bunu ciddiye almaz ki babası ne yapıyorsa çocuk da aynısını yapacaktır. Kötü olduğunu bile bile aynısını yapacaktır. Çünkü annem babam yapıyor elbet bu doğrudur diyecek çocuklar o yüzden ailenin davranışları etkili olduğunu düşünüyorum“.*

Veliler tarafından vurgulanan bir diğer görüş ise arkadaş çevresidir. *“Arkadaşları etkilidir. Çünkü çevre kötü maalesef yani aile çevresine belirli bir yere kadar müdahale edebiliyoruz ama arkadaş çevresine maalesef müdahale edemiyoruz. Çocuklarda arkadaşlarını örnek aldıkları için gördüklerini ve duyduklarını unutmadıkları için arkadaş çevresinden hakaret etmeyi, bencil olmayı, saygısızlığı, adaletsizliği, haksızlığı, çevresine zarar vermeyi, insanları kırarak konuşmayı çevresindeki arkadaşlarından öğreniyorlar. Çocuğun çevresinde gördüğü arkadaşları yerlere çöp atıyorsa sen çocuğunu ne kadar uyarırsan uyar bir yerde çocuk çevresinden gördüklerini uyguluyor. Çevresindeki kişiler kalp kırarak düşüncesizce konuşuyorsa çocuk da bunu gördüğü için oda insanlarla edepsizce saygısızca konuşabiliyor çünkü çocuklar fotokopi gibi gördüklerini hafızaya alıyorlar o yüzden çocukların üzerinde olumsuz etkileyen unsur arkadaşlarıdır“ (V27)* ifadesiyle vatandaşlık eğitiminde arkadaş çevresinin örnek alınmasının olumsuz unsur olduğu belirtmiştir.

Veliler tarafından vurgulanan bir diğer görüş ise öğretmenlerdir. *”Öğretmenleri ve çevreden öğrenir. Çünkü çocuklar belirli bir yaştan sonra öğretmenleriyle beraberler ve onlar ne diyorsa onu yapıyorlar onları örnek alıyorlar. Öğretmenlerin düşünceleri, görüşleri, davranışları da etkilidir yani vatanını, milletini sevmeyen, Atatürk’ü sevmeyen bir öğretmen aynı şekilde çocuklara da bunu empoze etmeye çalışacaktır. Yani çalışmasa*

bile bir yerde mutlaka sözleri ve davranışlarıyla bunun belli edecek ve çocuklara bunu empoze edecektir. O yüzden öğretmenlerin tutumları ve düşünceleri çok önemli çünkü çocuklar öğretmenlerini örnek alırlar”(V23) ifadesiyle vatandaşlık eğitiminde öğretmenlerin örnek alınmasının olumsuz unsur olduğunu belirtmiştir.

Veliler tarafından vurgulanan bir diğer görüş ise sosyal medyadır. *“Sosyal medya olumsuz unsurlar arasında. Mesela Youtube de farklı, değişik insanlar görüyor onlara özeniyor onlar gibi olmak istiyor. Çünkü ergenlik çağındalar ve onları kendilerine örnek alıyorlar. Kim ne yaptıysa onu yapmaya çalışıyorlar. Bu sosyal medya fenomenleri de abuk sabuk terbiyesiz, ahlaksız şeyler yapıyorlar çocuklarda bunlara özeniyor hayatı böyle zannediyorlar ve onlarda bu şekilde bir hayat sürmek istiyorlar. Eskiden çocuklara sorduğumuzda ne olacaksın diye öğretmen, doktor, avukat olmak istiyorlardı şimdi youtube fenomeni olmak istiyorlar. Çünkü bu kişiler geziyor para kazanıyorlar çocuklarda böyle bir hayat istiyor. O yüzden sosyal medya çocukların üzerinde etkili olumsuz unsurlar arasındadır”(V9)* ifadesiyle vatandaşlık eğitiminde sosyal medyada görülen kişilerin örnek alınmasının olumsuz unsur olduğunu belirtmiştir.

Velilerin vatandaşlık eğitiminde etkili olan olumsuz unsurlara ilişkin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde aile, arkadaş çevresi ve sosyal medyanın çocuklara olumsuz rol model olması görüşü öne çıkmaktadır. Velilerin görüşlerinden anlaşılacağı üzere çocukların çevresindeki olumsuz örnekler, vatandaşlık eğitimi için olumsuz unsur olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde velilerin vatandaşlık eğitiminde etkili olan olumlu ve olumsuz unsurlara ilişkin görüşleri benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda veliler aileleri vatandaşlık eğitiminde etkili olarak görmektedir. Burada göze çarpan farklılık ise velilerin arkadaş çevresini ve sosyal medyayı vatandaşlık eğitiminde olumsuz unsur olarak fazlaca belirtmeleridir. Bunun nedeni olarak ise velilerin, arkadaş çevresi ve sosyal medyada çocuklara olumsuz örnek olacak kişilerin daha fazla bulunmasından kaynaklı olduğu görüşünde olmalarıdır. Velilerin görüşlerinden anlaşıldığı üzere vatandaşlık eğitiminin sosyal öğrenme yoluyla gerçekleştirildiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.7. Velilerin vatandaşlık eğitiminde sorumlu olma durumlarına ilişkin görüşleri

Araştırma kapsamında velilere vatandaşlık eğitiminde sorumlu olma durumlarına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Velilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen temalar ve kodlar Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12.

Vatandaşlık Eğitiminde Evde/Okuldaki Sorumluluklarına İlişkin Veli Görüşleri

Tema	Kod	f	
Sorumlu Hissediyorum (f=35)	Evde	Rol model olmak	22
		Öğütler vermek	17
		Kontrol etmek	2
			41
	Okulda	Okuldaki etkinliklere katılmak (seminerler, kermesler, sosyal sorumluluk projeleri)	28
		Davranışlarını ve derslerini takip etmek	26
Okul ile iş birliği yapmak		2	
		56	

Velilerden elde edilen görüşme sonuçlarına göre veliler kendilerini vatandaşlık eğitiminde sorumlu hissettikleri belirtmişlerdir (f=35). Velilerden evdeki sorumluluklarına ilişkin olarak 22’si “rol model olmak”, 17’si “öğütler vermek” , 2’si ise “kontrol etmek” olarak ifade etmişlerdir. Velilerden okuldaki sorumluluklarına ilişkin olarak 28’i “okuldaki etkinliklere katılmak”, 26’sı “davranışlarını ve derslerini takip etmek” ve 2’si ise “okul ile işbirliği yapmak” olarak belirtmişlerdir.

Veliler tarafından vatandaşlık eğitiminde evdeki sorumluluklarına ilişkin en fazla vurgulanan görüş rol model olmaktır. “*Tabi ki de sorumlu hissediyorum hatta bu eğitimde en çok sorumluluk bana ait. Çünkü çocuklar ilk başta bizleri yani anne babalarını idol, rehber, rol model olarak alıyorlar o yüzden onlara örnek olmak için biz iyi bir vatandaş olalım ki çocuklarımız da iyi birer vatandaş olsunlar. Atalarımız ne demiş armut dibine düşer vatanını seven anne babanın çocukları da vatanını sevecektir veya kurallara uyan anne babanın çocukları da kurallara uyacaktır çünkü çocuklar sünger gibidir ne verirsene onu çekerler sen çocuğa iyi vatandaşlık örnekleri gösterirsen çocuklarda iyi vatandaşlar*

olurlar“ (V1). *“Evet, sorumluyum ben bir baba olarak iki çocuğuma da örnek olmalıyım, rol model olmalıyım. Sadece okulla olmaz çünkü bu iş hatta okullardan önce ebeveynlerinde çocukların üzerinde daha büyük sorumlulukları var, daha dikkatli olmalılar. Mesela bir baba bayrağa, İstiklal Marşına saygı duyuyorsa çocuk da saygı duyar, marş okuduğunda ayağa kalkar, saygı durumunda bulunursa çocukları da bunu görür ve onlarda bayrağa, İstiklal Marşına saygı duyarlar. Bir baba bunu yapmazsa çocukları da yapmayacaktır nasıl olsa babam yapmıyordu bir önemi yok diyecektir. Hatta bunun yanlış bir davranış olduğunu bilse bile babam da böyle yapıyordu ne olacak sanki deyip bahaneler bulacaktır kendine”*(V14). Veliler bu ifadeleriyle vatandaşlık eğitiminde rol model olmanın önemine vurgu yapmışlardır.

Veliler tarafından vurgulanan bir diğer görüş ise öğütler vermektir. *“Evet, sorumluyum benim sorumluluğum çocuklarımın davranışlarını gözlemlemek bunun sonucunda kötü olan veya yanlış olan davranışları konusunda çocuklarımı uyarmak ve doğrusunu anlatmak doğruya yönlendirmek onları. Öğütler vermek, doğruyu yanlış göstermek söylemek benim evdeki sorumluluklarım. Mesela çocuklarım kurallara uymadığında veya böyle bir davranış sergilediğinde hemen onları uyarıyorum veya sorumluluklarını yerine getirmediğinde veya çevrelerinde bulunan birine saygısız davrandıklarında hemen çocuklarıma öğütler veriyorum. Yaptıklarının yanlış olduğunu söylüyorum”*(V32) şeklinde izah etmiştir.

Veliler tarafından vurgulanan bir diğer görüş ise kontrol etmektir. *“Evet, sorumluyum çünkü çocuklar başka şeylere veya başka kişilere yönlenebilir, örnek alabilirler o yüzden ben olabilince çocukları kontrol etmeliyim. Çocuklar bir sudur ve ben suyun önünü açtığımda çok yayılacaktır, ellerimin içinde akıp gidecektir bunu engelleme için onları iyiye, güzele, doğruya yönlendirebilmek için, karakterlerini koruyabilmek için her zaman kontrollü davranmalıyım. Ben çocuklarımı her zaman takip ederim, kontrol ederim nereye gidiyorlar, kim ile arkadaş oldular, arkadaşları nasıl insanlar benim bunları bilmem lazım. Çünkü çevre kötü ve çocuklar kötü davranışları çevreden öğreniyorlar o yüzden çocukların iyi vatandaşlar olmalarını sağlamak için kontrollü davranmalıyım”*(V11) ifadesiyle çevrenin olumsuz örnek olmasından dolayı çocuğunu kontrol etmekle kendini sorumlu hissettiğini izah etmiştir. V11 çocuğunu kontrol ederek onun karakterini de koruyacağını belirtmiştir. Velinin bu ifadelerinden hareketle karakter eğitimi ile vatandaşlık eğitimi arasında bir ilişki kurduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Vatandaşlık eğitiminde okuldaki sorumluluklarına ilişkin olarak kendisini okuldaki etkinliklere katılmakla sorumlu hisseden V3 düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir: *“Okuldaki sorumluluklarım ise okul aile birliğinin çeşitli faaliyetleri oluyor mesela yoksul, maddi durumu iyi olmayan çocuklara kitap yardımı, kıyafet yardımı yapılıyor. İsteyen velilerden bir miktar para toplanıp bu ihtiyaç sahibi çocuklara yardım ediliyor veya ihtiyacı olan başka okuldaki öğrencilere veya velilerine yardımlarda bulunuluyor. Biz bunları yaparken çocuklara haber vermeden yapmaya çalışıyorduk işte çocuklar yanlış bir zamanda konuşurlar arkadaşları rencide olur diye ama çocuklar bu yapılan yardımı anlıyorlar ve o arkadaşlarına hiçbir şey hissettirmeden yine arkadaşlıklarını devam ediyorlar bu davranışları benim çok hoşuma gidiyor. Onlarda bu şekilde yardıma ihtiyacı olan insanlara yardım edilmesi gerektiğinin bizim bir görevimiz olduğunu fark ediyorlar ve örnek alıyorlar. Çocukların yardımseverlik ve saygı değerlerini geliştirdiği için ve çocuklarda vatandaşlık bilinci oluşturduğu için bu yardım faaliyetlerinin önemli olduğunu düşünüyorum. Bunun dışında okulda bazı seminerler yapılıyor, konferanslar veriliyor bunlara katılıyorum zararlı madde kullanımı ile ilgili dikkat etmemiz gereken şeyler konusunda bilgilendirme seminerleri veriliyor. Bunlara olabildiğince çocuklarla beraber katılmaya çalışıyoruz. Çocukların vatandaş olarak yetişmeleri için sağlıklı olmaları ve kötü alışkanlıklarını olmaması gerekir bu yüzden hem veliler hem de çocukların kötü alışkanlıklar konusunda bilgilendirilmeleri gerekir. Bizde okulda yapılan bu seminerlere katılıyoruz”.* V3’e göre okuldaki etkinliklere katılım göstererek hem çocuklarda değer öğretimi sağlanmakta hem de vatandaşlık bilinci gelişmektedir.

Veliler tarafından vurgulanan bir diğer görüş ise çocukların okuldaki davranışlarını ve derslerini takip etmektir. *“Okuldaki sorumluluğum ise çocuğumun notlarını davranışlarını takip ediyorum ama ona çok belli etmeden takip ediyoruz. Mesela takip ederken de sayısal değerler üzerinden değil işte yüz aldı sınıfta birinci oldu şeklinde değil de öğrendikleri işledikleri konulardaki soruları yapabilmiş veya yapamadıysa niye yapamadığı konu eksikliği üzerine yoğunlaşıyoruz eksikleri konusunda da özel ders aldırıyoruz. Çok notlarında takılan ebeveynler değiliz. Çocuğumuzun davranışlarını da sürekli takip ediyoruz sürekli öğretmenleriyle, rehber öğretmeni ile görüşmekteyiz”*(V17).

Veliler tarafından vurgulanan bir diğer görüş ise okul ile iş birliği yapmaktır. *“Okuldaki sorumluluğum ise ben zaten okul aile birliği yönetiminde üyeyim ve okul ile iş birliği halindeyim. Çünkü çocukların eğitiminde anne babanın etkisi kadar öğretmenlerinde, okulunda etkisi çok büyüktür o yüzden her konuda öğretmenleri ile iş birliği halinde*

olmalıyız. Okula ilgili bir eksik olduğunda veya yapılması gereken bir şey olduğunda eşim veya ben her zaman elimizden geleni yapmaktayız. Çocuklarımın gelecekte çalışkan, başarılı, sorumluluk sahibi vatandaşlar olmaları için okul ile iş birliği yaparak çocuklarımı yetiştirmekteyim. Okul aile birliği olarak da okulda genel ihtiyaçlar oluyor devlet bir kısmını karşılıyor ama karşılayamadığı bir kısmını işte derste kullanılacak materyaller olsun, derste kullanacak araç gereçleri olsun bunları temin etmeye çalışıyoruz. İşte okula kamera aldık çünkü bu çocuklar ergenlikteler ve aralarında akran zorbalığı, şiddet olayları görülebiliyor bunları önlemek için hem de böyle çocuklar varsa bunları tespit edip bir an önce gerekli önlemleri, tedbirleri ve eğitimleri verebilmek için yapmış olduğumuz bir şeydi” (V34).

Vatandaşlık eğitiminde evde ve okuldaki sorumluluklarına ilişkin veli görüşleri değerlendirildiğinde rol model olmak ve öğütler vermek evdeki; okuldaki etkinliklere katılmak ve davranışları ve derslerini takip etmek okuldaki sorumlulukları olarak öne çıkmaktadır. Buradan da anlaşıldığı üzere veliler vatandaşlık eğitiminde kendilerini sorumlu hissettikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.8. Velilerin vatandaşlık eğitimini çocuklarının davranışlarında gözleme durumlarına ilişkin görüşleri

Araştırma kapsamında velilere çocuklarına verilen vatandaşlık eğitimini davranışlarında gözleme durumlarına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Velilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen temalar ve kodlar Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13.

Vatandaşlık Eğitimini Çocuklarının Davranışlarında Gözleme Durumlarına İlişkin Veli Görüşleri

Tema	Kod	f
Davranışlarında Gözlemliyorum	Çevresine karşı saygılı	15
	Vatansever	11
	Yardımsever	10
	Kurallara uyan	9
	Sorumluluklarını yerine getiren	4
	Merhametli	4
	Dürüst	3
	Kendinin ve başkalarının haklarını savunan	2
	Çevresini temiz tutan	2
	Empati ve hoşgörü sahibi	1
Araştırma ve karar verme becerilerine sahip	1	
		62
Davranışlarında Gözlemlemiyorum	Yaşları küçük	2
		2

Tablo da velilerin çocuklarına verilen vatandaşlık eğitimini davranışlarında gözleme durumuna ilişkin görüşleri yer almaktadır. Araştırmaya katılan 35 veliden 33'ü davranışlarında gözlemledikleri belirtmişlerdir. Gözlenen davranışlar sorulduğunda ise 15'i "çevresine karşı saygılı", 10'u "yardımsever", 9'u "kurallara uyan", 4'ü "sorumluluklarını yerine getiren", 2'si "çevresini temiz tutan", 1'i ise "empati ve hoşgörü sahibi" olarak ifade etmiştir. Araştırmaya katılan 2 veli ise davranışlarında gözlemediğini ifade etmiştir. Nedenini ise "yaşları küçük" olarak belirtmiştir.

Çocuklarını çevresine karşı saygılı olarak gözlemleyen V20 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "Evet, gözlemliyorum mesela etrafında bulunan bizlere yani ailesine, akrabalarına, çevresine karşı olan davranışlarını takip etmekteyim ve gözlemliyorum saygılı, büyüğünü, küçüğünü bilen çocuklar her ikisi de etrafında bulunan kişilere saygılılar". Çocuklarını vatansever olarak gözlemleyen V22 şu şekilde ifade etmektedir: "Evet, gözlemlemekteyim vatan sevgileri var bu ülkenin nasıl kurulduğunu ne bedeller ödendiğinin farkındalar bu ülkenin kolay kazılmadığının farkındalar o yüzden bütün milli bayramlara özenle ve titizlikle hazırlanıp kutlama yerlerine ellerinde bayraklarla gitmekte sözde değil özünde de bu bayramların bilincinde olduklarını ve bu bayramlara büyük önem verdiklerini, vatanlarını sevdiklerini gözlemlemekteyim". Çocuklarının

sorumluluklarını yerine getirdiğini gözlemleyen V11 şu sözlerle ifade etmektedir: “Evet, gözlemlemekteyim mesela benim çocuklarım sorumluluk sahibi kişilerdir. Her konuda sorumluluklarını bilirler ve yerine getirirler. Mesela evdeki sorumluluklarını yerine getirirler, okuldaki öğrenci olarak sorumluluklarını yerine getirirler. Ben çocuklarıma alışveriş yapmayı, parayı nasıl harcamaları gerektiğini, kiloyu bilmiyorlarsa bile tane olarak alışveriş yapmalarını öğretmişimdir. Çünkü bunlarda aslında çocukların sorumlulukları çocukların bunları da öğrenmeleri gerekir. Nerede birikim yapıp, nerede bir şeyler alacaklarını öğretmişimdir hep ona göre davranır çocuklarım. Sorumluluklarını bilirler ve sorumluluklarını yerine getirirler”. V4 ise çocuklarının kendinin ve başlarının haklarını savunduğunu ve araştırma, karar verme becerilerine sahip olduğunu gözlemlemektedir. “Evet, gözlemlemekteyim araştırma ve karar verme becerilerini gözlemlemekteyim, mesela bir kitap alacak veya bir film izleyecek hemen o kitap veya film hakkında araştırma yapmaya başlıyor onu düşünüyor ve sonun da o kitabı almaya veya filmi izlemeye karar veriyor. Sosyal medyada karşısında bir tane bilgi çıktı veya bir haber çıktı mesela o haberi araştırıyor, başka kaynaklardan bakıyor sonra o bilgi konusunda karar veriyor doğru veya yanlış olduğuna. Bunun bilincinde çocuklar böyle olmalarını hem ben öğütüyorum hem de davranışlarımla gösteriyorum. Çocuklara öğrettiklerimi davranışlarında gözlemliyorum. Mesela çocuklarım yine hem kendi haklarını biliyor sahip oldukları hakların farkındalar ve kendini savunuyorlar hem de arkadaşları da haksızlığa uğradığında onların yanında oluyorlar ve arkadaşlarının da haklarını savunuyorlar bunu hem görüyorum hem de arkadaşları ve çevresinden geri bildirimler de alıyorum”(V4). Çocuklarının çevreyi temiz tuttuğunu gözlemleyen V27 şöyle ifade etmektedir: “Evet, gözlemlemekteyim mesela oğlum aynı zamanda çevresine karşı çok temiz, doğayı koruyan bir çocuk çevresini kirletmiyor, yerlere çöp atmıyor, buna çok önem veriyor ve dikkat ediyor. Çöp kutusu yoksa bile bulunduğu yerde çöp kutusunu görene kadar elinde bekletiyor çöplerini. Bizim öğütlerimizi, öğretmenlerinin öğrettiklerini hayatlarında uyguladıklarını gözlemlemekteyim”. Çocuklarının empati ve hoşgörü sahibi olduğunu gözlemleyen V3 bu durumu: “Evet, gözlemlemekteyim zaten okuldaki arkadaşlarına olan davranışlarından, öğretmenine olan davranışlarından haberdarım ve öğretmenlerinden de bizzat geri dönüşlerde alıyorum, etraftan da aynı şekilde. Empati sahibi ve hoşgörülü çocuklar olduğunu hem gözlemlemekteyim hem de başkalarından da duymaktayım. Mesela benim küçük oğlum okulda arkadaşıyla top oynarken bir kaza geçirdi dili kesildi ve dikiş atmak zorunda kaldı doktorlar. Eve geldiğimizde ben arkadaşın nasıl top oynuyor diye söyleniyordum benim oğlum canı o kadar yanmasına rağmen anne

öyle deme zaten arkadaşımda çok üzülür benden daha çok panik yaptı çok korktu dedi hemen arkadaşının yaptığı yanlıştan dolayı pişman olduğunu dile getirip onu savundu. Bu durumda da empati sahibi olması, istemeden kazaların olabileceğini ve bu durumlara karşı hoşgörülü olduğu bilmek beni mutlu etti” şeklinde ifade etmektedir.

V28 ise çocuklarına verilen vatandaşlık eğitimini davranışlarında gözlemlememektedir. Ona göre: “*Yani daha çocuklar o yüzden vatanına karşı, milletine karşı, vatandaşlık olarak görevlerini sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini ilerleyen yaşlarda gözlemleyeceğiz daha bunun için erken gözlemlemekteyim ben”* ifadesiyle davranışlarında gözlemleme nedenini çocukların yaşlarının küçük olması şeklinde izah etmiştir. V28’in ifadelerinden anlaşılacağı üzere vatandaşlığı görev ve sorumluluk olarak algılamaktadır. Bundan dolayı çocukların davranışlarında gözlemlemediğini anlaşılmaktadır.

Velilerin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde çocuklarına verilen vatandaşlık eğitimini çocuklarının davranışlarında gözlemledikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Gözlemlenen davranışlarda ise çevresine karşı saygılı, vatansever, yardımsever, kurallara uyan ve sorumluluklarını yerine getiren söylemleri öne çıkmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere velilerin çocuklarının sahip olmasını istedikleri vatandaşlık özellikleri ile davranışlarında gözlemledikleri vatandaşlık özellikleri benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda söylenebilir ki çocukların vatandaş olarak yetiştirilmesinde ailelerin görüş ve istekleri de önemlidir.

4.9. Velilerin vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunlar ve sorunların çözümlerine ilişkin görüşleri

Araştırma kapsamında velilere vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunlar ve sorunların çözümüne ilişkin görüşleri sorulmuştur. Velilerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen temalar ve kodlar Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14.

Vatandaşlık Eğitiminde Yaşanılan Sorunlar ve Sorunların Çözümlerine İlişkin Veli Görüşleri

Sorunlar	Çözüm Önerileri	f
Çevrenin Olumsuz Rol Model Olması	Öğütler vermek	15
	Vatandaşlık eğitimi verilmelidir	9
	Kontrol etmek	4
	Çevreyi değiştirmek	2
	Sosyal etkinliklere yönlendirmek	2
		32
Sosyal Medyanın Olumsuz Rol Model Olması	Bilinçli kullanımı öğretmek	7
		7

Araştırmaya katılan veliler vatandaşlık eğitiminde sorunların yaşadığını belirtmişlerdir (f=35). Yaşanılan sorunlar sorulduğunda ise “çevrenin olumsuz rol model olması” ve “sosyal medyanın olumsuz rol model olması” olarak iki tema altında toplandığını ifade etmişlerdir. Çevrenin olumsuz rol model olması sorununun çözümüne ilişkin olarak velilerden 15’i “öğütler vermek”, 9’u “vatandaşlık eğitimi verilmelidir” , 4’ü “kontrol etmek” , 2’si “çevreyi değiştirmek” , 2’si “sosyal etkinliklere yönlendirmek” olarak cevap vermişlerdir.

Velilerden ele edilen görüşme sonuçlarına göre vatandaşlık eğitiminde yaşanan bir diğer sorun sosyal medyanın olumsuz rol model olmasıdır. Sorunun çözümüne ilişkin olarak velilerden 7’si ise “bilinçli kullanımını öğretmek” olarak ifade etmiştir.

Vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunun çevrenin olumsuz rol model olması olduğunu ve çözüm önerisinin de öğütler vermek olduğunu V6 şöyle ifade etmektedir: “*Arkadaşları bir sorundur. Arkadaşlarının düşünceleri, davranışları sorundur. Çünkü ne kadar kötü şeyler varsa çocuklar çevreden öğreniyorlar, çevreyi örnek alıyorlar çözüm olarak da çocuklarla öğütler vererek bu sorunlara çözüm olacağını düşünüyorum. Çünkü ergenlik çağındaki çocuklar da arkadaşları çok önemli olabiliyor hatta bazı zamanlarda ailelerinden bile öne koyabiliyorlar arkadaşlarını. Çocuklara ters tepkiler verirsek veya bu çocuklar ile arkadaşlık etme dersek daha ters tepki yaratabilir ailelerinden uzaklaşabilirler o yüzden çocukları anlayışlı bir şekilde dinleyip uygun bir üslupla öğütler vererek iyiyi, kötüyü anlatmamız gerekir. Böyle yapmalısın veya yapmamalısın diyerek öğütler vermek kendi*

hayatımızdan örnekler anlatarak ögütler vermek çözüm yoludur. Bu şekilde hem çocuklarımızı korumuş oluruz hem de sorunları çözmüş oluruz diye düşünüyorum”.

Çözüm önerisi olarak vatandaşlık eğitiminin verilmesi gerektiğini ifade eden V13 şöyle belirtmektedir: “Çevresinde olan arkadaşları bir sorundur onları örnek almaları bir sorundur. Bence çözüm önerisi olarak çocukları daha küçük yaştan başlayarak ve ilerleyen yaşlarda da devam ederek vatandaşlık eğitimi verilmelidir bu bilinç, vatan sevgisi, millet sevgisini aşılmalıyız ki ileride bu gibi vatanını sevmeyen kişiler ile karşı karşıya kaldığında bunların düşünceleri yanlış doğru değil diyebilsinler. Zaten bu bilinçle yetişen çocuklar o düşüncede olan kişilerle arkadaşlık kurmaz, karşısına çıktığında ise o kişileri örnek almaz. O yüzden çözüm önerisi olarak çocukların vatan sevgisi ile büyümeleri ve vatana bağlılık bilincinin gelişmesi için vatandaşlık eğitiminin verilmesi gerektiğini düşünüyorum”.

Çözüm önerisi olarak çocukların sosyal etkinliklere yönlendirilmesi gerektiğini V17 şu sözlerle ifade etmektedir: “Sorun arkadaş çevresidir benim gözlemlediğim kadarıyla bir çocuk arkadaşlarına çok düşkün olmayacak. Bu yaşlarında da çocukların anne baba ve okuldan çok arkadaşları devreye giriyor ve bütün kötü şeyleri arkadaşlarından öğreniyorlar biz de çocuklarımızın kötü çevre veya arkadaş edinmemesi için bir arkadaş ihtiyaç duyacak bir boşluk yaratmamalıyız. Kötü şeylere veya kötü arkadaşlara gitmelerini onları örnek almalarını engellemeliyiz. Çözüm önerisi olarak çocukları sosyal etkinliklere yönlendirilmelidir mesela benim oğlumun sınıftaki arkadaşlarının anneleri ile konuşuyorum çok ağır ergenlik geçirdiğinden bahsediyorlar ama bizim evimize böyle bir durum yok nedeni de bence bizim çocuğumuz zaman bulamıyor bunlara yapacak çünkü her anı dolu veya enerjiyi atacak başka işlerle meşgul olduğu için. Bizim tabii bu kadar emek vermemizin sebebi çocuğumuz kötü davranışlar kazanmasın vatana millete hayırlı bir evlat olsun diye uğraşıyoruz gittiği yerlerde de onun gibi sporla, sanatla uğraşan arkadaşları olsun ki onlarla birlikte aynı ortamda olsun kötü arkadaş ve çevreden biraz olsun ki uzak durabilmesi için yapıyoruz. Sosyal aktiviteler ile spor etkinlikleri ile çok daha iyi bir nesil yetişir daha az kötü alışkanlıkları olan çocuklar yetiştiririz bu sayede daha iyi de bir toplum oluruz diye düşünüyorum”.

Vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunun sosyal medyanın olumsuz rol model olması olduğunu ve çözüm önerisinin ise sosyal medyanın bilinci kullanımın öğretilmesi olduğunu V18 şu şekilde ifade etmektedir: “Sosyal medya bir sorundur. Kullanmayı bilene iyi bir iletişim aracı, araştırma yeridir sosyal medya ama bizim gençlerimiz çocuklarımız çok

farklı yönlerde kullanıyorlar veya çok farklı kişileri gördükleri için kötü etkileniyorlar, oradakileri örnek alıyorlar. Çocuklarımızı bilinçlendirmeliyiz ve bu kötü şeylere kanmamalarına yardımcı olmalıyız. Bu bilinçlendirme de sadece anne babaya değil okuldaki eğitimcilere de çok iş düşmekte onlar çocukları karşılaştıkları tehlikelere karşı uyarması gerekir. Bilinçli kullanımı öğretmeliyiz, sosyal medyayı belirli sürelerde kullanmaları gerekir, girdikleri siteleri, takip ettikleri kişileri bilmeyiz. Bu şekilde daha bilinçli daha iyi bireyler yetiştirmiş oluruz toplumumuzda daha iyi yerlere gelir. Mesela sosyal medyada fenomenler var çocukları kötü etkiliyorlar davranışlarını karakterlerini kötü etkiliyorlar. Bilgi kirliliği açısından yalan yanlış şeyler açısından da sosyal medya çok tehlikelidir. Vatandaşları kendi devletine karşı düşmanca bir tavır veya düşünce sergilemesinde de sosyal medyanın çok etkili olduğu düşünüyorum bu sosyal medyada niyeti bozuk insanlar yüzünden. O yüzden sosyal medya bilinçli bir şekilde kullanılması gerektiğini düşünüyorum”.

Genel olarak velilerin görüşleri değerlendirildiğinde vatandaşlık eğitiminde çevreden ve sosyal medyadan kaynaklı olumsuz unsurların sorun olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Sorunların çözümüne ilişkin olarak öğütler vermek, vatandaşlık eğitimi verilmelidir, sosyal medyanın bilinçli kullanımı öğretmek ve sosyal etkinliklere yönlendirmek gibi öneriler öne çıkmaktadır.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve tartışma

Araştırmanın bu bölümünde her bir araştırma sorusuna dair elde edilen bulgulardan hareket edilerek araştırma sonuçlarına yer verilmiştir. Aynı zamanda bulgular konu ile ilgili daha önceden yapılmış çalışmaların bulguları kapsamında tartışılmıştır.

5.1.1. Velilerin vatandaşlık kavramı ve vatandaşlık özelliklerine ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma

Araştırma kapsamında velilerin vatandaşlık algılarını belirleyebilmek için vatandaşlık kavramını ve vatandaşlık özelliklerini nasıl tanımladıklarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Katılımcılardan elde edilen görüşme sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde vatana bağlı olmayı, vatana karşı sorumlulukları yerine getirmeyi, bir ülkede yaşamayı, değerlere sahip iyi insan olmayı vatandaşlık olarak tanımladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç literatürde yer alan Gunsteren'in (1998) araştırmasında ortaya koyduğu vatandaşlık sınıflaması (liberal, cumhuriyetçi, toplulukçu ve yeni cumhuriyetçi vatandaşlık) ile örtüştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazınında vatandaşlık algılarına yönelik yapılan çalışmalarda benzer vatandaşlık sınıflamalarına ulaşılmıştır. Doğanay (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırmada geleneksel ve sosyal-aktif vatandaşlık modeli; Zaman (2006) tarafından gerçekleştirilen araştırmada yurtsever ve katılımcı vatandaşlık modeli; Delanty (2003) tarafından gerçekleştirilen araştırmada disipliner ve kültürel vatandaşlık modeli ortak özellikler taşımaktadır. Yapılan araştırmalarda vatandaşlık algılarının bir yandan cumhuriyetçi sorumluluk bilincine dayalı, bir yandan ise yeni cumhuriyetçi aktif ve değerlere sahip bir vatandaşlık anlayışı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda araştırma bulguları literatürdeki araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Velilerin büyük bir kısmı vatandaşlık kavramını “vatana karşı sorumluluklarını yerine getirmek”, “vatana bağlı olmak” ve “fedakâr olmak” gibi ifadelerle tanımlamışlardır. Bu ifadelerin cumhuriyetçi vatandaşlık algısıyla uyumlu olduğu görülmektedir. Velilerin bir

kısmı da vatandaşlık kavramını “bir ülkede yaşamak”, “kurallara uymak” ve “saygılı olmak”, “duyarlı olmak”, “çevreyi temiz tutmak” gibi değerler ile ilişkilendirdiklerini belirtmişlerdir. Bu ifadelerin de toplulukçu ve yeni cumhuriyetçi vatandaşlık algısıyla uyumlu olduğu görülmektedir. Vatandaşlık kavramının tanımına ilişkin olarak alanyazınında benzer birçok çalışmaya rastlanmıştır (Genç, 2018; Balbağ, 2016; Güven, Tertemiz ve Bulut, 2013; Kaya, 2013; Ersoy, 2012; Alabaş, 2010; Kurt, 2007; Lee ve Fouts, 2005). Güven, Tertemiz ve Bulut (2008), Kurt (2007) tarafından öğretmenlerin vatandaşlık algıları incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda öğretmenlerin vatandaşlık kavramını sorumluluklarını bilen kişiler olarak tanımladıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Genç (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğretmenlerin vatandaşlık kavramını toprak birliğine sahip, kanunlara uyan ve kimlik bağına sahip kişi olarak tanımladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Lee ve Fouts (2005) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğretmenlerin vatandaşlık kavramına ilişkin görüşleri incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda öğretmenler vatandaşlık kavramını kamu yararına yapılan işler olarak tanımladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ersoy (2012) tarafından annelerin vatandaşlık algıları incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda anneler vatandaşlık kavramını temel değerlere sahip kişiler olarak tanımladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Balbağ (2016) tarafından öğrencilerin vatandaşlık algıları incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda öğrencilerin vatandaşlık kavramını bir ülkede yaşamak ve bir ülkeye ait olmak olarak tanımladıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda araştırma sonuçlarının alanyazını ile örtüştüğü görülmektedir.

Veliler vatandaşlık kavramını tanımlarken hak ve özgürlük kavramlarını daha az ifade ettikleri ve liberal vatandaşlık algı boyutuna daha az vurgu yaptıkları belirlenmiştir. Araştırmanın bu sonucu Güven (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçları ile örtüşmemektedir. Bu araştırmanın sonucuna göre ceza infaz kurulunda kalmakta olan mahkûmların liberal vatandaşlık algı boyutlarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu farklılığın sebebi araştırmaya katılan katılımcıların yaşadıkları ortamların farklı olmasından kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Nitekim adı geçen araştırmada ifade edildiği gibi ceza infaz kurumlarının yapısı gereği mahkûmlar, yaptıkları her eylemden kendilerinin sorumlu olması ve kendi aldıkları sorumluluklar neticesinde bazı haklar elde etmelerinden dolayı bireycilik algıları gelişmektedir (Güven, 2019).

Görüşme sürecinde velilere kendi vatandaşlık özelliklerine ilişkin görüşleri sorulmuştur. Veliler kendilerini “vatana karşı sorumluluklarını yerine getiren”, “kurallara uyan”, “seçimlere oy kullanarak katılan” ve “fedakâr” vatandaş olarak tanımlamışlardır. Aynı

zamanda “çevresini temiz tutan”, “yardımsever”, “çalışkan” ve “saygılı” gibi değerlere sahip vatandaşlar olarak kendilerini tanımladıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuç velilerin kendilerini cumhuriyetçi ve yeni cumhuriyetçi vatandaşlık modeli doğrultusunda vatandaşlar olarak tanımladıklarını göstermektedir. Doğanay (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğretmen adaylarının geleneksel vatandaşlık ve sosyal- aktif vatandaşlık anlayışına sahip olduklarını sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar bu araştırmada elde edilen sonuçlarla örtüşmektedir.

Araştırma sonucunda dikkat çeken bir diğer bulgu ise velilerin yeni cumhuriyetçi vatandaşlık modeli içerisinde değerlere sahip iyi vatandaşlar olarak kendilerini tanımladıkları görülürken, siyasal katılım boyutunda sadece seçimlere oy kullanarak katılan ifadesini kullandıkları belirlenmiştir. Siyasal katılım boyutu içerisinde yer alan güncel siyaseti takip etmek, siyasi partilere katılmak, siyasi olayları eleştirel yorumlamak gibi aktif siyasal katılım etkinliklerini ifade etmedikleri ve siyasal katılım boyutunda görüş belirtmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Doğanay, Çuhadar ve Sarı (2007), Dudley ve Gitelson (2003), Borre (2000), Wilkins (1999) tarafından gerçekleştirilen araştırmada gençlerin siyasal katılım boyutlarının düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elden edilen bu sonuç araştırma sonucu ile paralellik göstermektedir. Velilerinin aktif siyasal katılım boyutunda görüş belirtmemelerinin sebebi olarak Üstel’in (2016) ifade ettiği gibi Türkiye’deki vatandaşlık anlayışının sivil ve katılımcı boyutlarının eksik olduğu, pasif ve itaatkâr bir vatandaşlık anlayışının benimsenmesinden ve bu bağlamda toplumu oluşturan bireylerin aktif katılımcı demokrasi kültürüne sahip olmamasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Görüşme sürecinde velilere vatandaşların sahip olması gereken özelliklere ilişkin görüşleri sorulmuştur. Veliler vatandaşların sahip olması gereken özellikleri “vatana bağlı olmak”, “kurallara uymak”, “dürüst olmak”, “saygılı olmak”, “çevreyi temiz tutmak”, “vatana karşı sorumluluklarını yerine getirmek”, “çalışkan olmak”, “adaletli olmak” ifadeleriyle belirtmişlerdir. Bu sonuç velilerin vatandaşların sahip olması gereken özellikleri kendi vatandaşlık algıları doğrultusunda ifade ettiklerini göstermektedir. Alanyazını incelendiğinde vatandaşların sahip olması gereken özelliklerin daha çok iyi vatandaşlık algısı ile örtüştüğü görülmektedir. Kızılay (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğrencilerin iyi vatandaşlık algılarının en fazla saygı, yardımseverlik, dürüstlük ve adil olma gibi değerlere sahip olmak olarak tanımladıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Kılınç ve Dere (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğrencilerin iyi vatandaşlık algılarının

vatansever ve ahlak kurallarına uyan bireyler olarak tanımladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ersoy (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmada anneler, vatandaşların sahip olması gereken özellikleri dürüstlük, sorumluluk, saygılı olmak ve vatana bağlı olmak gibi değerlere sahip iyi insanlar olarak tanımladıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçların alanyazını ile örtüştüğü görülmektedir.

Görüşme sürecinde velilere çocuklarının sahip olmasını istedikleri vatandaşlık özelliklerine ilişkin görüşleri sorulmuştur. Veliler çocuklarının sahip olmasını istedikleri vatandaşlık özelliklerini “vatanına bağlı”, “vatani için fedakâr”, “saygılı”, “dürüst”, “merhametli”, “adaletli” ve “çalışkan” gibi ifadelerle belirtmişlerdir. Bu sonuç velilerin çocuklarının cumhuriyetçi vatandaşlık ve yeni cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı doğrultusunda vatandaşlar olmalarını istedikleri şeklinde yorumlanabilir. Alanyazını incelendiğinde Kuş ve Aksu (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğretmenlerin görüşlerine göre öğrencilere saygı, yalan söylememe, dürüst olma ve çevreye saygılı olma gibi değerlerin öğretilmesi gerektiği bulgusuna ulaşılmıştır. Çelik (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğretmenlerin görüşlerine göre iyi vatandaşlık özellikleri olarak öğrencilerin en fazla vatana ve ulusal değerlere bağlı olmalarını istedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçların alanyazını ile paralellik gösterdiği görülmektedir.

Buna karşın araştırmanın bu sonuçları Güven (2010) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçları ile örtüşmemektedir. Yapılan araştırma sonucuna göre öğretmenlerin görüşlerine göre eğitim sisteminin yetiştirmeyi planladığı vatandaş tipinin katılımcı vatandaşlık anlayışı doğrultusunda hakkını arayan, sorgulayan, hakkını bilen, araştıran, düşünen, özgürlükçü ve kendine güvenen gibi özelliklere sahip vatandaşlar olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu farklılığın sebebi velilerin vatandaşlık algılarından kaynaklı olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Velilerin vatandaşlık kavramı ve vatandaşlık özelliklerine ilişkin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde yeni cumhuriyetçi vatandaşlık algısının öne çıktığı belirlenmiştir.

5.1.2. Velilerin vatandaşlık eğitiminin tanımı ve işlevine ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma

Görüşme esnasında velilere vatandaşlık eğitiminin tanımına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Vatandaşlık eğitiminin tanıma ilişkin velilerin görüşleri göstermektedir ki vatandaşlık

eğitimini “vatana bağlı/ hizmet edecek çocuklar yetiştirme eğitimi”, “birlik ve beraberlik bilinci kazandırma eğitimi”, “iyi insan yetiştirme eğitimi”, “kültür eğitimi” gibi ifadelerle tanımlamışlardır. Alanyazını incelendiğinde vatandaşlık eğitiminin tanımına ilişkin benzer birçok çalışmaya rastlanmıştır. (Açıkel, 2022; Karasu Avcı, Faiz ve Turan, 2020; Ekici, 2018; Genç, 2018; Koç Damgacı, 2016; Levinson, 2014; Merey, Kuş ve Karatekin, 2012; Çelik, 2009). Açıkel (2022), Ekici (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğretmenlerin vatandaşlık eğitimini görev ve sorumlulukların öğretimi, bireylerin toplumsallaşmasını sağlama ve kültür bilincinin oluşumu olarak tanımladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Çelikkaya (2013), Genç (2018), Karasu Avcı, Faiz ve Turan (2020), Merey, Kuş ve Karatekin (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmada vatandaşlık eğitiminin değerler eğitimi ile ilişkili olduğu ve vatandaşlık eğitiminde değer öğretiminin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çelik (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğretmenlerin vatandaşlık eğitimini, vatandaşlık görev ve sorumluluklarının öğretilmesi olarak tanımladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar bu araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Aynı zamanda araştırmanın bu sonucu Koç Damgacı (2016), Levinson (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda elde ettikleri *“vatandaşlık eğitiminin amacının, bireylere sorumluluklarını öğretmek ve onları gelecekte sahip olacakları roller ve sorumluluklar için hazırlamaktır”* bulgularıyla da benzerlik göstermektedir.

Görüşme sürecinde velilere vatandaşlık eğitiminin işlevine ilişkin görüşleri sorulmuştur. Veliler vatandaşlık eğitiminin işlevine ilişkin olarak “vatana bağlı/hizmet edecek çocuklar yetiştirmek”, “birlik ve beraberlik içinde yaşamayı sağlamak”, “çocuklara değer öğretimini sağlamak”, “ülkenin gelişmesini sağlamak” ifadelerini belirtmişlerdir. Bu sonuç velilerin vatandaşlık eğitiminin tanımı ve işlevine ilişkin görüşlerinin benzerlik gösterdiğini şeklinde yorumlanabilir. Kondu ve Sakar (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada vatandaşlık eğitiminin işlevinin, toplumsal bilincin kazandırılması, vatana bağlılık bilinci kazandırılması ve sorumlulukların öğretimi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar bu araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Araştırma sonucunda dikkat çeken bir diğer bulgu ise veliler vatandaşlık eğitimini önemli olarak görmektedir ve desteklemektedirler. Araştırmanın bu sonucu Holden (2007) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucunu destekler niteliktedir.

5.1.3.Velilerin kendi okul yıllarındaki vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma

Veliler kendi okul yıllarında aldıkları vatandaşlık eğitimine ilişkin öğrendikleri bilgiler ve yapılan uygulamalar konusunda görüş bildirmişlerdir. Vatandaşlık eğitiminde öğrendiklerini “vatanı sevmeyi”, “kurallara uymayı”, “vatandaşlık haklarını”, “askere gitmenin önemini”, “vergi vermenin önemini” ve “Atatürk ilkelerine bağlı olmayı” olarak belirtmişlerdir. Vatandaşlık eğitiminde yapılan uygulamaları ise “okul gezileri”, “dilekçe yazımı”, “sınıf başkanı seçimleri”, ”yerli malı haftası etkinlikleri”, “öğrenci kulüplerine katılım” ve “yardım kampanyalarına katılım” olarak ifade etmişlerdir. Veliler kendi okul yıllarında vatandaşlık eğitimi ile ilgili öğrendikleri teması altında daha fazla söylemde bulunurken, gerçekleştirilen uygulamaların daha az veli tarafından vurgulandığı belirlenmiştir. Bu sonuç velilerin kendi okul yıllarında daha çok bilgiye dayalı bir vatandaşlık eğitimi aldıkları şeklinde yorumlanabilir. Çelik (2009), Ersoy (2007), Wilkins (2003) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğretmenlerin vatandaşlık eğitiminde hak ve sorumlulukların öğretimi ve devlete bağlılık konularına ağırlık vererek anlatım tekniğini kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar bu araştırma sonucu ile örtüşmektedir. Tonga (2013), Güven (2010) tarafından gerçekleştirilen araştırmada vatandaşlık eğitimi ile ilgili daha az uygulama yapıldığı, yapılan uygulamalarında çoğunlukla dilekçe yazımı ve seçim etkinlikleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçlar bu araştırma sonucu ile paralellik göstermektedir.

Araştırma sonucunda dikkat çeken bir diğer bulgu ise velilerin kendi okul yıllarında vatandaşlık eğitimi ile ilgili öğrendikleri teması altında ifade ettikleri söylemlerin, öğrenim gördükleri yıllarda öğretim programlarındaki vatandaşlık algısı ile benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Akhan, Çiçek ve Mert (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğretim programlarındaki vatandaşlık algıları incelenmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre; 1968 öğretim programlarında devlete bağlı, vatana hizmet etmeyi kendini görev bilmiş fedakâr vatandaşlar yetiştirmek, 1985 ortaokul öğretim programında vatanını seven ve sorumluluklarını yerine getiren vatandaşlar yetiştirmek, 1990 ilkokul programında ise Atatürk ilkelerine bağlı, vatandaşlık sorumluluklarını bilen ve yerine getiren vatandaşlar yetiştirmek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar bu araştırmayı destekler niteliktedir.

Aynı zamanda bu sonuçlar araştırma kapsamında sorulan vatandaşlık kavramının tanımı ile ilgili veli görüşleriyle de paralellik göstermektedir. Bu bağlamda ifade edilebilir ki öğrencilik yıllarında alınan vatandaşlık eğitimi bireylerin vatandaşlık algılarını, düşüncelerini ve davranışları etkilemektedir.

5.1.4. Velilerin vatandaşlık bilinci kazandırılmasında etkili olan derslere ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma

Veliler vatandaşlık bilincinin oluşturulmasında Sosyal Bilgiler, Türkçe, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin etkili olduğu düşünmektedir. Sosyal bilgiler dersinin “geçmiş öğretir”, “kültürü öğretir”, “değerleri öğretir” ve “vatandaşlık hak ve sorumluluklarını öğretir” söylemleri ile etkili olduğunu düşünmektedirler. Türkçe dersinin “iletişim becerileri kazandırır”, “erdemleri öğretir” ve “milli marş ve bayrak sevgisini öğretir” söylemleri ile etkili olduğunu düşünmektedirler. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin ise “değerleri öğretir” söylemi ile etkili olduğunu düşünmektedirler.

Kuş ve Aksu (2017) , Ersoy (2007) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda vatandaşlık eğitiminde Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Beldağ (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğrencilere vatanseverlik değerinin kazandırılması için Sosyal Bilgiler ve Türkçe derslerinin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar bu araştırma sonucu ile örtüşmektedir.

Araştırma sonucunda dikkat çeken bir diğer sonuç ise velilerin bir kısmı vatandaşlık bilinci oluşturabilmek için bağımsız bir ders olması gerektiği görüşündedirler. Bu durum İkinci (2016), Çelik (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda vatandaşlık eğitiminin ayrı bir ders olarak verilmesi gerektiği sonucu ile örtüşmektedir.

5.1.5. Velilerin vatandaşlık eğitiminde çocuklara öğretilmesi gereken değer ve becerilere ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma

Görüşme esnasında velilere vatandaşlık eğitiminde çocuklara öğretilmesi gereken değer ve becerilere ilişkin görüşleri sorulmuştur. Veliler çocuklarına vatandaşlık eğitimi kapsamında öğretilmesi gereken değerlere ilişkin olarak “saygı”, “sevgi”, “dürüstlük”, “adalet” ve “vatanseverlik” değerlerini belirtmişlerdir. Selvitopu, Bora ve Taş (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmada velilerin görüşlerine göre, öğrencilere

kazandırılması gereken değerler insani, milli ve manevi değerler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğretmenler, veliler ve öğrencilerin görüşlerine göre kazandırılması gereken değerlerin sıralanması incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre öncelikli olarak kazandırılması gereken değerlerin dürüstlük, saygı, sorumluluk, vatanseverlik ve adalet olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar bu araştırma sonucu ile örtüşmektedir.

Araştırma sonuçları, Yiğittir (2010) tarafından gerçekleştirilen araştırma ile kısmen örtüşmektedir. Yapılan araştırmada velilerin öğrencilere okulda kazandırılmasını istedikleri değerler incelenmiş ve elde edilen sonuçlara göre veliler okulda en çok, aile birliğine önem verme, çalışkanlık, bayrağa ve İstiklal Marşı'na saygı, vatanseverlik, sorumluluk, dürüstlük, saygı, yardımseverlik ve cesaret gibi değerlerin kazandırılmasına öncelik vermektedirler.

Veliler çocuklarına vatandaşlık eğitimi kapsamında öğretilmesi gereken becerilere ilişkin olarak “eleştirel düşünme”, “empati”, “problem çözme” ve “karar verme” becerilerini belirtmişlerdir. Araştırmanın bu sonucu Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan öğrencilere kazandırılması amaçlanan temel beceriler ile örtüşmektedir.

5.1.6. Velilerin vatandaşlık eğitiminde etkili olan unsurlara ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma

Görüşme sürecinde velilere vatandaşlık eğitiminde etki olan olumlu unsurlara ilişkin görüşleri sorulmuştur. Veliler vatandaşlık eğitiminde etkili olan olumlu unsurların aile ve öğretmenler olarak belirtmişlerdir. Ayrıca veliler, ailelerin ve öğretmenlerin çocuklara rol model olmasının vatandaşlık eğitiminde etkili olduğunu beyan etmişlerdir. Genç (2018), Ersoy (2007), Kurt (2007), Lee ve Fouts (2005), Shelly (1996) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğrencilerin vatandaşlık bilinci kazanmalarını sağlayan en önemli unsurun aile olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Güven, Tertemiz ve Bulut (2009) tarafından yapılan araştırmada vatandaşlık bilincinin oluşmasında etkili faktörlerin aile, öğretmenler ve çevre olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçların alanyazını ile örtüştüğü görülmektedir.

Çocukların vatandaşlık bilinci kazanmalarında ailelerin ve öğretmenlerin örnek olması önemlidir. Yetişkinlerin, vatandaşlık bilinci kazanılmasında çocuklara rol model olmasının etkili olduğu sonucu, Karasu Avcı, Faiz ve Turan (2020), Çelik (2009), Yeşil (2001)

tarafından gerçekleştirilen araştırmada model olmanın vatandaşlık bilinci kazandırılmasında etkili olduğu sonucunu destekler niteliktedir.

Görüşme sürecinde velilere vatandaşlık eğitiminde etkili olan olumsuz unsurlara için görüşleri sorulmuştur. Veliler vatandaşlık eğitiminde etkili olan olumsuz unsurların çevre (aile, arkadaş çevresi, öğretmenler ve çevredeki diğer insanlar) ve sosyal medya olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca veliler çevre ve sosyal medyanın çocuklara olumsuz örnek olmasının vatandaşlık eğitiminde olumsuz bir etki yarattığını da beyan etmişlerdir. Bu sonuç velilerin vatandaşlık eğitiminde etkili olan olumlu unsurlara ilişkin görüşleriyle paralellik göstermektedir. Bu anlamda ifade edilebilir ki velilere göre vatandaşlık eğitimi sosyal öğrenme yoluyla gerçekleşmektedir.

Güven (2010) tarafından gerçekleştirilen araştırmada vatandaşlık eğitiminde aile, çevre ve medyanın olumsuz unsur olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuç araştırma sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Araştırma sonucunda dikkat çeken bir diğer bulgu ise velilerin bir kısmı farklı düşüncelere sahip olmayı vatandaşlık eğitiminde olumsuz unsur olduğunu belirtmişlerdir. Güven (2010), Duman ve Koç (2004) tarafından gerçekleştirilen araştırmada farklı görüşlerin doğal ve gerekli olduğu, ayrıca vatandaşlık eğitiminde öğretilmesi gereken demokratik değerlerden birinin farklı görüşlere saygı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgular araştırma bulgularıyla örtüşmemektedir. Bu farklılığın nedeni ise ailede sadece babanın sözünün geçerli olduğu ve başka aile bireylerinin düşüncelerinin göz ardı edildiği ortamlarda farklı düşüncelere olumsuz bakılmasından kaynaklanmaktadır (Duman, 2004; Yeşil, 2001). Bu bağlamda söylenebilir ki katılımcıların bir kısmı otoriter bir aile yapısına sahip olduğu ve demokrasi kültürüne sahip olmadıkları şeklinde yorumlanabilir.

5.1.7. Velilerin vatandaşlık eğitiminde sorumlu olma durumlarına ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma

Araştırma sürecinde velilere vatandaşlık eğitiminde sorumlu olma durumlarına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Araştırmaya katılan velilerin tamamı vatandaşlık eğitiminde kendilerini sorumlu olduklarını beyan etmişlerdir. Veliler evdeki sorumluluklarını “rol model olmak”, “öğütler vermek” ve “kontrol etmek” olarak belirtmişlerdir. Okuldaki sorumluluklarının ise “okuldaki etkinliklere katılmak”, “davranışlarını ve derslerini takip etmek” ve “okul ile iş birliği yapmak” olarak ifade etmişlerdir. Benzer sonuçlar literatürde

farklı çalışmalarda da rastlanmıştır (Dere, Kızılay ve Alkaya, 2017; Keleş ve Tonga, 2014; McFarland, 2014; Wildrim, 2005). Keleş ve Tonga (2014), Wildrim (2005) tarafından gerçekleştirilen araştırmada vatandaşlık eğitiminde ailelerin daha sorumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dere, Kızılay ve Alkaya (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise iyi vatandaş yetiştirmede ailelerin ve öğretmenlerin sorumlu oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda yapılan araştırmada iyi vatandaş yetiştirmek için ailelerin okul ile iş birliği yapması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. McFarland (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise ebeveynlerin vatandaşlık eğitiminde yaptıkları etkinlikler incelenmiştir. Ebeveynlerin vatandaşlık eğitiminde çocuklara ahlaki davranışlarda model oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular bu araştırmayı destekler niteliktedir.

5.1.8. Velilerin vatandaşlık eğitimini çocukların davranışlarında gözlemeleme durumuna ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma

Velilerin büyük bir kısmı çocuklarına verilen vatandaşlık eğitimini çocuklarının davranışlarında gözlemlediklerini beyan etmişlerdir. Gözlemledikleri davranışları ise “çevresine karşı saygılı”, “vatansever”, “yardımsever”, “sorumluluklarını yerine getiren”, “kendinin ve başlarının haklarını savunan” ve “araştırma ve karar verme becerilerine sahip” olarak belirtmişlerdir. Yiğittir ve Öcal (2011) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğretmenlerin görüşlerine göre, sosyal bilgiler dersi kapsamında kazandırmak istenilen değerlerin öğrenci davranışlarında gözlemlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Beldağ (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise öğretmenler ve velilerin görüşlerine göre, öğrencilerin farklılıklara saygı, vatanseverlik ve dürüstlük gibi değerlerin davranışlarında gözlemledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Güven (2010) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, öğrencilerin insan hakları ve vatandaşlık ara disiplin kazanımları çerçevesinde vatandaşlık eğitimi ile ilgili kazanımları davranışlarında görme durumları incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda öğretmenlerin görüşlerine göre, öğrencilerde birbirlerine saygı, sorumluluklarını yerine getirme ve çevreyi temiz tutma gibi davranışların gözlemlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar bu araştırma sonucu ile örtüşmektedir.

Tonga (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise öğrencilerin vatandaşlık bilinci kapsamında dürüstlük, yardımseverlik, doğruluk, farklılıklara saygı ve doğal çevreye

duyarlılık gibi davranışları sergilemedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar bu araştırma sonucu ile örtüşmemektedir. Bu farklılığın sebebi ise çocukların aile ortamında değerleri daha çok benimsemelerinden kaynaklanmaktadır (Güven, 2010; Tonga, 2013). Ayrıca velilerin ev ortamında çocukların davranışlarını gözlemleyebilmesinin daha kolay olmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında velilerin çocuklarının sahip olmasını istedikleri vatandaşlık özellikleri ile davranışlarında gözlemledikleri vatandaşlık özellikleri benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda söylenebilir ki çocukların vatandaş olarak yetiştirilmesinde ailelerin görüş ve isteklerinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırma sonuçlarının birbirleriyle tutarlı oldukları görülmektedir.

5.1.9. Velilerin vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunlar ve sorunların çözümüne ilişkin görüşlerine yönelik sonuç ve tartışma

Araştırma sürecinde velilere vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri sorulmuştur. Araştırmaya katılan velilerin tamamı vatandaşlık eğitiminde sorunların olduğunu beyan etmişlerdir. Veliler vatandaşlık eğitiminde çevreden ve sosyal medyadan kaynaklı olumsuz örneklerin sorun olduğunu belirtmişlerdir. Benzer sonuç literatürde farklı çalışmalarda da rastlanmıştır (Ekici, 2018; Dere, Kızılay ve Alkaya, 2017; Ersoy, 2012; Çelik, 2009). Ersoy (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmada vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunların çevre ve kitle iletişim araçlarından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ekici (2018), Çelik (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunların çevreden ve medyadan kaynaklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocuklar, yaşadıkları sosyal çevre içerisinde gözlem ve taklit yoluyla sosyal öğrenmeleri gerçekleştirdiklerinden (Bayrakçı, 2007) yaşamış oldukları çevrede bulunan kişilerin olumsuz davranışlarından (çevresinde bulunan insanlara kötü davranma, toplumun düzenini bozma, vatandaşlık görevlerini yerine getirmeme gibi) etkilenmelerinden dolayı vatandaşlık eğitiminde sorunların yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunlara ilişkin bazı araştırmalarda sınav sisteminin vatandaşlık bilinci oluşturmada sorun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tonga, 2013; Ersoy, 2007). Elde edilen sonuç bu araştırma sonuçları ile örtüşmemektedir. Bu farklılığın sebebi

ise adı geçen araştırmaların yapıldığı zamanda ortaöğretime geçiş sürecinde uygulanan SBS'nin (Seviye Belirleme Sınavı) ortaokulun her kademesinde uygulanmasından, bu araştırma zamanında ise ortaöğretime geçiş sürecinde LGS' nin (Liselere Geçiş Sistemini) sadece sekizinci sınıf kademesinde uygulanmasından kaynaklı olduğu düşünölmektedir.

Bu temanın ikinci aşaması olan, var olan sorunlara dair çözümlerinde velilerin çevrenin olumsuz örnek olması sorununa ilişkin olarak “öğütler vermek”, “vatandaşlık eğitimi verilmelidir”, “kontrol etmek”, “çevreyi değiştirmek” ve “sosyal etkinliklere yönlendirmek” şeklinde önerileri sıralanabilir. Sosyal medyanın olumsuz örnek olması sorununa ilişkin olarak ise “bilinçli kullanımını öğretmek” önerisini belirtmişlerdir. Ersoy (2007), Tonga (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunların çözümlerine ilişkin olarak ailelere eğitimler verilmedi sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuç bu araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Sonuç olarak bu tartıştığımız bulgular bize şunu göstermektedir. Veliler, vatandaşlık eğitimini olumlu olarak görmektedir ve desteklemektedirler. Çocuklarının vatandaş olarak yetiştirilmesinin toplum yararına fayda sağladığı için önemli olarak görmektedirler. Kendi öğrencilik yıllarında aldıkları vatandaşlık eğitiminin düşöncelerini ve davranışlarını etkilediği ve bu doğrultuda vatandaşlık eğitimini işlevsel buldukları sonucu ortaya çıkmaktadır. Velilerin vatandaşlık eğitime olan bakış açılarında ise; vatandaşlık algıları, kendi okul yıllarında aldıkları vatandaşlık eğitimi, yaşadıkları sosyal çevre ve toplumsal, ekonomik, siyasal olayların etkili olduğu anlaşılmaktadır.

5.2. Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulgulardan hareket edilerek “Araştırmanın Sonuçlarına İlişkin Öneriler” ve “İleride Yapılacak Araştırmalara İlişkin Öneriler” başlıkları altında önerilere yer verilmiştir.

5.2.1. Araştırmanın sonuçlarına ilişkin öneriler

1. Veliler vatandaşlık eğitiminde değer eğitimini önemli olarak görmektedir. Bu bağlamda vatandaşlık eğitimi değerler eğitimi ile desteklenmelidir.

2. Çocukların kendini, çevresini ve yaşadıkları toplumu tanıma ihtiyacı erken çocukluktan itibaren ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyaç doğrultusunda okullarda vatandaşlık eğitiminin erken çocukluk döneminde başlaması önemli görülmektedir.

3. Veliler, vatandaşlık eğitiminde rol model olmanın önemli olduğunu belirtmektedirler. Bundan dolayı ailelerin çocuklara iyi bir rol model olmaları tavsiye edilmektedir. Hatta veliler iyi rol model oldukları örneklerde çocuklara bu davranışlarını neden gerçekleştirdiklerini gerekirse açıklamalıdır.

4. Veliler kendilerini vatandaşlık eğitiminde daha etkili ve sorumlu görmektedir. Bu bağlamda eğitimde istenilen hedeflere ulaşabilmek için okul ve aile iş birliğine önem verilmelidir, aile de eğitim sürecinin içerisine aktif olarak katılmalıdır. Özellikle etkin vatandaşlık eğitimlerinin öğrencilerin vatandaş olarak yetiştirilmesindeki önemi gibi konularda ailelere seminerler verilebilir. Aileler bu etkinliklere katılır ve öğrenciyi desteklerse öğrencilerde vatandaşlık bilinci daha çabuk oluşacaktır. Bu sebeple aile ve okul etkileşimine önem verilmelidir.

5. Öğrencilere etki eden en önemli unsurlardan biri sosyal medyadır. Veliler ise sosyal medyanın çocukları olumsuz etkilediği görüşündedirler. Yaşadığımız bu çağda sosyal medyayı yok saymak doğru olmayacaktır. Bu anlamda etkili vatandaşlık bilinci kazanımına katkı sağlayacak programlara daha fazla yer verilmesi sağlanabilir.

5.2.2. İleride yapılacak araştırmalara ilişkin öneriler

1. Anne, baba ve çocukların vatandaşlık algıları ve vatandaşlık eğitimine olan bakış açılarına ilişkin karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir.

2. Öğretim programının hedeflediği vatandaşlık eğitimi ile okulda verilen vatandaşlık eğitimi ve evde kazandırılan vatandaşlık bilincini konu edilen karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir.

3. Bu çalışmada İstanbul ilinde ikamet eden ortaokul velilerinin vatandaşlık algıları ve vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşleri ortaya konmuştur. Farklı illerde ikamet eden, okul öncesi, ilkokul ve lise velilerinin görüşlerinin ortaya konduğu farklı çalışmalar yapılabilir. Benzer sonuçlar olup olmadığı tespit edilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, F. (2018). *Öğrenci Velilerindeki Vatandaşlık Algılarının Belirlenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 540137).
- Acun, İ., Demir, M. ve Göz, N. L. (2010). Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Yeterlilikleri ile Eleştirel Düşünme Becerileri Arasındaki İlişki. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 107-123. Erişim adresi: https://web.archive.org/web/20110806015656id_/http://www.jsser.org:80/index.php/JSSER/article/viewFile/16/pdf
- Açıkel, Z. (2022). *Okul Öncesinde Vatandaşlık Eğitiminin Program ve Öğretmen Görüşleri Açısından İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 710040).
- Ağaoğulları, M. L. ve Köker, L. (2004). *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*. (3.baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Akbaşlı, S. (2009). Sosyal Bilgilerde Değerler Öğretimi. R. Turan, A. Sünbül ve H. Akdağ (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar – I* (ss. 34-84). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Akengin, H. (2017). *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekan Yönetimi*. (4.baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Akhan, N. E., Çiçek, S. ve Mert, H. (2019). Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değişen “İyi Vatandaşlık” Algısı. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 9-19. doi: 10.18506/anemon.428588
- Akın, İ. F. (2013). *Devlet Doktrinleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Alabaş, R. (2010). Primary School Students' Conceptions of Citizenship. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 2528-2532. doi: 10.1016/j.sbspro.2010.03.367
- Alkın, S. (2007) *İngiltere ve Türkiye’de İlköğretim Programlarındaki Vatandaşlık Eğitiminin Karşılaştırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altay, N. (2021). Öğrenci Velilerinin Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Hakkındaki Görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(59), 136-157. doi: 10.21764/maeuefd.929090

- Altunya, N. (2003). *Eğitim Fakülteleri İçin Vatandaşlık Bilgisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Arslan, S. (2014). *okkltrl Toplumlarda Vatandaşlık Eğitimine Yönelik ğretmen ve ğrenci Düşüncelerinin İncelenmesi* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 372250).
- Aslanargun, E. (2007). Okul-Aile İşbirliği ve ğrenci Başarısı zerine Bir Tarama alışma. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(18), 119-135. Erişim adresi:http://journals.manas.edu.kg/mjsr/oldarchives/Vol09_Issue18_2007/564-1510-1-PB.pdf
- Aybay, R. (2004). *Vatandaşlık Hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bakioğlu, A. ve Kurt, T. (2009). Öğretmenlerin Demokrasi Vatandaşlık Ve Vataneverlik Algılarının Nitel Olarak İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29(29), 19-39. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/articlefile/1822>
- Bal, H. (2015). Siyaset Teorisinde Vatandaşlık Modelleri: Herman R. Van Gunsteren'in Sınıflandırması. *Journal of Turkish Studies*, 10(14), 17-36, doi:10.7827/TurkishStudies.8964
- Balbağ, N. L. (2016). *İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Bağlamında ğrenci ve ğretmenlerin Küresel Vatandaşlık Algıları* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 438240).
- Bayrakcı, M. (2007). Sosyal ğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(14), 198-210. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sakaefd/issue/11210/133874>
- Beldağ, A. (2012). *İlköğretim Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerlerin Kazanılma Düzeyinin eşitli Değerkenler Açısından İncelenmesi: Erzurum İli rneği* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 319663).
- Bilgin, N. (1998). Cumhuriyet Fikri Ve Yurttaş Kimliği. A. nsal (Ed.), *75. Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru* (ss. 151-158). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Binicioğlu, G. (2012). *İlköğretimde Okul-Aile-İletişim etkinlikleri: Öğretmen ve Veli Görüşleri* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 265730).

- Borre, O. (2000). Critical Issues and Political Alienation in Denmark. *Scandinavian Political Studies*. 23(4), 285-309. Erişim adresi: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-9477.00039>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (31.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Caymaz, B. (2007). *Türkiye’de Vatandaşlık Resmi İdeoloji ve Yansımaları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Civan, M. (2007). *Tek Parti Döneminde İlköğretim Vatandaşlık Eğitimi Ders Kitaplarında Vatandaş Modeli* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 209653).
- Coşkun, V. (2006). *İnsan Hakları Liberal Açından Bir Tahlil*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Çapar, S. ve Yıldırım, Ş. (2012). Hobbes ve Lock’un Devlet Düşüncesine Katkıları. *Türk İdare Dergisi*, 1(474), 77-102. Erişim adresi: <https://www.bingol.edu.tr/media/205127/HobbesLocke-Capar-Yildirim-.pdf>
- Çelik, H. (2009). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık Eğitiminin Bugünkü Durumu Ve Geleceğine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 250924).
- Çelik, H. (2019). *Vatandaşlık Eğitimi Üzerine*. Ankara: Kriter Yayınları.
- Çelik, H. Baykal, N. B. ve Memur, H. N. K. (2020). Nitel Veri Analizi ve Temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 379-406. Erişim adresi: <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.8c.1s.16m>
- Çelikkaya, T. ve Kürümlüoğlu, M. (2017). Veliler, Öğrenciler ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 2005 Programdaki Değerlere İlişkin Değer Hiyerarşileri, Gerekçeleri ve Önerileri. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(8), 243-264. Erişim adresi: <https://doi.org/10.20860/ijoses.338565>
- Çetin, H. (2007). *Çağdaş Siyasal Akımlar* (2.Baskı). Ankara: Orion Kitabevi Yayınları.
- Dauenhauer, B. P. (2001). *Kırılgan Bir Dünyada Yurttaşlık*. (Çev.Özil, A. ve Kaynak, F.) Adana: Çukurova Üniversitesi Çevre Araştırma Merkezi Yayınları.

- Davies, I., Gregory, I. ve Riley, S. (2002). *Good Citizenship and Educational Provision*. London, England: Routledge.
- Davis, J. E. ve Fernlund, P. M. (1995). Civics: If Not, Why Not?. *The Social Studies*, 86(2), 56-59. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/00377996.1995.9958371>
- Demir, Ö. ve Acar, M. (1993). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınevi.
- Delanty, G. (2003). Citizenship as Learning Process: Disciplinary Citizenship Versus Cultural Citizenship. *International Journal of Lifelong Education*, 22(6), 597-605. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/0260137032000138158>
- Dere, İ., Kızılay, N. ve Alkaya, S. (2017). İyi Vatandaş Kavramı, Ailede Ve Okulda ‘İyi Vatandaşlık’ Eğitimi Hakkında Velilerin Görüşleri ve Algıları. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 8(30), 1974-1993. Erişim adresi: <https://www.researchgate.net/publication/322087445>
- Doğanay, A. (2005). Sosyal Bilgiler Öğretimi. C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (ss. 17-52). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Doğanay, A. (2009). Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Algısı ve Eylemlerinin Siyasal Toplumsallaşma Bağlamında Değerlendirilmesi. A. Şişman ve diğerleri (Ed.), *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu Bildirileri* (28-44). Uşak Üniversitesi, Uşak.
- Doğanay, A. , Çuhadar, A. ve Sarı, M. (2007). Öğretmen Adaylarının Siyasal Katılımcılık Düzeylerine Çeşitli Etmenlerin Etkisinin Demokratik Vatandaşlık Eğitimi Bağlamında İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 50(50) , 213-246 . Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/kuey/issue/10347/126734>
- Douaud, P., Portelli, J. P. ve Solomon, R. P. (2002). The Erosion of Democracy in Education: From Critique to Possibilities. *EAF Journal*, 16(2). Erişim adresi: <https://www.proquest.com/openview/c6ba413647f09ea867531bd8e28b1e75>
- Dönmez, C. (2003). Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler. C. Şahin (Ed.). *Sosyal Bilgiler Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayınları.
- Dudley, R. L. ve Gitelson, A. R. (2003). Civic Education, Civic Engagement and Youth Civic Development. *PS: Political Science and Politics*, 36(2), 263-267.doi: 10.1017/S1049096503002191

- Duman, D. ve Doğdu, M. (2010). 1930-1950 Dönemi Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Bilinci Gelişimi Kapsamında Ulus – Devlet Algısının Sağlanması: “Türk Çocuğu - Cumhuriyet Çocuğu” . *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9(20) , 157-170. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctad/issue/25241/266902>
- Duman, T. ve Koç, G. (2004). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öğretim Elemanlarının Demokratik Tutum ve Davranışlarına İlişkin Görüşleri. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı* (1-9). İnönü Üniversitesi, Malatya
- Durgun, Ş. (2010) Cumhuriyetçi ve Liberal Anlayış Çerçevesinde Türkiye'de Vatandaşlık Sorunsalı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 65-92. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/jiss/issue/25901/273017>
- Ekici, Ö. (2018). *Ortaokullarda Vatandaşlık Eğitiminde Yaşanan Sorunlara İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 524371).
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metotlarına Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (2005). Liberalizm ve Türkiye'deki Serüveni. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 7: Liberalizm* (s. 23-40). Ankara: İletişim Yayınları.
- Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 205766).
- Ersoy, A. F. (2012). Annelerin Vatandaşlık Algısı, Çocuklarında Vatandaşlık Bilinci Geliştirme ve Karşılaştıkları Sorunlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 2111-2124. Erişim adresi: <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/15331/15331.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ersoy, A. F. (2014). Active and Democratic Citizenship Education and its Challenges in Social Studies Classroom. *Eurasian Journal of Educational Research*, 55(55), 1-19. Erişim adresi: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1060459>
- Esendemir, Ş. (2008). *Türkiye'de ve Dünyada Vatandaşlık Eski Sorular Yeni Arayışlar*. Ankara: Birleşik Kitapevi Yayınları.

- Genç, K. (2018). *Türkiye ve İran'daki Vatandaşlık Eğitiminin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 515631).
- Giron, L. A. M. (2012). *Educating Good Citizens: A Case Study of Citizenship Education in Four Multicultural High School Classrooms in Ontario* (Doctoral Thesis). ProQuest Dissertations and Theses veri tabanından erişildi. (UMI No. NR98291)
- Gündüz, M. ve Gündüz, F. (2002). *Yurttaşlık Bilinci*. Ankara: Anı Yayınları.
- Güven, İ. (2019). *Ceza İnfaz Kurumunda Kalmakta Olan Hükümlü ve Tutukluların Vatandaşlık Algılarının İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 550995).
- Güven, S. (2010). *İlköğretim Birinci Kademedeki Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir Durum Çalışması* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 278273).
- Güven, S., Tertemiz, N. ve Bulut, P. (2009). Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimine Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 149-170. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksbd/issue/16230/169971>
- Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2012). Etkili Vatandaşlık Eğitimi için Bir Öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 39-54. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbid/issue/38415/445606>
- Heater, D. (2007). *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*. (Çev. M. Delikara-Üst). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Hess, R. D., Torney, J. V. ve Valsiner, J. (2017). *The Development of Political Attitudes in Children*. USA: Transaction Publishers.
- Holden, C. (1998). Education For Citizenship: The Contribution of Social, Moral and Cultural Education. *Children's Social and Economics Education*, 3(3), 141- 150. Erişim adresi: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.2304/csee.1998.3.3.141>
- Holden, C. (2004). Heaven Help The Teachers! 'Parents' Perspectives on The Introduction Of Education for Citizenship. *Educational Review*, 56(3), 247-258. doi: 10.1080/0013191042000201163

- Işın, E. ve İşyar, B. (2005). Türkiye’de Ulus-Devlet ve Vatandaşlığın Doğuşu. A. Kaya ve T. Tarhanlı (Yay. haz.), *Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları* (ss. 79-97). İstanbul: Tesev Yayınları.
- İbrahimioğlu, Z. (2014). *Gayrimüslim Azınlıklara Göre Türkiye’de Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 372247).
- İçen, M. (2017). *Dezavantajlı Bölgelerdeki Lise Öğrencilerinin Vatandaşlık Algısı* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 490668).
- İkinci, İ. (2016). *Sosyal bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık Algıları ve Vatandaşlık Eğitimi İle İlgili Düşüncelerinin İncelenmesi* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:498012).
- Kadioğlu, A. (2008). Vatandaşlık: Kavramın Farklı Anlamları. A. Kadioğlu (Yay. haz.), *Vatandaşlığın Dönüşümü Üyelikten Haklara* (ss. 21-30). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kapani, M. (1996). *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*. (3.Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karaman Kepenekçi, Y. (2008). *Eğitimciler İçin İnsan Hakları ve Vatandaşlık*. Ankara: Ekinoks Yayınevi.
- Karataş, İ. (2002). *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programlarında Vatandaşlık Eğitimi* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 111205).
- Karasu Avcı, E. , Faiz, M. ve Turan, S. (2020). Etkili Vatandaşlık Eğitiminde Değerler Eğitimi: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Düşünceleri . *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18 (39) , 263-296 . Erişim adresi: <https://doi.org/10.34234/ded.655916>
- Kardam, F. ve Cengiz, K. (2011). Republican Citizenship in Turkey: Historical Development, Perception and Practices. *Middle Eastern Studies*, 47(1), 151-165. Erişim adresi:<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00263206.2011.535677>
- Kaya, B. (2013). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Algıları İle Politik İlgi ve Katılımları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 349961).

- Keleş, H. ve Tonga, D. (2014). Öğrencilerin Vatandaşlık Bilincini Etkileyen Faktörlere İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 61-85. Erişim adresi: <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2014.14.2-5000091528>
- Keyman, E. F. ve İçduygu, A. (2009). *Küreselleşme, Avrupalılaşıma ve Türkiye’de Vatandaşlık*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keyman, E. F. (2008). Türkiye’de Çokkültürlü Anayasal Vatandaşlık. A. Kadioğlu (Yay. Haz.), *Vatandaşlığın Dönüşümü Üyelikten Haklara* (ss. 218-244). İstanbul: Metis Yayınları.
- Keyman, E. F. ve Turnaoğlu, B. (2008). Neo Roma Neo Atina Cumhuriyetçiliği: Cumhuriyetçilik Demokratikleşme ve Türkiye. *Doğu Batı Dergisi*, 11(47), 37-64.
- Kılıç, A. (2012). *Cumhuriyetçi Erdem Kavramı Ekseninde Türkiye’de Tek Parti Uygulamaları* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 328620).
- Kılınç, E. ve Dere, İ. (2013). Lise Öğrencilerinin 'İyi Vatandaş' Kavramı Hakkındaki Görüşleri. *Journal of Social Studies Education Research*, 4(2), 102-124. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/179055>
- Kılıç Oğuz, A. (2007). *Fedakâr Eş-Fedakâr Yurttaş/ Yurttaşlık Bilgisi ve Yurttaş Eğitimi 1970-1990*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70285>
- Kışlalı A. T. (1998). *Siyasal Sistemler* (4. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kızılay, N. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretmenim: Bana Göre İyi Vatandaş. *Electronic Turkish Studies*. 10(11), 987-1006. Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8468>
- Koç Damgacı, F. (2016). Vatandaşlık, Çeşitlilik ve Çoğulculuğun Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Eğitim Sistemi’ndeki Yeri. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 5(13), 223-238. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/367656>

- Kondu, Z. ve Sakar, T. (2013). Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Niçin Verilir?. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 49-60. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/207761>
- Köker, L. (1992). *Demokrasi Üzerine Yazılar*. Ankara: İmge Yayınları.
- Köksal, H. (2007). İlkçağ'da Vatandaşlık Eğitimi Olarak Tarih Öğretimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 271-278. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefdergi/issue/49108/626722>
- Kurt, T. (2007). *Öğretmenlerin Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatanseverlik Algılarının Nitel Olarak İncelenmesi* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 210321).
- Kuş, Z. ve Aksu, A. (2017). Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Hakkında Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İnançları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* . 5(8), 18-41 . Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/408559>
- Lee, W. O. ve Fouts, J. T. (2005). *Education for Social Citizenship: Perceptions of Teachers in the USA, Australia, England, Russia and China*. Hong Kong University Press. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt2jc0fh>
- LeCompte, M. D. ve Goetz, J. P. (1982). Ethnographic Data Collection in Evaluation Research. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 4(3), 387-400. Erişim adresi: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.3102/01623737004003387>
- Levinson, M. (2014). Citizenship and Civic Education. C.P.Denis (Ed.), *Encyclopedia of Educational Theory and Philosophy*. Thousand Oaks, CA: Sage. Erişim adresi: <https://dash.harvard.edu/handle/1/12701475>
- Marshall T. H. ve Bottomore, T. (2000). *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*. (Çev. A. Kaya). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Marshall, M. N. (1996). Sampling for qualitative research. *Family Practice*, 13(6), 522-526. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1093/fampra/13.6.522>
- Mason, A. (2009). Environmental Obligations and the Limits of Transnational Citizenship. *Political Studies*, 57(2), 280-297. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2008.00737.x>

- McFarland, P. R. (2014). *How Moral Education Instilled in Adolescents from Parents and Teachers Improves Educational Achievement and Citizenship* (Doctoral Thesis). ProQuest Dissertations and Theses veri tabanından erişildi. (UMI No. 3630930)
- Mhlauli, M. B. (2012). The Paradox of Teaching Citizenship Education in Botswana Primary Schools. *European Journal of Educational Research*, 1(2) ,85-105. Erişim adresi: <https://doi.org/10.12973/eu-jer.1.2.85>
- MEB. (2005). Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx> adresinden erişilmiştir.
- MEB. (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4.5.6 ve 7.Sınıflar). Ankara: MEB Yayınları. Erişim adresi: <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf>
- Merey, Z., Karatekin, K. ve Kuş, Z. (2012). İlköğretimde Vatandaşlık Eğitimi: Karşılaştırmalı Kuramsal Bir Çalışma. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(3), 795-821. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/76932>
- Milli Eğitim Temel Kanunu (METK). (1973). T. C. Resmi Gazete, 14574, 14 Haziran 1973. Web: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Murthy, C. A. (2010). *Molding Citizens: A Theory of Citizenship Education for the 21st Century* (Master's Thesis). ProQuest Dissertations and Theses veri tabanından erişildi. (UMI No. 1477136)
- Nie, N. H., Junn, J. ve Stehlik Barry, K. (1996). *Education and Democratic Citizenship in America*. University of Chicago Press
- Okutan, C. (2006). *Cumhuriyetçi Paradigma Paradigmatik Cumhuriyet*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Oldfield, A. (2008). Vatandaşlık: Doğal Olmayan Bir Pratik mi? A. Kadioğlu (Ed.), *Vatandaşlığın Dönüşümü Üyelikten Haklara* (ss. 93-106). İstanbul: Metis Yayınları.
- Osler, A. H. ve Starkey, H. W. (2015). Education for Cosmopolitan Citizenship: A Framework for Language Learning. *Argentinian Journal of Applied Linguistics*, 3(2), 30-39. Erişim adresi: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1473527>

- Osmanağaoğlu, C. (2004). *Tanzimat Dönemi İtibariyle Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*. İstanbul: Legal Yayınları.
- Öztürk, C. (2006). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış. C.Öztürk (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi: Yapılandırmacı Bir Yaklaşım* (ss.21-50). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Peterson, A. (2009). Civic Republicanism and Contestatory Deliberation: Framing Pupil Discourse Within Citizenship Education. *British Journal of Educational Studies*, 57 (1), 55-69. doi: 10.1111/j.1467-8527.2009.00426.x
- Pettit, P. (1998). *Cumhuriyetçilik: Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi*. (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Polat, E. G. (2011). Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı. *Ankara Barosu Dergisi*, 3(3), 127-157. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/abd/issue/33792/374228>
- Pykett, J. (2010). Citizenship Education and Narratives of Pedagogy. *Citizenship Studies*, 14(6), 621-635. doi: 10.1080/13621025.2010.522345
- Rousseau, J. J. (2010). *Toplum Sözleşmesi*. (Çev. K. Ata). İstanbul: İlgı Kültür Yayınları.
- Safran, M. (2008). Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış. B. Tay ve A.Öcal (Ed.), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* (ss. 1-18). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Sağlam, H. İ. (2012). İlköğretim Öğretmenlerinin Etkili Vatandaşlık Yeterlik Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 71-85. Erişim adresi: <https://www.bulenttarman.com/index.php/jsser/article/view/140>
- Saputri, R. M. ve Marzuki, M. (2021). The Role of Parents and Society in Value Education and Civic Education. *Jurnal Civics: Media Kajian Kewarganegaraan*, 18(2), 268-275. Erişim adresi: <https://journal.uny.ac.id/index.php/civics/article/view/38871>
- Scott, J. (2002). Classical Republicanism in Seventeenth-Century England and The Netherlands. *Republicanism A Shared European Heritage*, 1(1), 61-81. doi: 10.1017/CBO9780511490750.005
- Scott, D. ve Lawson, H. (Ed.) (2002). *Citizenship Education and the Curriculum*. Greenwood Publishing Group.

- Selvitopu, A., Taş, A. ve Bora, V. (2015). Ortaöğretim Öğrencilerine Kazandırılması Gereken Değerlere İlişkin Velilerin Okuldan Beklentileri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(3), 979-994. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/articlefile/209814>
- Seyidoğlu, H.(2009). *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*. (10. Baskı). İstanbul: Güzem Yayınları.
- Sezal, İ. (1981). *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar*. Ankara: Birlik Yayınları.
- Sharan B. M. (2015). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (Çev. S. Turan) Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Shelly, G. (1996) . Perceptions Concerning the Characteristics of Good Citizenship by Secondary Public School Teachers in the State of Washington (Doctoral Thesis). ProQuest Dissertations and Theses veri tabanından erişildi. (UMI No. 9813895)
- Som, İ. ve Karataş, H. (2015). Türkiye’de Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir İnceleme. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-50. doi: 10.29065/usakead.232402
- Şahin, B. (2008). Özgürlük Ekseninde Liberalizm ve Cumhuriyetçilik İlişkisi. N. Tok (Ed.), *Antik Bir Düşünce Geleneği Üzerine Çağdaş Yorumlar Cumhuriyetçilik* (ss.19-44). Ankara: Orion Kitabevi.
- Şahin, F. T. ve Özbek, S. (2007). Aile Eğitim Programlarına Niçin Gereksinim Duyulmuştur? Aile Eğitim Programları Neden Önemlidir?. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 12(12), 7-12. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21107/227319>
- Tezgel, R. (2008). *Yeni İlköğretim Programlarında İnsan Hakları Vatandaşlık ve Kentlilik Eğitimi*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2005). *Türkçe Sözlük* (10.baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tonga, D. (2013). *8. Sınıf Öğrencilerinin Vatandaşlık Bilinci Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 333545).

- Topkaya, Y. (2014). *Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersinde Eğitici Çizgi Roman Kullanımının Bilişsel ve Duyuşsal Öğrenmelere Etkisi* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 366519).
- Torney Purta, J. (2001). Civic Knowledge, Beliefs About Democratic Institutions, and Civic Engagement Among 14-year-olds. *Prospects*, 31(3), 279-292. doi: 10.1007/BF03220071
- Tunçel, A. (2010). *Bir Siyaset Felsefesi Cumhuriyetçi Özgürlük*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Turan, R., Safran, M., Hayta, N., Çakmak, M. A., Dönmez, C. ve Şahin, M. (2013). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*.(19.Baskı). İstanbul: Beta Yayınları
- Turğut, F. (2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/metder/issue/31233/455469>
- Tümüklü, A. (2000). Eğitim Bilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/kuey/issue/10372/126941>
- Türkiye Cumhuriyeti 1924 Anayasası (29.10.2021). <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>
- Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (05.12.2021). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>
- Uğurlu, C. T. (2011). Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye’de Vatandaşlık Eğitimi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 153-169. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/esosder/issue/6151/82620>
- Urhan, V. (2016). Siyaset Felsefesinde Adalet, Eşitlik, Özgürlük, *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 26(26), 103-119. doi: 10.20981/kuufefd.74372
- Ülger, M. (2012). *İlköğretim Okullarında İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarının Değerlendirilmesi* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 317150).

- Ünsal, A. (1998). Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi. A Ünsal (Ed.), 75. *Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru* (ss. 4-37). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve Demokrasi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Üstel, F. (2016). *Makbul Vatandaşın Peşinde. II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*. (7.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Veldhuis, R. (1997). *Education for Democratic Citizenship: Dimensions of Citizenship, Core Competencies, and International Activities*. ERİC veri tabanından erişildi. (ERİC No: 430867).
- Wildırım, R. J. (2005). *Educating for Citizenship Within Social Studies: An Interpretive Inquiry* (Doctoral Thesis). Erişim adresi: <http://hdl.handle.net/1880/101148>
- Wilkins, G. (1999). Making Good Citizens: The Social and Political Attitudes of PGCE Students. *Oxford Review of Education*, 25(1-2), 217–231. <https://doi.org/10.1080/030549899104224>
- Yayla, A. (2000). *Liberal Bakışlar*. (2.Baskı). Ankara: Liberte Yayınları.
- Yeşil, R. (2001) *İlköğretim Düzeyinde Okul ve Ailenin Demokratik Davranışlar Kazandırmadaki Etkisi* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 109394).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, C. (2018). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Demokratik Vatandaşlık Tutumlarının Resmi ve Örtük Program Açısından İncelenmesi* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 503539).
- Yiğittir, S. (2010). İlköğretim Öğrenci Velilerinin Okullarda Kazandırılmasını Arzuladığı Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 207-223. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/302490>
- Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2011). Lise Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değerler Eğitimi Konusundaki Görüşleri . *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2011(1), 117-124. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kmusekad/issue/10216/125579>

Zaman, H. (2006). *Teachers' Perceptions of Citizenship and Citizenship Education: A Comparative Study* (Doctoral Thesis). ProQuest Dissertations and Theses veri tabanından erişildi. (UMI No. 3224070)

EKLER

EK 1: Sakarya Üniversitesi Etik Kurul Onay Belgesi

Evrak Tarih ve Sayısı: 18/03/2020-E.3610

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Saya :61923333/050.99/
Konu :21/12 Kübra ARSLAN

Sayın Kübra ARSLAN

İlgi : Kübra ARSLAN 20/02/2020 tarihli ve 0 sayılı yazı

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığının 11.03.2020 tarihli ve 21 sayılı toplantısında alınan "12" nolu karar örneği ekte sunulmuştur.
Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Arif BİLGİN
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu
Başkanı

12. Kübra ARSLAN'ın " Vatandaşlık Eğitiminin Velilerin Bakış Açıklarına Göre İncelenmesi " başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.
Yapılan görüşmeler sonunda; Kübra ARSLAN'ın " Vatandaşlık Eğitiminin Velilerin Bakış Açıklarına Göre İncelenmesi " başlıklı çalışmasının Etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Evrak DoğrulamaK İptal : <http://193.146.258.232/envelon/Sorgula/BelgeDogrulama.aspx?V=BEND00CC>

Etik Kurulu İktisadiye Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / BİP Adresi:
sakaryauniversitesi@eth01.kes.tr
Tel:0264 295 50 00 Faks:0264 295 50 21
E-Posta :etik@etik@sakarya.edu.tr Elektronik Adı :www.sakarya.edu.tr

Bu belge 6070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK 2: Sakarya Üniversitesi Anket Uygulama İzin Yazısı

Evrak Tarih ve Sayısı: 22/04/2020-E.4228

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı :67236739/044/
Konu :Anket Uygulama Kübra
ARSLAN

İSTANBUL İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüzde Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi EABD Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans programı Y187049007 numaralı öğrencisi Kübra ARSLAN yüksek lisans tez araştırması kapsamında; "*Velilerin Vatandaşlık Eğitimine Bakış Açılarının İncelenmesi*" konulu görüşme çalışması yapmak istemektedir. Uygun gördüğünüz takdirde, gerekli izin kolaylığının sağlanması hususunda gereğini arz ederim.

Prof. Dr. Ömer Faruk TUTKUN
Müdür

EK :
Anket Onay Formu ve Ekleri (11 Sayfa)

22/04/2020 B.İşl.
22/04/2020 Enst.Sek.

H.M.ARIKAN
H.F.TATAROĞLU

Belge Doğrulamak İçin : <http://193.180.253.232/enyiletim/Sorgula/BelgeDogrulama.aspx?V=863AB2EY>

Yeni İşleri Birimi Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü 54300
Hendek/Sakarya
Tel:0264 214 2454 Faks:0264 295 7482
E-Posta :e@ttn@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ :www.egitim.sakarya.edu.tr

Ru halinde KÖTD esaslı Elektronik İmza Kurumunun E- Mühürleri gereklilikleri itibarıyla elektronik imza ile imzalanmıştır

EK 3: İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü Anket ve Araştırma İzin Talebi Yazısı

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-20-E.7307117
Konu : Anket ve Araştırma İzin Talebi.

01/06/2020

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi: a) Sakarya Üniversitesinin 22.04.2020 tarihli ve 4228 sayılı yazısı.
b) Bakanlığımızın 21.01.2020 tarih ve 1563890/ 2020/2 No'lu genelgesi
c) Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma ve Anket Komisyonunun 01.06.2020 tarihli tutanağı.

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Kübra ARSLAN'ın "Velilerin Vatandaşlık Eğitimine Bakış Açılarının İncelenmesi" konulu tezi kapsamında, ilimiz genelinde bulunan özel/resmi ortaokullarda öğrenim gören öğrencilerin velilerine; anket uygulama istemi hakkındaki ilgi (a) yazı ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Levent YAZICI
İl Milli Eğitim Müdürü

- Ek:
1- Genelge.
2- Komisyon Tutanağı.

OLUR
01/06/2020

Dr. Hasan Hüseyin CAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

Milli Eğitim Müdürlüğü Binbirdirek M. İsmail Ökten Cad.
Naci Eski Adıyve Dınası Sultanahmet Fatih/İstanbul
E-Posta: sg34@meb.gov.tr

Bilgi İcin Aydın BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 384 34 00-3628

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evrak.meb.gov.tr> adresinden: 11f3-4bb2-3b17-a07c-7604 kodu ile teyit edilebilir.

EK 4: İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü Anket Araştırma İzin Yazısı

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-44-E.7577698
Konu : Anket Araştırma İzni

08.06.2020

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi: a) 22.04.2020 tarihli ve 4228 sayılı yazımız.
b) Valilik Makamının 01.06.2020 tarihli ve 7307117 sayılı oluru.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Kübra ARSLAN'ın "Velilerin Vatandaşlık Eğitimine Bakış Açılarının İncelenmesi" konulu araştırma çalışması hakkındaki ilgi (a) yazımız ilgi (b) valilik onayı ile uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanmaması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, gerekli duyurunun araştırmacı tarafından yapılması, okul idarecilerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Valilik Onayı doğrultusunda uygulanması ve işlem bittikten sonra 30 gün içinde sonuçtan Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Bölümüne rapor halinde bilgi verilmesini arz ederim.

Levent ÖZİL
İl Millî Eğitim Müdürü a.
Müdür Yardımcısı

EK:
1- Valilik Onayı
2- Ölçekler

Millî Eğitim Müdürlüğü Birbirdere M. İsmail Ökten Cad.
No:1 Eski Adliye Binası Sakarya Kenti Fatih/İstanbul
E-Posta: sg834@meb.gov.tr

Bilgi İçin Aydın. BALTA YHKİ
Tel: (0 212) 384 34 00-3628

Bu evrak güvenli olarak masa içi iletişim için: <https://evrak.meb.gov.tr> adresinden. C1B0-e6f3-390d-9290-90c8 kodu ile takip edilebilir.

EK 5: Veli Görüşme Formu

Değerli Veliler,

Bu araştırmanın amacı çocukları ortaokula devam etmekte olan velilere yöneltilecek açık uçlu görüşme sorular aracılığıyla vatandaşlık eğitimine olan bakış açılarının incelenmesidir. Bu hedef doğrultusunda verilecek cevaplar araştırmacı tarafından sonradan analiz işlemleri gerçekleştirebilmek amacıyla ses kayıt cihazı aracılığıyla kayıt altına alınacaktır. Sizlerin vereceği cevaplar yapılan araştırma için önem taşımaktadır. Görüşme sorularına vereceğiniz cevaplar kesinlikle gizli kalacak, hiç kimse ile paylaşılmayacaktır. Ayrıca adınız araştırmanın hiçbir yerinde kullanılmayacaktır. Katılımlarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Kübra ARSLAN

A)VELİLERE AİT KİŞİSEL BİLGİLER

- 1)Çocuğa yakınlığınız: Anne ( ) Baba ( )
- 2)Yaşınız:
- 3)Eğitim durumunuz: İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Ortaöğretim ( ) Lisans ( ) Lisansüstü ( )
- 5)Mesleğiniz:
- 6)Ailenizin aylık geliri:
- 7)Kaç çocuğunuz var:
- 8)Çocuklarınızın yaşları:

B)GÖRÜŞME SORULARI

- 1)Vatandaşlık kavramı size neyi çağırıyor?
- 2)Kendinizi nasıl bir vatandaş olarak görüyorsunuz, siz nasıl bir vatandaşsınız?
- 3)Sizce vatandaşların sahip olması gereken özellikler nelerdir?
- 4)Sizce vatandaşların sahip olmaması gereken özellikler nelerdir?
- 5)Vatandaşlık eğitimini nasıl tanımlarsınız, sizce neden bu eğitime ihtiyaç vardır?
- 6)Vatandaşlık eğitiminin daha çok hangi derslerle ilgili olduğunu veya hangi derslerle vatandaşlık bilinci oluşturulacağını düşünüyorsunuz, neden?
- 7)Vatandaşlık eğitiminde sizce etkili olan olumlu unsurlar nelerdir, neden açıklayınız?
- 8)Vatandaşlık eğitiminde sizce etkili olan olumsuz unsurlar nelerdir, neden açıklayınız?
- 9)Kendi okul yıllarınızda nasıl bir vatandaşlık eğitimi aldınız, bu aldığınız eğitimle ilgili hatırladığınız bir örnek var mı?
- 10)Çocuğunuz nasıl bir vatandaş olmasını istersiniz?
- 11)Sizce çocuklara vatandaşlık eğitiminde öğretilmesi gereken değer ve beceriler nelerdir?
- 12)Bir veli olarak kendinizi vatandaşlık eğitiminde sorumlu hissediyor musunuz, sorumlu hissediyorsanız sizin evde ve okuldaki sorumluluklarınız nelerdir ?
- 13)Çocuğunuza verilen vatandaşlık eğitimini davranışlarında gözlemlemekte misiniz? Örneklerle açıklayınız?
- 14)Bir veli olarak çocuğunuzun vatandaşlık eğitiminde yaşadığı sorunlar nelerdir, bu sorunlara çözüm önerileriniz nelerdir?